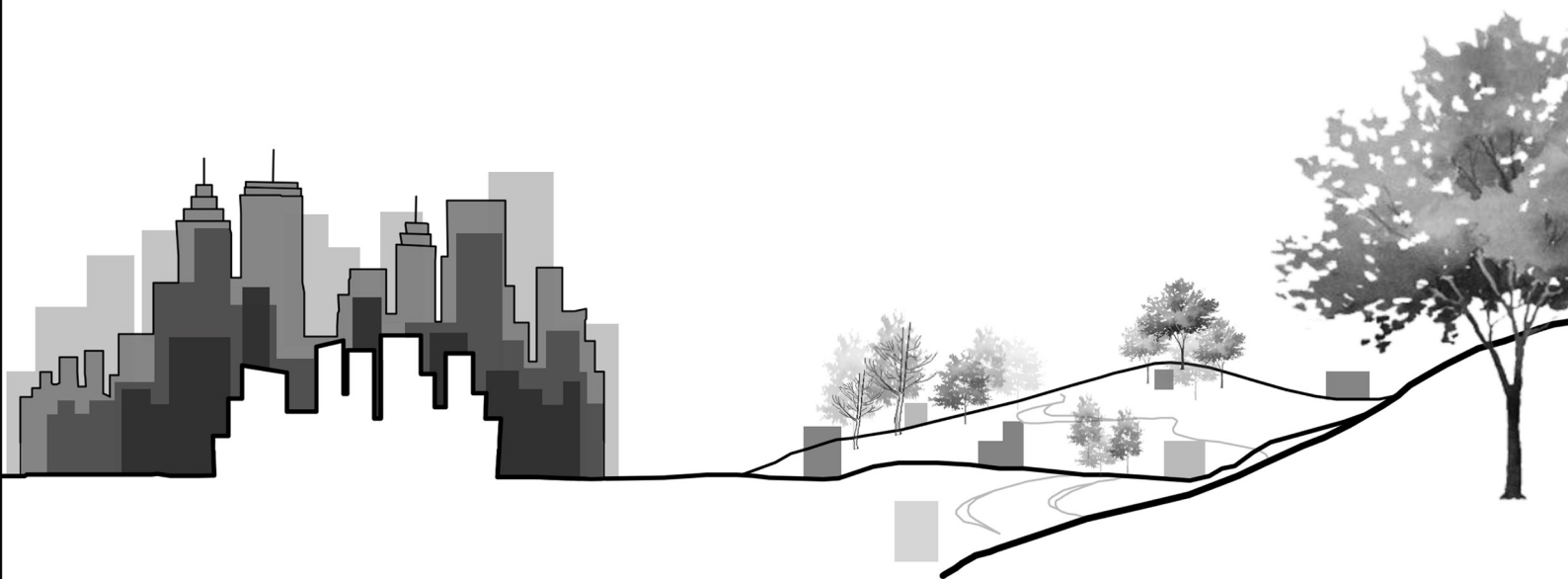

η εγκατάλειψη της μητρόπολης του 20ού αιώνα και η επιστροφή στην ύπαιθρο

η ανάλυση του φαινομένου

άννα μαραγκού
σχολή αρχιτεκτόνων μηχανικών _ χανιά 2015

άννα μαραγκού

η εγκατάλειψη της μητρόπολης του 20ού
αιώνα και η επιστροφή στην ύπαιθρο
η ανάλυση του φαινομένου

επιβλέπων καθηγητής:

Μουτσόπουλος Θανάσης

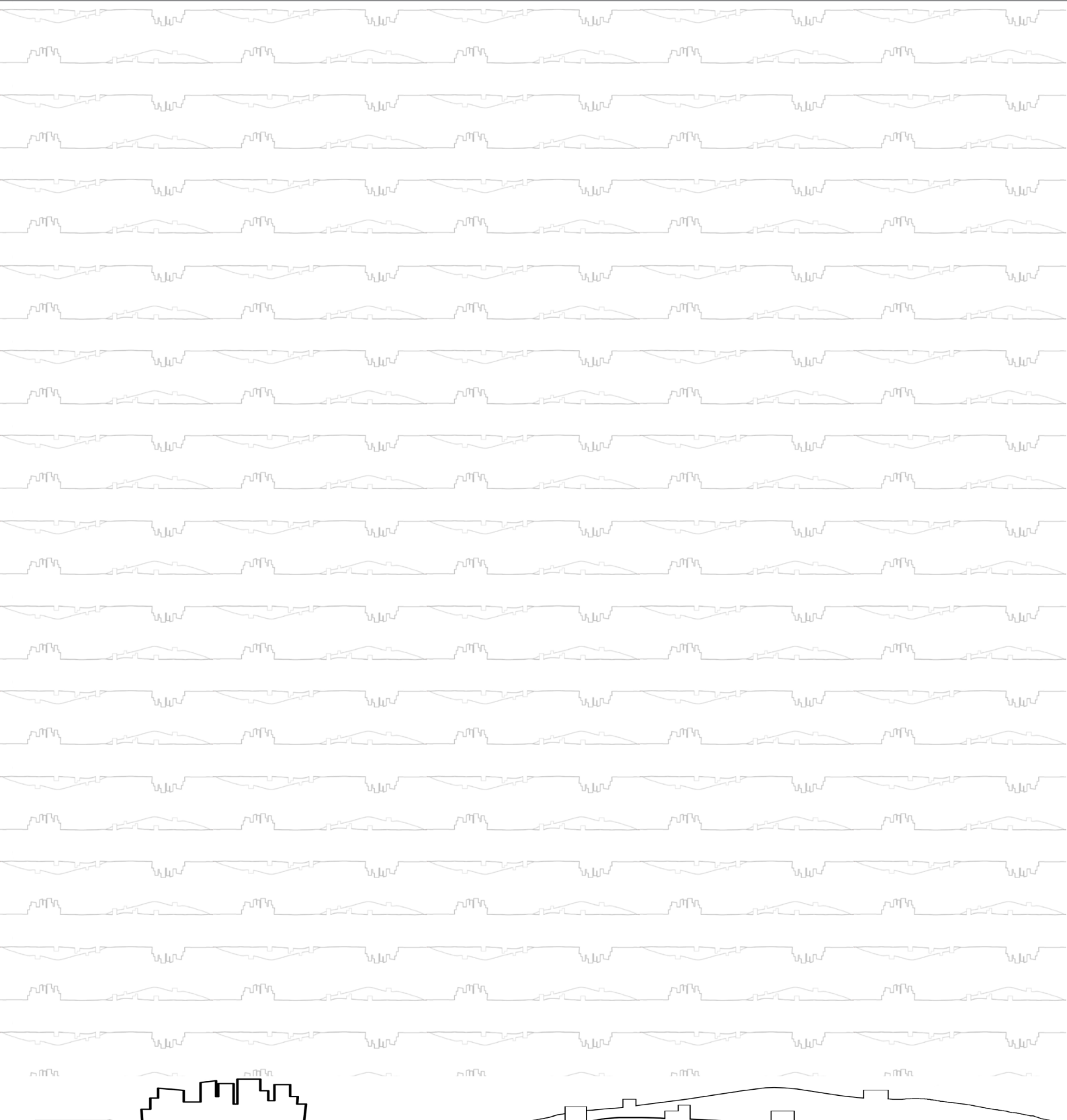
Ερευνητική Εργασία

Πολυτεχνείο Κρήτης - Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Χανιά, Δεκ 2015

ευχαριστώ την Δ. για τον χρόνο και την πολύτιμη βοήθειά της, τον Μ. για τα
μικρά και μεγάλα γράμματα και την Σ. για την υπομονή που χρειάστηκε να δείξει .

.....
όπως επίσης ευχαριστώ τους φίλους που θέλοντας ή μη άκουσαν και διάβασαν
για την εγκατάλειψη της μητρόπολης και την επιστροφή στην ύπαιθρο και για το
φαινόμενο των κοινοβίων του '60.

προ-εισαγωγικό σημείωμα:

Σε μία προσπάθεια διασαφήνισης του περιεχομένου της ερευνητικής εργασίας που ακολουθεί, δίδονται στη συνέχεια οι ορισμοί κάποιων όρων που απαντώνται με μεγάλη συχνότητα. Οι ορισμοί αυτοί, δεν αποτελούν λήμματα κάποιου λεξικού βοηθήματος, παρά, ένα σύνολο εννοιών που περικλείει κάθε λέξη σύμφωνα με την περίπτωση.

Metropolis < Μητρόπολη, Πόλη: Μητρόπολη ονομάζεται η έντονα διευρυμένη πόλη και χρονικά η εμφάνισή της επικεντρώνεται μετά την βιομηχανική επανάσταση. Πρόκειται λοιπόν για ιδιαίτερα αστικοποιημένη ζώνη, που αποτελεί ισχυρό οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό κέντρο μίας χώρας, ή μίας ευρύτερης περιοχής. Στην ερευνητική που ακολουθεί, οι όροι πόλη ή μητρόπολη χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν τον αστικοποιημένο χώρο όπου η δόμηση είναι ιδιαίτερα πυκνή και το φυσικό στοιχείο είναι πιο περιορισμένο τόσο σε ιδιωτική όσο και σε δημόσια κλίμακα

σταυροδρόμι των δύο κόσμων

πηγή <http://www.tilestwra.com/20-apisteftes-foto-grafes-poun-den-echoun-iposti-kanena-ichnos-epexergasias/>

Φύση, Ύπαιθρος: Ο Georg Simmel, ορίζει την φύση ως την ατέρμονη συνάφεια των πραγμάτων, την αδιάκοπη γένεση και καταστροφή των μορφών, την κυμαινόμενη ενότητα του γίνεσθαι η οποία εκφράζεται με τη συνέχεια της ύπαρξης μέσα στον χρόνο και τον χώρο¹.

Η φύση και η ύπαιθρος σε αυτήν την εργασία αποτελούν δύο σχεδόν ταυτιζόμενους όρους, και περιέχουν την κατοίκηση σε μικρή κλίμακα, πχ έναν οικισμό, ένα χωριό αποκομμένο από την πόλη, στον οποίο το φυσικό στοιχείο είναι έντονο ενώ η δόμηση αραιή. Η δυνατότητα κατοχής καλλιεργήσιμης γης έστω και μικρής έκτασης από κάθε κάτοικο είναι αυτονόητη στα πλαίσια πάντα αυτού του κειμένου.

Επιπλέον, πριν ξεκινήσει η ανάγνωση της εργασίας, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι παρατηρήσεις που έπονται εστιάζονται γεωγραφικά στον Δυτικό κόσμο², αυτόν του καπιταλισμού. Πρωταγωνιστές στο παρόν δοκίμιο είναι οι πόλεις της Ευρώπης και της Αμερικής και η ζωή σε αυτές.

Ο λόγος που γίνεται η εξής επισήμανση, είναι ότι στον Ανατολικό κόσμο, το φαινόμενο της εγκατάλειψης της πόλης δεν γίνεται στο ίδιο χρονικό πλαίσιο και υπό τις ίδιες συνθήκες. Τέλος, οι συγγραφείς που μελετήθηκαν στα πλαίσια της εκπόνησης της εργασίας ήταν Ευρωπαίοι ή Αμερικανοί, συνεπώς και οι παρατηρήσεις τους ή πεποιθήσεις τους αφορούν τον Δυτικό κόσμο.

-
- 1 Simmel Georg, Ritter Joachin, Gombrich Ernst.H, *Το Τοπίο*, εκδόσεις Ποταμός, Αθήνα, 2004, από το κείμενο του Simmel Georg, «Φιλοσοφία του Τοπίου», σελ. 12
 - 2 Λάββας Γεωργίου Π., *Επίτομη Ιστορία της Αρχιτεκτονικής*, εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών, Θεσσαλονίκη 2002, σελ 362

η πόλη στον μοντερνισμό και το φαινόμενο της
αστικοποίησης – η πατρεία της μητρόπολης

1.0	εισαγωγή	19
1.1	η Μοντέρνα Αρχιτεκτονική	23
1.2	η γοητεία της μητρόπολης στον άνθρωπο του 20ού αιώνα	
1.2.1	Πόλη και Ψυχή κατά τον Georg Simmel	25
1.2.2	Η γοητεία της μητρόπολης μέσω του πλάνητα στο έργο του Walter Benjamin	29
1.2.3	Οι έννοιες χρόνος και απόσταση και η σχέση τους με τον άνθρωπο της πόλης	31
1.2.4	Η σημασία και η ποιότητα της κατοικίας στα πολεοδομικά σχέδια του Le Corbusier	33

01

03

67	εισαγωγή	3.0
69	κηπουπόλεις και προαστιοποίηση	3.1
71	το φαινόμενο των κοινοβίων των hippies του '60	3.2
73	πού και πότε εστιάζεται το φαινόμενο των hippies	3.2.1
75	οι λόγοι που οδήγησαν στη δημιουργία του κινήματος	3.2.2
79	τα κοινόβια και η σχέση τους με την πόλη	3.2.3
81	η αρχιτεκτονική των κοινοβίων της υπαίθρου	3.2.4
85	διαφορές και ομοιότητες μεταξύ κοινοβίων	3.2.5
91	οι πολέμιοι του κινήματος των hippies	3.2.6
91	λόγοι αποτυχίας του εγχειρήματος	3.2.7

η ελληνική πραγματικότητα
– η διαχείριση της επιστροφής στην ύπαιθρο

η αντίθεση μεταξύ φύσης / πόλης
– η επιστροφή στην ύπαιθρο

2.1	Η εγκατάλειψη της μητρόπολης: Le Corbusier και Lefebvre	41
2.2	το φαινόμενο της εγκατάλειψης της μητρόπολης και οι παράγοντες που συνέβαλαν καταλυτικά σε αυτό	45
2.3	τα πλεονεκτήματα του κατοίκου της υπαίθρου έναντι αυτού της πόλης	49
2.4	τα οφέλη της υπαίθρου ως μόνιμος τόπος κατοικίας	
2.4.1	Το ιδεώδες της καλύβας ιδωμένο από τον Marc-Antoine Laugier και τον Martin Heidegger	53
2.4.2	Η φύση ως δάσκαλος της ανθρωπότητας στο έργο του Jean-Jacques Rousseau	57
2.4.3	Η φύση ως ανάγκη του ανθρώπου στην «περιφερειακή» πόλη του Lewis Mumford	61

02

04

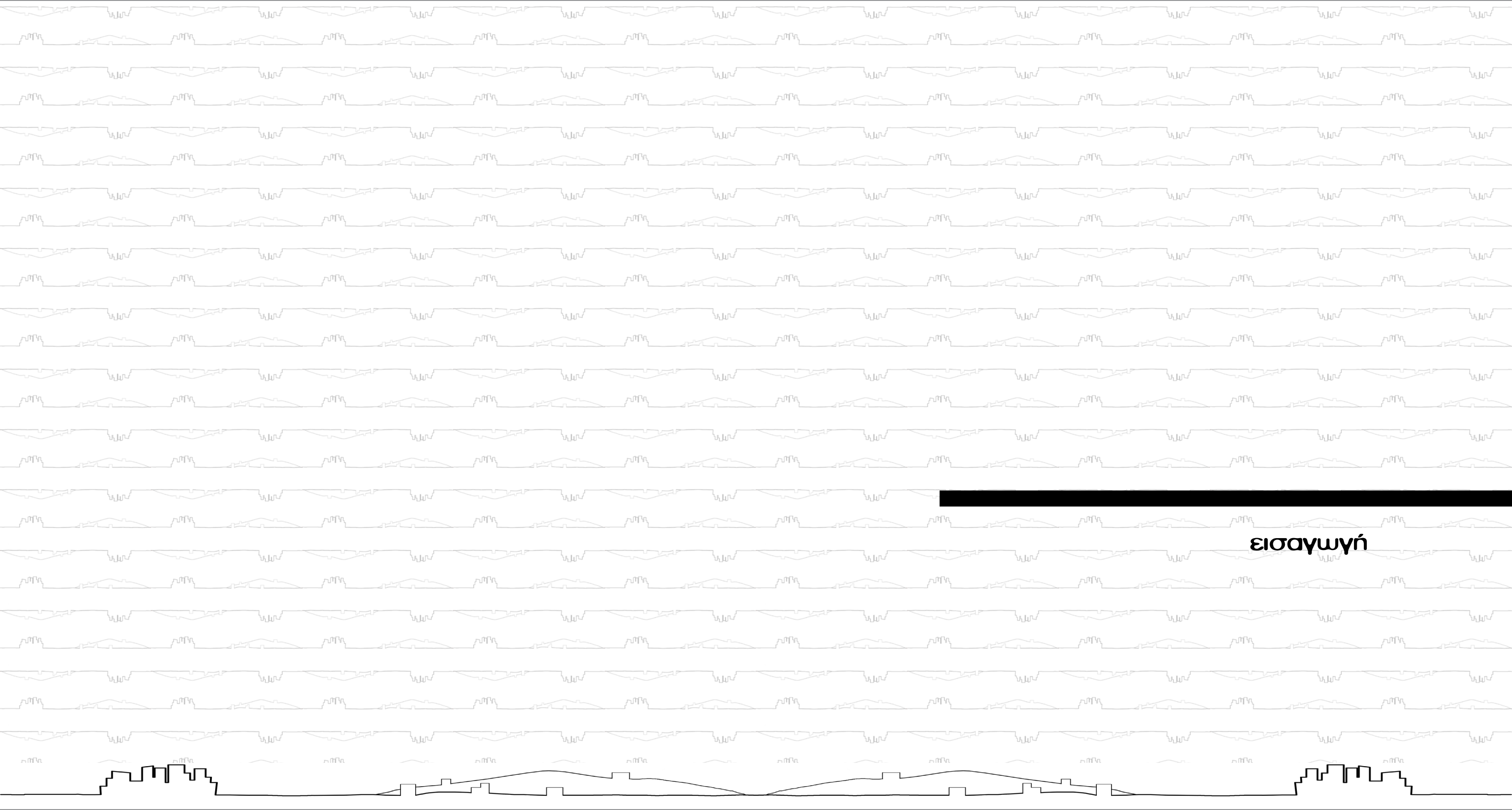
99	εισαγωγή	4.0
103	κηπουπόλεις και προαστιοποίηση στον ελλαδικό χώρο	4.1
105	πότε και υπό ποιες συνθήκες έφυγε ο πληθυσμός από τις μεγαλουπόλεις του ελλαδικού χώρου	4.2
109	οι προσδοκίες του Έλληνα από την ύπαιθρο κατά την επάνοδό του	4.3
111	η αντιμετώπιση της υπαίθρου από τον Έλληνα κατά την επιστροφή του	4.4

συμπεράσματα

117

βιβλιογραφία
πηγές εικόνων

122

εισαγωγή

αυτό το θέμα γιατί...

Πολλοί νέοι άνθρωποι στις μέρες μας, αφήνουν την βολή της πόλης για μία ζωή στην ύπαιθρο. Καταφεύγουν στο σπίτι στο χωριό, το οποίο δίπλα στη φύση τους προσφέρει αυτάρκεια και ασφάλεια.

Το ενδιαφέρον λοιπόν του κατοικείν στρέφεται προς μία μικρότερη κλίμακα στην οποία το φυσικό στοιχείο είναι πιο έντονο και οι ρυθμοί ζωής πιο ήπιοι.

Σκοπός αυτής της έρευνας, λοιπόν, είναι να ανακαλύψει και να κατανοήσει τους λόγους για τους οποίους ο άνθρωπος της πόλης σήμερα απαρνιέται ό,τι αυτή έχει να του προσφέρει και προτιμά αντ' αυτού να γυρίσει σε μία ζωή με λιγότερες επιλογές, σε μία οικιστική κλίμακα πιο περιορισμένη, μία ζωή στην ύπαιθρο.

Το ενδιαφέρον λοιπόν σε αυτήν την περίπτωση, είναι να αναλογιστούμε το « Γ Ι Α Τ Ι » συμβαίνει αυτό. Δεν είναι αρκετά περίεργο, σε μία εποχή όπου η ανάπτυξη ταυτίζεται ακόμα με την πόλη ή έστω τα προάστιά της, να παρατηρούνται αναρίθμητα περιστατικά νέων ηλικιακά ατόμων να την εγκαταλείπουν; Ανέκαθεν η ζωή στην ύπαιθρο συνεπαγόταν με τον περιορισμό [οικονομικό, κοινωνικό, σε τρόπο διασκέδασης, στο αντικείμενο πιθανής ενασχόλησης,]. Έχει πλέον αλλάξει κάτι στον τρόπο που βιώνεται η ύπαιθρος σήμερα; τι υπάρχει στη φύση που εκλύει τους ανθρώπους να “χτίσουν” μία καινούρια ζωή εκεί;

Ξεκινάει λοιπόν μία αμφίδρομη επιχειρηματολογία γύρω από τη ζωή στην πόλη και στην ύπαιθρο, όχι για να καταλήξουμε απαραίτητα σε ένα συμπέρασμα, είτε σε μία και μοναδική σωστή επιλογή, αλλά για να ταλαντευτούμε μεταξύ των δύο αυτών χωρικών ποιοτήτων.

βιβλιογραφική ανασκόπηση του θέματος

Δόθηκε ιδιαίτερα μεγάλη βαρύτητα στο έργο που άφησαν πίσω τους ο Georg Simmel και Walter Benjamin προκειμένου να γευτούμε την ατμόσφαιρα μέσα στην οποία ο άνθρωπος στις αρχές του περασμένου αιώνα λάτρεψε τη μητρόπολη. Στον αντίποδα, για τη διεξαγωγή της έρευνας, μελετήθηκαν τα μοντέλα κατοίκησης που πρότειναν ο Marc-Antoine Laugier και ο Martin Heidegger σε συνδυασμό με το έργο του Jean-Jacques Rousseau και του Lewis Mumford.

υπόθεση της ερευνητικής εργασίας

Θέμα της παρούσας ερευνητικής εργασίας αποτελεί η μελέτη του φαινομένου της εγκατάλειψης της μητρόπολης, και η στροφή του ενδιαφέροντος προς ένα κατοικείν στη φύση. Η εργασία επικεντρώνεται σε δύο χρονικές περιόδους, στο απόγειο του Μοντέρνου Κινήματος [τέλη του 19ου – αρχές 20ου], όπου δοξάζεται η πόλη ως το επίτευγμα του μοντέρνου ανθρώπου, και στο τέλος του 20ου, όταν το μοντέρνο έχει αρχίσει να χάνει τους οπαδούς του και να δίνει τη σκυτάλη στον Μετανεωτερισμό.

μέθοδος της ερευνητικής εργασίας

Η εν προκειμένω ερευνητική δομείται βάσει της συγκριτικής θεώρησης των δύο καταστάσεων, του κατοικείν στην πόλη και του κατοικείν στην ύπαιθρο. Το ερευνητικό υλικό συγκεντρώθηκε κατά τη διάρκεια μελέτης του θεωρητικού έργου των προαναφερθέντων συγγραφέων μέσα από βιβλιογραφικές και διαδικτυακές πηγές.

Οι θεωρητικοί που μελετήθηκαν επιλέχθηκαν βάσει του χαρακτηριστικού έργου που άφησαν προς μετάδοση των πεποιθήσεών τους.

Η δομή με την οποία διαρθρώνεται η ερευνητική εργασία ακολουθεί την παράθεση των δύο τάσεων, τη λατρεία της μητρόπολης στις αρχές του 19ου αιώνα και την εγκατάλειψη αυτής σχεδόν έναν αιώνα αργότερα.

Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά σε διάφορες απόπειρες κατοίκησης της φύσης με αποκορύφωμα το φαινόμενο των κοινοβίων των hippies του 1960.

Τέλος, παρουσιάζεται ο τρόπος που αντιμετωπίστηκε η τάση της φυγής από τον αστικό χώρο στην Ελλάδα από τη δεκαετία του 1970 και μετέπειτα.

Η ερευνητική αυτή εργασία κλείνει με μία σύνοψη της γενικότερης κατάστασης και τον σχολιασμό της αντιμετώπισης της πόλης και της υπαίθρου σήμερα.

Ιδιαίτερο βάρος δόθηκε κατά τη διεξαγωγή της έρευνας στο σύγγραμμα *Πόλη και Ψυχή* του Georg Simmel, ως λάτρη της πόλης, και το *The Culture of the Cities* του Lewis Mumford στον αντίποδα αυτού. Η μελέτη πλαισιώθηκε από την αναζήτηση υλικού γύρω από τον Walter Benjamin και τον Jean-Jacques Rousseau αντιστοίχως χωρίς να μπορεί να παραληφθεί η μελέτη του έργου του Σταύρου Σταυρίδη. Για τη συλλογή στοιχείων περί των κοινοβίων του '60 η μελέτη επικεντρώθηκε στο σύγγραμμα του Timothy Miller, *The '60 Communes: The Hippies and Beyond*, ενώ ο συγκεντρωτικός τόμος *Διελεύσεις* έπαιξε σημαντικό ρόλο στην κατανόηση της ελληνικής πραγματικότητας.

01

η πόλη στον μοντερνισμό και το
φαινόμενο της αστικοποίησης

-
η λατρεία της μητρόπολης

« ο αέρας των πόλεων απελευθερώνει »

Σχίζας Γιάννης, 2009, σελ 84

1.0 εισαγωγή

Η πληθυσμιακή αύξηση των πόλεων ξεκίνησε ουσιαστικά τον 19ο αιώνα, έναν αιώνα τεράστιων αλλαγών σε όλο τον Δυτικό Κόσμο. Η Βιομηχανική Επανάσταση που προηγείται [1760-1860], επιφέρει μεταρρυθμίσεις σε κοινωνικοπολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο. Τις μεγαλύτερες όμως αλλαγές τις παρατηρούμε σε οικονομικό και δημογραφικό. Με τα νέα δεδομένα, οι πόλεις προσφέρουν εργασία και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης από ότι η ύπαιθρος. Το τεχνολογικό άλμα που επιτεύχθηκε κατά τον 19ο αιώνα συνεισέφερε στην ευκολότερη μετακίνηση του πληθυσμού (διεύρυνση δικτύων μεταφοράς και μετακίνησης) και συνέβαλε και αυτό με τη σειρά του στην υπερσυγκέντρωση πληθυσμού στα αστικά κέντρα.

Οι πόλεις, αρχίζουν να μεγαλώνουν με εξωφρενική ταχύτητα και προκύπτει το ζήτημα της στέγασης και εξυπηρέτησης μεγάλου αριθμού ατόμων.

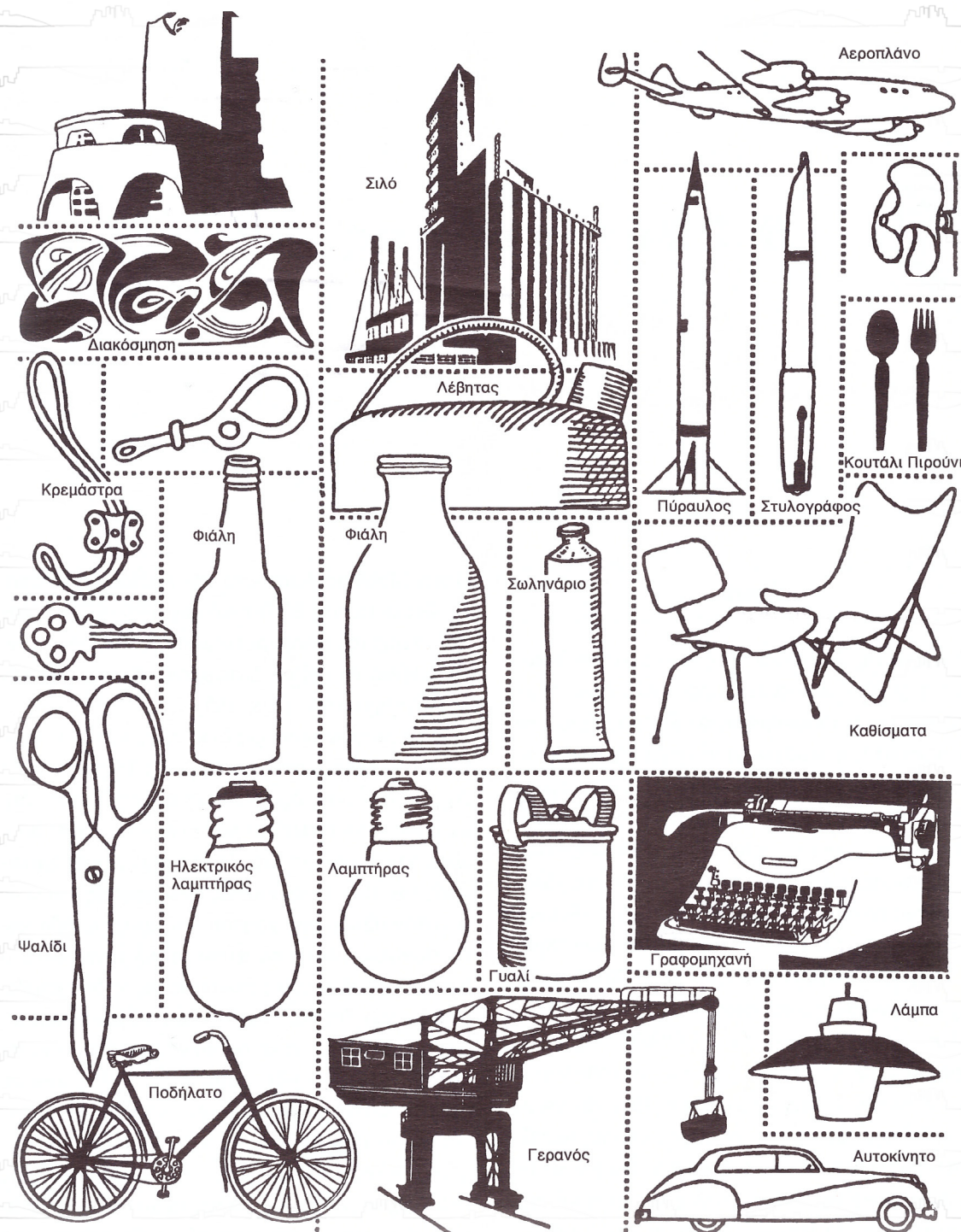
Χαρακτηριστικά, το 1871 από τους 100 Γερμανούς οι 64 ζούσαν στην ύπαιθρο και οι 5 σε κάποια μεγάλη πόλη. Το 1933 στην ύπαιθρο παρέμειναν οι 33 και 30 σε μεγάλες πόλεις³.

Μία μεγαλούπολη του 19ου δεν περιλαμβάνει πλέον μόνο την κατοικία ή την εργασία. Ανεγείρονται διοικητικά μέγαλα, δικαστήρια, οδικές αρτηρίες, μουσεία, θέατρα, πανεπιστήμια, βιβλιοθήκες, αθλητικές εγκαταστάσεις. Αυτό που απομένει πλέον, είναι όλη αυτή η οικοδομική πολυφωνία που υπάρχει σε ένα αστικό σύνολο, να οργανωθεί έτσι ώστε να επέλθει η ισορροπία ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό, την οικοδομική μάζα και το πράσινο. Συνεπώς δημιουργείται εκείνη την εποχή η ανάγκη για ίδρυση κανόνων όσο αφορά στην ανάπτυξη και την οργάνωση των πόλεων.

3 Λάββας Γεωργίου Π., *Επίτομη Ιστορία της Αρχιτεκτονικής*, εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών, Θεσσαλονίκη, 2002, σελ. 207

Παράλληλα με την γοργή ανάπτυξη των αστικών κέντρων, επιτυγχάνεται η πλήρης κατάκτηση της φύσης. Στο τέλος του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού κατασκευάστηκαν τόσα κτίρια όσα ίσως δεν είχαν χτιστεί σε όλους μαζί τους προηγούμενους αιώνες. «Ήταν η εποχή της τεράστιας ανάπτυξης των πόλεων στην Αγγλία και την Αμερική, που μεταμόρφωσε απέραντες εκτάσεις σε “οικοδομήσιμες περιοχές”». ⁴

4 Gombrich E.H., *Το χρονικό της τέχνης*, έκδοση Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2008, σελ. 499

στυλιστικά χαρακτηριστικά του 20ού αιώνα

πηγή Λάββας, Γεωργίου Π., σελ. 256

1.1 Η Μοντέρνα Αρχιτεκτονική

Γύρω στη δεκαετία του 1920, παρατηρείται οριστική και βαθιά ρήξη με τη νεοκλασική και ιστοριστική ιδεολογία. Η αρχιτεκτονική της περιόδου που ακολουθεί, χαρακτηρίζεται από τα εξής⁵:

- α) απαλλαγή από την κλασική/ιστοριστική μορφή, έμφαση στον δυναμισμό της φόρμας
- β) ένταξη της μηχανής στον τρόπο σχεδιασμού. Οι δυνατότητες που παρέχονται αυτήν την εποχή οδηγούν στην «κατοικία-μηχανή»
- γ) ορθολογική χρήση των υλικών και του χώρου, με έμφαση περισσότερο στην λειτουργική σκοπιμότητα παρά στην μορφή του οικοδομήματος και κατ' επέκταση της πόλης (Φονξιοναλισμός, *Form Follows Function and Construction*)

Σκοπός της αρχιτεκτονικής από εδώ και στο εξής γίνεται η κάλυψη των βασικών ανθρώπινων αναγκών, τις φυσιολογικές απαιτήσεις για τους χώρους κατοικίας, εργασίας, ψυχαγωγίας κλπ⁶. Γι' αυτόν τον λόγο και η μορφή έχει δευτερεύουσα σημασία στον σχεδιασμό, ενώ προκύπτει από τις απαιτήσεις της λειτουργίας και της κατασκευής.

Η Μοντέρνα Αρχιτεκτονική εγκολπίζει τα επιτεύγματα της βιομηχανικής επανάστασης που έχει προηγηθεί, θεωρώντας την μηχανή⁷ ως την τελειοποίηση του εργαλείου του δημιουργικού σχεδιαστή.

Επιπλέον, προσπαθεί να απελευθερώσει τον άνθρωπο από τα ιστορικά μοτίβα που τον χαρακτήριζαν και τον προετοιμάζει να ζήσει στον «νέο κόσμο», όπου η τεχνολογία και η άνεση υπερισχύουν ως γνωρίσματα.

5 Λάββας Γεωργίου Π., *Επίτομη Ιστορία της Αρχιτεκτονικής*, εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών, Αθήνα, 2002, σελ. 282

6 ο.π., σελ. 282

7 ο.π., σελ. 285

Τα C.I.A.M., που ιδρύονται το 1928 έχουν ως στόχο την, όσο το δυνατόν καλύτερη, διατύπωση των προβλημάτων αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής κλίμακας. Μετά το Δ' Συνέδριο Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής, όπου και τίγονται τα προβλήματα των σύγχρονων μεγαλουπόλεων, προτείνεται μια νέα μορφή πολεοδομικής οργάνωσης, το zoning όπου διαχωρίζονται οι λειτουργίες μέσα στην πόλη.

Οι πόλεις διογκώνονται βάσει των απαιτήσεων του πληθυσμού που έχουν συσσωρεύσει, όμως το μοντέρνο κίνημα που έχει προηγηθεί, σε συνδυασμό με τις νέες τεχνολογίες του 19ου και 20ου αιώνα προάγουν την ανοικοδόμηση σε τέτοιο βαθμό, που υποσκάπτεται η ποιότητα του έργου τους.

Η παραδοσιακή πόλη δέχεται την καταλυτική επίθεση της πολυκατοικίας και του εργολάβου, που ξεθεμελιώνουν την κλίμακα, τη δομή και τη μορφή της⁸

⁸ Λάββας Γεωργίου Π., *Επίτομη Ιστορία της Αρχιτεκτονικής*, εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών, Αθήνα, 2002, σελ. 347

1.2 Η γοητεία της μητρόπολης στον άνθρωπο του 20ού αιώνα

1.2.1 Πόλη και Ψυχή κατά Georg Simmel

Αν και αυτή η αναφορά γίνεται στο μακρινό παρελθόν, παίζει ακόμα σημαντικό ρόλο στην αγάπη που τρέφει ο άνθρωπος για την πόλη.

Αρχικά, όλες οι εμπορικές δραστηριότητες του οικισμού εδράζονταν εκτός αυτού, σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, και εκτελούνταν με την μορφή εορτής (εμποροπανήγυρες⁹). Οι στιγμές αυτές, αποτελούσαν μία από τις σπανιότερες περιπτώσεις όπου οι κάτοικοι μιας περιοχής έρχονταν σε επαφή με ένα διαφορετικό πολιτισμικό στοιχείο. Με το πέρας του χρόνου, ο **έμπορος - ξένος απέκτησε μία θέση¹⁰** μέσα στο κέντρο της πόλης. Εφόσον πλέον αυτός από κάποιος τυχαίος, και χαρακτηρισμένος ξένος, γίνεται κάποιος συγκεκριμένος, μετατρέπεται σε κάποιον αναγνωρίσιμο, τότε, αυτομάτως **καταλήγει να είναι αποδεκτός**. Με το πέρας του χρόνου, ο έμπορος-ξένος, αφομοιώνεται από την κοινωνία στην οποία εντάχθηκε παύοντας να είναι καθ' όλα διαφορετικός, παρά μόνο αναγνωρίσιμος.

⁹ Simmel Georg, *Περιπλάνηση στη Νεωτερικότητα*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004

¹⁰ με τον έμπορο - ξένο γίνεται η αποδοχή της διαφορετικότητας

Σε αντίθεση με τον εκάστοτε ξένο που προσχωρεί στις μικρές κλίμακας κοινωνίες προκειμένου να επιβιώσει, ο άνθρωπος στη μεγαλούπολη πλάθει μια υποκειμενικότητα και μία προσωπικότητα έχοντας την επιλογή να διαφέρει χωρίς να περιθωριοποιείται¹¹. Μάλιστα, η μοναδικότητα στην προσωπικότητά του εξυμνείται καθώς γίνεται η ειδοποιός διαφορά του ατόμου από την μάζα. Το άτομο παύει να νιώθει ότι περιθωριοποιείται όντας διαφορετικό από αυτό που το περιβάλλει και προσπαθεί να αναδείξει τη μοναδικότητά του.

Η αποδοχή λοιπόν του διαφορετικού, αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες αρετές της ζωής στην πόλη, καθώς αναδεικνύει μια δημοκρατική νοοτροπία, με μία νότα νεωτερικότητας¹². Η αντικειμενικότητα που απορρέει αυτής της αποδοχής κάνει τους ανθρώπους της πόλης να νιώθουν ίσοι και αποστασιοποιημένοι από της καταστάσεις, κάτι που τους καθιστά θετικά προϊδεασμένους να συμμετέχουν στο κοινό γίνεσθαι¹³. Στην πόλη, ο εκάστοτε αγωνίζεται και διεκδικεί ανεπηρέαστος από κοινωνικούς δεσμούς και υποχρεώσεις για το γενικό «καλό» του τόπου του.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της ισονομίας κάθε ανθρώπου στην πόλη, και κατάρριψη κάθε αξίας μιας «μικρής» και «στενόμυαλης» κοινωνίας που τονίζει τη διαφορετικότητα, αποτελούν τα λόγια των Haris Steven και Berke Deborah: (Η ζωή στη μητρόπολη) αντικατοπτρίζει τις αξίες ενός τρόπου ζωής όπου η κουζίνα σταματάει να κρύβεται και γίνεται ο πιο δημοφιλής χώρος της οικίας¹⁴. Όπως η κουζίνα, που σε μία οικία είναι ο χώρος

11 Simmel Georg, *Πόλη και Ψυχή*, εκδόσεις Έρασμος, Αθήνα, 1993

12 Haris Steven, Berke Deborah, *Architecture of the Everyday*, Princeton Architectural Press, 1997

13 Simmel, Georg, *Περιπλάνηση στη Νεωτερικότητα*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2004

14 Haris, Steven – Berke, Deborah, 1997

που αποκρύβεται και οι γυναίκες κάνουν αθέατα τη λάτρα του σπιτιού, βγαίνει πλέον σε κοινή θέα μην έχοντας κάτι να αποσιωπήσει, έτσι και κάθε απαρχαιωμένο έθιμο χάνει την ισχύ του προβαλλόμενο σε ολόκληρη την κοινωνία της πόλης. Εκεί, απροστάτευτο μπροστά την κριτική ματιά των «ίσων» κατοίκων, απομυθοποιείται, ξεπερνιέται και επέρχεται η εξέλιξη της κοινωνίας.

Ο έντονος καθημερινός βίος του κατοίκου της μητρόπολης πηγάζει από την ελευθερία των επιλογών που αυτή του παρέχει. Το άτομο, που σε αυτήν την περίπτωση δεν έχει μόνο ένα στενό πεδίο ανάπτυξης προτιμήσεων, στην προσπάθειά του να εξελιχθεί και να ξεχωρίσει για να επιβιώσει, βρίσκεται διαρκώς σε διέγερση. Σαν απολαβή, του παρέχεται η «απεραντοσύνη» των πράξεών του.

Ο κάτοικος της πόλης, σύμφωνα με τον Georg Simmel, χαρακτηρίζεται από τον *εκλεπτυσμένο ψυχικό του βίο* καθώς καλείται να διακρίνει λεπτές διαφορές στην καθημερινότητά του. Λειτουργεί με το μυαλό του, που του επιτρέπει να αμύνεται στις γρήγορες μεταβολές του εξωτερικού του περιβάλλοντος, αναπτύσσοντας έναν αυξημένο βαθμό συνείδησης και μια υπεροχή της νόησης¹⁵.

15 Simmel Georg, *Πόλη και Ψυχή*, εκδόσεις Έρασμος, Αθήνα, 1993

ο σύγχρονος «πλάνης»,

πηγή <https://www.behance.net/gallery/5292255/>

1.2.2 Η γοητεία της Μητρόπολης μέσω του πλάνητα στο έργο του Walter Benjamin

Αναφερόμενος, όπως και ο Georg Simmel, στην μητρόπολη της *Belle Époque*¹⁶, ο Walter Benjamin μεταδίδει στο έργο του την αισιοδοξία της εποχής και την γοητεία που του ασκεί η ζωή της πόλης.

Μέσα από το απόλυτα ρομαντικό του ύφος και με τη βοήθεια του «πλάνη¹⁷», ο στοχαστής και κοινωνιολόγος Walter, μας μεταφέρει την ατμόσφαιρα της μητρόπολης της εποχής του. Στα έργα του περιγράφεται το Παρίσι στις αρχές του 20ού αιώνα καθώς, γι' αυτόν, η «Πόλη του Φωτός» μπορούσε επάξια να αντιπροσωπεύσει μία μητρόπολη της Belle Époque.

Ο Benjamin λέει πως η αρχιτεκτονική της πόλης είναι πορώδης, όπως και η πέτρα από την οποία είναι κατασκευασμένη. Πράγμα που σημαίνει πως οι διαφορετικοί χώροι επικοινωνούν μέσα από μια ώσμωση δραστηριοτήτων, η οποία μετατρέπει τα διαχωριστικά τους όρια σε σημεία επικοινωνίας¹⁸

Εκλαμβάνει τον αστικό βίο ως μία δομή με δυναμική, καθώς μεταμορφώνεται κοινωνικά και φέρει τον τρόπο συνύπαρξης τού τότε και του τώρα. Γι' αυτόν τον λόγο, οι πόλεις χαρακτηρίζονται από τον ίδιο ως «καταστροφικές» ή «ουτοπικές», ανάλογα με το αν το κοινωνικό ενδιαφέρον στρέφεται προς το παρελθόν ή αντιλαμβάνεται το παρόν ως «λυτρωτικό» μέσο.

16 Ως Όμορφη Εποχή ονομάζεται η περίοδος της ευρωπαϊκής ιστορίας που διήρκεσε από το 1871 έως και το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου το 1914 και χαρακτηρίζεται από το αισιόδοξο πνεύμα που κυριαρχούσε.

17 Σκορδούλη Μαρία, “Κατώφλια περπιπλάνησης στο έργο του Walter Benjamin”, Ερευνητική Εργασία, Χανιά, 2015, σελ. 33 : Flâneur

18 Σταυρίδης, Σταύρος, Από την Πόλη Οθόνη στην Πόλη Σκηνή, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2002, σελ. 334

Συνεπαρμένος από την μητρόπολη, ο Walter απασχολείται με τον μετασχηματισμό των πόλεων και της καθημερινότητας σε αυτές. Μιλάει για την επαναστατική δυναμική που πηγάζει από τη ζωή ανάμεσα στις στοές και στο εμπορικό γίνεσθαι του Παρισιού.

Ο Σταυρίδης αναφερόμενος στον Benjamin έγραψε: Αναζήτησε στη σύγχρονη πόλη, που τη βίωσή της θεώρησε ακρογωνιαίο λίθο της νεωτερικής εμπειρίας, τα κατώφλια, ως εκείνες τις υλικές μορφές αποτύπωσης μιας ατομικής είτε συλλογικής μνήμης, ως τα σημεία διασταύρωσης εναλλακτικών διαδρομών.¹⁹

19 Σταυρίδης, Σταύρος, *Από την Πόλη Οθόνη στην Πόλη Σκηνή, Ελληνικά Γράμματα*, Αθήνα, 2002, σελ. 332

1.2.3 Οι έννοιες χρόνος και απόσταση και η σχέση τους με τον άνθρωπο της πόλης

Ο Σταύρος Σταυρίδης στο έργο του επισημαίνει ότι ο άνθρωπος που ζει στην πόλη δεν εξαρτάται από τον «χρόνο», ο οποίος μέχρι τότε ασκούσε καταλυτική δύναμη στον τρόπο που βιωνόταν ο τόπος. Ο άνθρωπος απομακρύνεται από τη φύση πράγμα το οποίο σημαίνει ότι παύει να τρέφεται καθαρά και μόνο από αυτήν. Συνεπώς η ζωή του δεν καθορίζεται κυρίαρχα από τον κύκλο των εποχών ή τις ώρες της ημέρας²⁰. Κάτι τέτοιο συνεπάγεται την **απελευθέρωση τις ανθρώπινης δραστηριότητας** από τα δεσμά του χρόνου και την δυνατότητα εκτύλιξης της ανεξάρτητα από αυτόν. Αυτό, δίνει στη ζωή της πόλης μία καινούρια δυναμική, καθώς ο κάτοικός της μπορεί και απολαμβάνει ακόμα και τις νυχτερινές ώρες. Ο βόμβος της πόλης δεν σιγεί με την δύση του ηλίου.

Καθώς η κλίμακα μίας πόλης είναι μεγαλύτερη από αυτήν μιας κοινωνίας στην ύπαιθρο, είναι λογικό να αυξάνονται και οι αποστάσεις (χωρικά, συνεπώς και χρονικά²¹) μεταξύ χρήσεων, αφενός αλλά και των ανθρώπων, αφετέρου.

Οι συναντήσεις μεταξύ των μελών με διαφορετικό πρόγραμμα στην καθημερινότητά τους, στην κοινωνία της μητρόπολης, από αυθόρμητη γίνεται προγραμματισμένη και συνειδητή. Επακόλουθο αυτής της μεταβολής, είναι να **γίνονται οι επαφές πιο ουσιαστικές**, καθώς επιδιώκονται. Ο χρόνος που περνάει ο κάτοικος της μητρόπολης με κάποιον φίλο του γίνεται αμέσως πιο ουσιαστικός και δεν αναλώνεται πλέον σε τυχαίες ή καταναγκαστικές συναντήσεις. Παράλληλα, παίρνει ο τόπος μια χροιά αναφοράς για το συμβάν, καθώς η συναναστροφή των ατόμων τον νοηματοδοτεί.

20 Σταυρίδης, Σταύρος, *Από την Πόλη Οθόνη στην Πόλη Σκηνή*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2002

21 ο.π., 2002, σελ. 257

Επιπλέον, η απόσταση καθιστά διαχειρίσιμη την εγγύτητα μεταξύ των ατόμων. Ο άλλος δεν είναι απαραίτητα γνωστός, όμως είναι αυξημένες οι πιθανότητες να καταστεί γνωστός μέσα από τη διασταύρωση των κινήσεων που οργανώνουν την καθημερινή ζωή στον χώρο.

Αν και προηγουμένως αναφέρεται η αξία της διαφορετικότητας ως αρετή της πόλης, έστω και αναπόφευκτα, σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται ~~αφομοίωση του ατόμου από κάποιο κοινωνικό σύνολο~~²². Το άτομο τότε νιώθει την **ασφάλεια της ομαδοποίησης** που του προσφέρει η μεγαλούπολη και αυτό το ελκύει.

Η δυνατότητα ομαδοποίησης στην μητρόπολη είναι σαφώς μεγαλύτερη σε σχέση με αυτήν στη ζωή της υπαίθρου. Γι' αυτόν τον λόγο ο φόβος της περιθωριοποίησης και της απομόνωσης χάνει την ισχύ του στην πόλη. Βάσει του πληθυσμού και των προσωπικοτήτων που αναπτύσσονται στον κοινωνικό ιστό μιας πόλης, οι πιθανότητες για το άτομο να ταυτιστεί με μία ομάδα ή ιδέα είναι πολύ αυξημένες. Ακόμα όμως και στην περίπτωση που το άτομο παραμείνει «ξένος», λόγω κλίμακας γίνεται τόσο «ξένος» που είναι **αδιανόητος**²³.

22 Σταυρίδης, Σταύρος, *Από την Πόλη Οθόνη στην Πόλη Σκηνή*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2002

23 ο.π., σελ. 258

1.2.4 Η σημασία και η ποιότητα της κατοικίας στα πολεοδομικά σχέδια του Le Corbusier

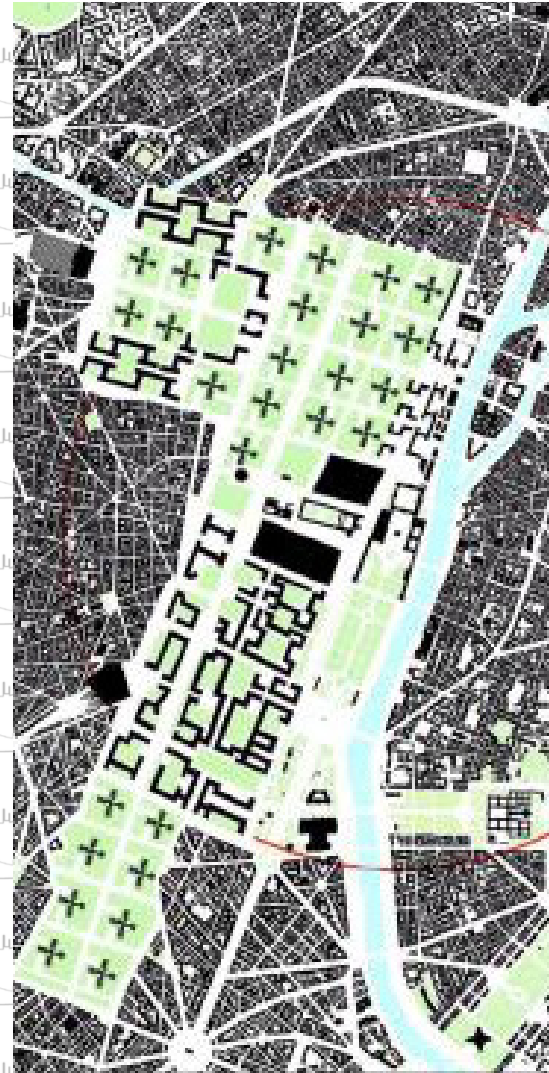
1. Villes Pilotis

Το πολεοδομικό έργο του Le Corbusier ξεκινάει το 1915 με την ιδέα των Villes Pilotis. Προκειμένου να επιτευχθεί η αποσυμφόρηση του αστικού κέντρου, ο Le Corbusier σε συνεργασία με τον μηχανικό του Max du Bois, προτείνει την χωροθέτηση της κατοικίας σε **απόσταση από το έδαφος**, στηριζόμενη σε υποστυλώματα. Ο χώρος που προκύπτει κάτω από την κατοικία παραμένει ελεύθερος προς αξιοποίηση από τον κάτοικο της πόλης. Παράλληλα, η αναψυχή σαν λειτουργία μεταφέρεται στις ταράτσες των κατοικιών απελευθερώνοντας το έδαφος των πόλεων πλήρως.

2. Ville Contemporaine

Η «Σύγχρονη Πόλη για 3.000.000 κατοίκους» αποτέλεσε το πιο ολοκληρωμένο πολεοδομικό έργο του Le Corbusier και κατατέθηκε στην έκθεση Salon d' Automne το 1922. Πρόκειται για μία πόλη με πολύ μεγάλη πυκνότητα και παράλληλα μεγάλους ελεύθερους χώρους πρασίνου.

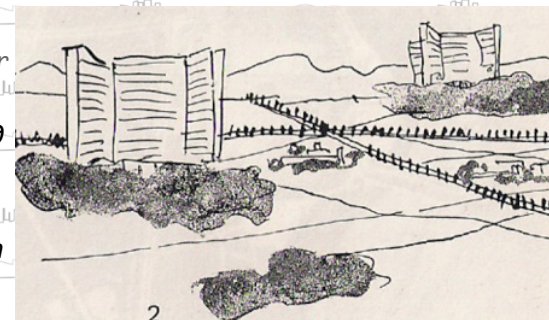
Στα πλαίσια αυτής του της πρότασης, η κατοικία που παρουσιάζει, Immeuble-Villas, αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα, ο χώρος διημέρευσης έχει ελεύθερη κάτοψη και κάθε κατοικία διαχωρίζεται με την γειτνιαζουσα μέσω κρεμαστών κήπων. Η κατοικία, στο πολεοδομικό σχέδιο, τοποθετείται περιμετρικά του κέντρου.

εικ.πάνω αριστερά: Plan Voisin, Le Corbusier, 1925
πηγή <https://www.behance.net/gallery/5292255/FLaneur>

εικ.πάνω δεξιά: Ville Radieuse, Le Corbusier, 1930
πηγή <http://urbed.coop/projects/day-triffids>

εικ.κάτω δεξιά: Ville Radieuse, Conceptual Sketch
πηγή <http://archidialog.com/tag/ville-radieuse/>

3. Plan Voisin

Το Plan Voisin είναι το πολεοδομικό σχέδιο του Le Corbusier για την έκθεση Decorative Arts το 1925²⁴. Σε αυτήν του την πρόταση ο αρχιτέκτονας επικεντρώνεται στην κάθετη ανάπτυξη των πόλεων προς αύξηση της πυκνότητάς τους ενώ παράλληλα προτείνει την απαλλοτρίωση του ιστορικού κέντρου του Παρισιού.

4. Ville Radieuse

Η πρόταση για την Ακτινοβόλουσα Πόλη πραγματοποιείται το 1930. Σε αυτήν την πρόταση, οι κατοικίες είναι απόλυτα τυποποιημένα, εν σειρά «δοχεία», απόλυτη παράφραση της μηχανής στην οποία υποκλίνεται ο δημιουργός τους. Οι λειτουργίες εδώ είναι απόλυτα διαχωρισμένες σε ζώνες που οργανώνουν την πόλη-μηχανή.

Ο Le Corbusier παρατηρεί την πληθώρα προβλημάτων που παρουσιάζονται στις μεγάλες πόλεις και εστιάζει την πηγή τους στη στενότητα των δρόμων, τον αυξημένο αριθμό μετακινήσεων του πληθυσμού και με την μεγάλη πυκνότητα των κέντρων. Καταφεύγει λοιπόν, στα πολεοδομικά του σχέδια, στην λύση της **κάθετης ανάπτυξης των πόλεων**, προκειμένου α) να αυξήσει την πυκνότητά τους, β) να αποσυμφορήσει το έδαφός τους, γ) να αυξηθούν οι ελεύθεροι χώροι πρασίνου και δ) να αυξηθεί η χρήση των μέσων μεταφοράς. Τέλος στις περισσότερες προτάσεις του, το μεγαλύτερο ποσοστό των **οχημάτων κινείται υπόγεια**, ενώ οι **λειτουργίες ζωνοποιούνται**.

24 Μαρτινίδης Πέτρος, Αρχιτεκτονική Θεωρία _ Από την Αναγέννηση μέχρι σήμερα, εκδόσεις Taschen- Γνώση, Αθήνα 2006, σελ 706

Με το πέρας του χρόνου, ο Le Corbusier οδηγείται προς μία οικονομική λύση όσο αφορά στο ζήτημα του «κατοικείν» εντός πόλης. Η κατοικία της Ville Contemporaine, Immeuble-Villas, έχει προδιαγραφές πιο ποιοτικής κατοίκησης (πρόσβαση στις «*βασικές απολαύσεις του ήλιου, του αέρα και του πρασίνου*»²⁵), ανεξάρτητες μονάδες και ιδιωτικό πράσινο (κρεμαστούς κήπους) σε σχέση με την κατοικία της Ville Radieuse. Στην δεύτερη περίπτωση οι κατοικίες είναι πιο **οικονομικές στην κατασκευή**, με ελεύθερες κατόψεις, ενώ αναπτύσσονται σε ένα επίπεδο.

Αν και αυτά τα σχέδια δεν υλοποιήθηκαν, είναι φανερό πως ο Le Corbusier ήταν απόλυτος οπαδός της ζωής στην πόλη, εντάσσοντας την έννοια του πρασίνου σε αυτήν σαν χώρο εκτόνωσης των κατοίκων και μόνο. Πρότεινε κατοίκηση σε απόσταση από το έδαφος τόσο στον κατακόρυφο άξονα (λόγω της κάθετης ανάπτυξης), όσο και σε επίπεδο καθημερινότητας (απουσία ουσιαστικής τριβής με την φύση, λόγω του κοινωνικο-εργασιακού πλαισίου στο οποίο εντάσσει το αντικείμενο σχεδιασμού του)²⁶.

25 Βενιεράκης Μανώλης, Μαυρούδη Νερίνη, “Τα πολεοδομικά σχέδια του *Le Corbusier*” Ερευνητική Εργασία, Ξάνθη, 2009, σελ. 26

26 Le Corbusier, Για μία Αρχιτεκτονική, εκδόσεις ΕΚΚΡΕΜΕΣ, 2004

02

η αντίθεση μεταξύ φύσης και
πόλης

-
η επιστροφή στην ύπαιθρο

εικ.πάνω: *The Cabin
at Saint-Adresse,*
Claude Monet,
1867,

πηγή <http://www.andro.gr/empneusi/elax-isti-domi/>

εικ.κάτω: *Η καλύβα του
Le Corbusier,*

πηγή <http://www.andro.gr/empneusi/elax-isti-domi/>

2.1 Η εγκατάλειψη της μητρόπολης: Le Corbusier και Lefebvre

1. Η καλύβα του Le Corbusier στη λίμνη

Η μεγαλύτερη ήττα της μητρόπολης έναντι στη ζωή της υπαίθρου σημειώνεται όταν ο πατέρας του μοντερνισμού, ο Le Corbusier, αποφασίζει να καταλήξει στην καλύβα δίπλα στη λίμνη.

Ο Le Corbusier, που μάχεται στη ζωή του υπέρ της θεωρίας “το σπίτι θα είναι μια μηχανή για να κατοικείς και η πολυθρόνα μία μηχανή για να κάθεσαι” σχεδιάζει για τον εαυτό του μία μικρή ξύλινη καλύβα, μόλις τριάντισι μέτρα “στην άκρη ενός βράχου που χτυπούνε τα κύματα”²⁷

Θα ζήσει εκεί, μακριά από τον θόμβο της πόλης.

Ο Lewis Mumford σχετικά με το κατοικείν στην ύπαιθρο έγραψε: Αφήστε τους μαλθακούς και τους τρυφηλούς ανθρώπους του πλούτου να είναι μακριά από τα δικά μας μέρη. Αφήστε τους να απολαύσουν τα ζεστά τους λουτρά και τα πορνεία, τις μεγάλες αίθουσες και τις τραπεζαρίες, ενώ εμείς τερπόμαστε στα δάση, στα βουνά, στα λιβάδια και στις ρεματιές²⁸

υποστηρίζοντας τις αρετές και την ελευθερία που χαρίζει η φύση στον άνθρωπο.

²⁷ Αρτινός, Αποστόλης, “Η ελάχιστη δομή”

²⁸ Mumford, Lewis, Η προσωπικότητα στην ιστορία, Τα λόγια του Πετράρχη

« Τα παιδιά των διαμερισμάτων
που συνεχίζουν στις ιχνογραφίες
τους να σχεδιάζουν καλύβες με
ξύλινους φράχτες, όταν τους
ζητείται να σχεδιάσουν το σπίτι
τους, μαρτυρούν μια αλήθεια που
δείχνει να αντιστέκεται σθεναρά »

Αποστόλης Αρτινός, Γιατί όλοι μέσα μας λαχταράμε μια καλύβα στη φύση;

2. Το Δικαίωμα στην Πόλη κατά τον Η. Lefebvre

Ο Γάλλος φιλόσοφος Lefebvre διατυπώνει στο έργο του «Δικαίωμα στην Πόλη», που δημοσιεύτηκε το 1968 στο Παρίσι, τους λόγους για τους οποίους η πόλη άρχισε να χάνει τους οπαδούς της.

Ο κάτοικος της πόλης εκείνης της εποχής περιτριγυρίζεται από την *αθλιότητα* της οργάνωσης και της γραφειοκρατίας σε κάθε τομέα της ζωής του. Η πηγή του προβλήματος σύμφωνα με τον Lefebvre εντοπίζεται τόσο στο ζήτημα της στέγης και της κατοικίας, όσο και στην εκτεταμένη εκβιομηχάνιση και στην εκ-των-προτέρων-σχεδίαση της καθημερινότητας του ανθρώπου, που οδήγησαν στην αστικοποίηση της κοινωνίας.

Το Δικαίωμα στην Πόλη, σύμφωνα με τον φιλόσοφο συγκαταλέγεται στα μη αναγνωρισμένα δικαιώματα του πολίτη του 20ου αιώνα. Εμφανίζεται και επιβάλλεται όσο κυριεύουν το ανθρώπινο ον τα μειονεκτήματα της μεγαλούπολης.

Για να φτάσουμε όμως στο σημείο να θέτουμε το ζήτημα του δικαιώματος στην πόλη, και συγκεκριμένα του κατοικείν εντός αυτής, σημαίνει ότι οι συνθήκες στο άστυ πλέον παραμερίζουν τις ανθρώπινες βιολογικές και κοινωνικές ανάγκες και τις καταπιέζουν σε τέτοιο βαθμό όπου ο κάτοικος της πόλης αποκτά τάσεις εγκατάλειψης αυτής.²⁹

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της αμέλειας των βιολογικών – και κοινωνικών – αναγκών του ατόμου αποτέλεσε το συγκρότημα Pruitt-Igoe για το οποίο μάλιστα βραβεύτηκε από το Αμερικανικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής Minoru Yamasaki. Προς το τέλος της δεκαετίας του 1960 τα 14-όροφα κτίρια του συγκροτήματος αποτελούσαν κέντρο θανδαλισμού, ακαθαρσίας, δυσλειτουργίας και εγκληματικότητας³⁰.

29 Μήλια – Αργεΐτη, Αικατερίνη, «HOMO LUDENS_από τη νεωτερική στη σύγχρονη πόλη», Ερευνητική Εργασία, Πάτρα, 2012, σελ. 37-38

30 Arnason, H.H., *Ιστορία της Σύγχρονης Τέχνης*, εκδόσεις ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, Θεσσαλονίκη, 2006, σελ. 679

Η εικόνα της Γλασκώθης σε διάστημα 50 ετών,
πηγή Διμέλλη Δέσποινα, ΟΥΤΟΠΙΣΤΕΣ, σελ 35

2.2 το φαινόμενο της εγκατάλειψης της μητρόπολης και οι παράγοντες που συνέβαλαν καταλυτικά σε αυτό

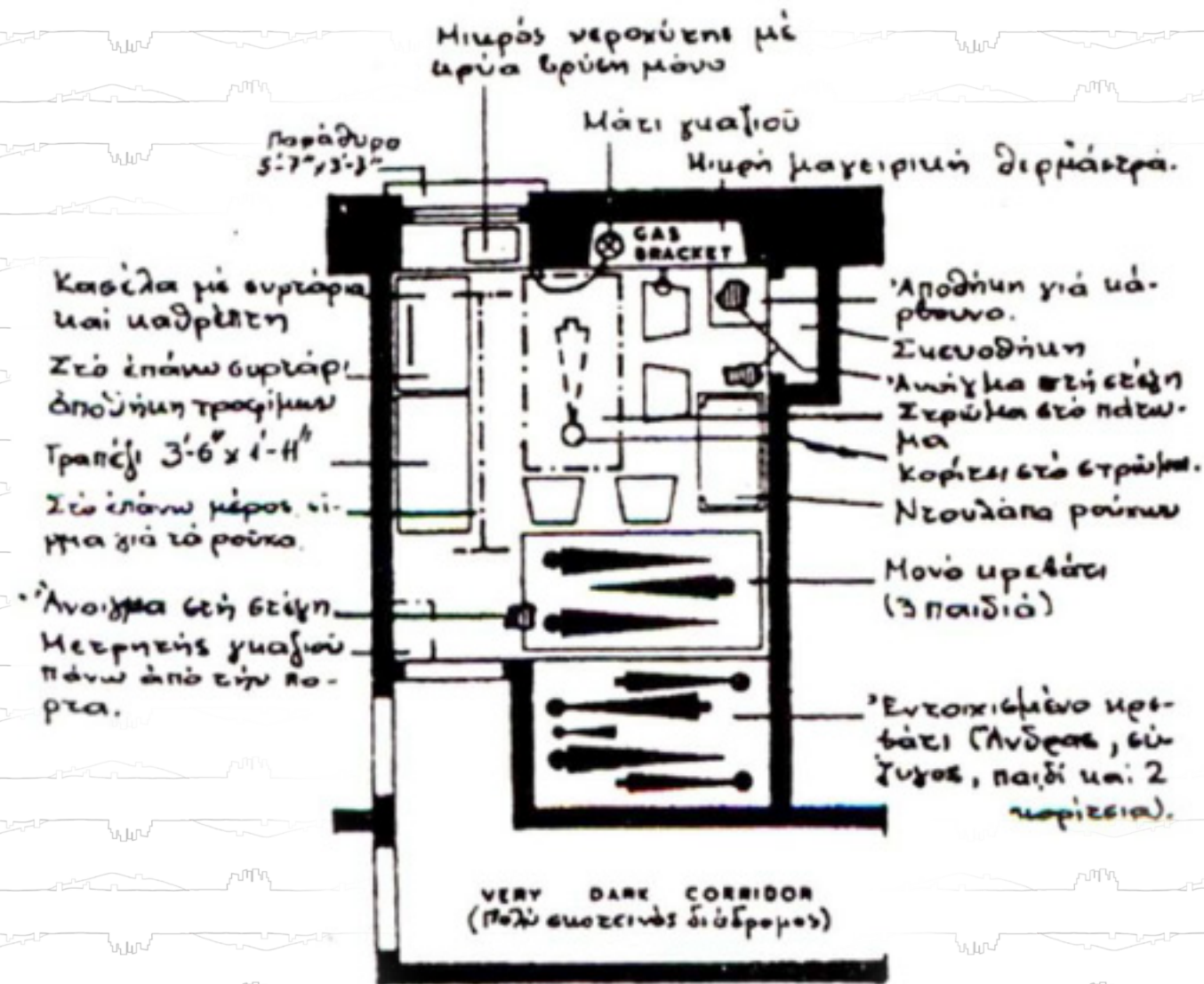
Από τη δεκαετία του '70 και μετά άρχισε να εκφράζεται αυξανόμενη δυσφορία ενάντια στον επιθετικό καινούριο κόσμο που είχε δημιουργηθεί³¹, του οποίου κυρίαρχος ήταν το μοντέρνο κίνημα. Η χρονιά που θα άλλαζε τον κόσμο³², το 1968, έφερε στο προσκήνιο μείζονα θέματα, τα οποία επηρέασαν τους πολιτικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς θεσμούς. Συνεπώς, από αυτές τις αλλαγές δεν μπορεί να μην επέλθει ο μετασχηματισμός των πόλεων. Εκτός από τις αλλαγές σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο, εξαιτίας της «Άνοιξης της Πράγας», της αμφισβήτησης του Αμερικανικού Πολέμου στο Βιετνάμ, του «Μάη» του Παρισιού, η δεκαετία του 1970 χαρακτηρίζεται από έντονες αλλαγές στο πεδίο της παραγωγής και της οικονομίας³³.

Ο κάτοικος της πόλης είχε αναγνωρίσει τα αγαθά που αυτή του προσέφερε. Όμως δεν είχε δει ανταπόκριση σε κάθε του προσδοκία. Η πόλη, σε συνδυασμό με το μοντέρνο κίνημα του είχαν υποσχεθεί πολλά περισσότερα από όσα κατάφεραν να κάνουν πράξη. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η παραγωγή κατοικίας υπάγεται στις αρμοδιότητες του κράτους και τα συγκροτήματα που ανεγείρονται περιφερειακά των πόλεων γι' αυτόν τον σκοπό, είναι βάσει των αρχών του Μοντέρνου Κινήματος. Δημιουργείται έτσι μία πρώτη εξάπλωση των κέντρων των πόλεων.

31 Watkin, David, *Η Ιστορία της Δυτικής Αρχιτεκτονικής*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2007, σελ. 650

32 Βαΐου Ντ., Μαντουβάλου Μ., «Επιλεκτική Αναδρομή στη Μελέτη της Πόλης μετά το 1968», Πρακτικά Συνεδρίου, ΕΜΠ, 1990, σελ. 5

33 ο.π., σελ. 6

Εργατικής Κατοικίας στη Γλασκώη στις αρχές του 20ού αιώνα. Σε ελάχιστη επιφάνεια στιβάζονται 8 άτομα χωρίς χώρους υγιεινής
 πηγή Διμέλλη Δέσποινα, ΟΥΤΟΠΙΣΤΕΣ, σελ 41

Η μοντέρνα αρχιτεκτονική, όμως, που κυριαρχούσε στο αστικό περιβάλλον, απαλλαγμένη από κάθε αναφορά σε ιστορική παράδοση της δυτικής οικοδομικής, ταυτιζόταν στο μυαλό των ανθρώπων της εποχής με το ψυχρό και απάνθρωπο κλίμα του πολέμου.

Έτσι λοιπόν, προς το τέλος του 20ου αιώνα παρατηρείται η αμφισβήτηση της μητρόπολης ως ιδανικός τόπος μόνιμης κατοίκησης και δράσης και το κέντρο βάρος του ενδιαφέροντος μεταφέρεται στην ύπαιθρο. Προβλήματα που κάνουν την εμφάνισή τους από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα, όπως για παράδειγμα η μαζική ανεργία, η απαξίωση του κτιριακού αποθέματος σε μεγάλα τμήματα πόλεων και οι συγκεντρώσεις περιθωριοποιημένων ομάδων, συντελούν στη δυσaréσκεια για το κέντρο της πόλης.

Γεγονότα παγκόσμιας κλίμακας που παρεμβλήθηκαν ενέτειναν το φαινόμενο της εγκατάλειψης της μητρόπολης, λόγω των δυσχερών συνθηκών με τις οποίες συνεπάγονταν.

Α) Πρώτα από όλα πρέπει να αναφερθεί ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος [1939 - 1945], ο οποίος άφησε έντονα σημάδια εντός αλλά και εκτός των πόλεων. Σε περιπτώσεις όπως αυτή της Δρέσδης ο πόλεμος άφησε πίσω του τα ερείπια μίας πόλης που υπέστη βομβαρδισμό. Συνεπώς, η ζωή σε ένα τέτοιο -ρημαγμένο- περιβάλλον ακόμα και μετά τις επεμβάσεις αποκατάστασης που πραγματοποιήθηκαν, για τους περισσότερους ήταν σε βιοτικό-καθημερινό και ψυχολογικό επίπεδο δυσβάσταχτη.

Β) Η συγκέντρωση μεγάλου πληθυσμού στα κέντρα των πόλεων λόγω των προαναφερθέντων στο κεφ. 1 λόγω είναι εμφανής και πλέον συντελεί στην ήδη προβληματική κατάσταση που επικρατεί σε επίπεδο καθημερινότητας. Το Μοντέρνο Κίνημα προσέφερε πολύ καλύτερες συνθήκες διαβίωσης από ότι η λαϊκή αρχιτεκτονική στην παραμελημένη ύπαιθρο, όμως και πάλι το βιοτικό επίπεδο ήταν πολύ χαμηλό.

«Θυρανός, Χώρος και Πράσινο». Αυτές είναι οι «τρεις ουσιαστικές χαρές της αστικοποίησης» σύμφωνα με τον Le Corbusier.³⁴ Τρεις αξίες που αποδείχθηκαν σε μεγάλο βαθμό ουτοπία καθώς τα κτίρια του μοντερνισμού δεν μπόρεσαν να τις εξασφαλίσουν στους οικονομικά μη προνομιούχους κατοίκους της πόλης. Εν αντιθέσει με τα λόγια του Le Corbusier, στην πόλη, οι κατοικίες εγκλωβίζουν το άτομο σε τεχνητά περιβάλλοντα των οποίων το ενεργειακό κόστος λόγω υλικών και πυκνότητας είναι πολύ μεγάλο³⁵.

Εκτός από αυτήν τη μικρή κλίμακα της κατοικίας, αντίκτυπο στην καθημερινότητα των κατοίκων είχε επίσης και ο ρυθμός ζωής σε επίπεδο πόλης.

Η πληθυσμιακή συμφόρηση σε συνδυασμό με τη συνύπαρξη της κατοικίας και της βιομηχανίας ως χρήσεις, συνεπαγόταν επιπλέον διάφορες λοιμώξεις και έλλειψη ιδιωτικότητας.

Γ) Ένας τρίτος παράγοντας που επηρέασε τη ζωή στο μητροπολιτικό μεταπολεμικό κέντρο ήταν η **ανάπτυξη υποδομών** για ένα ευρύ δίκτυο μεταφορών και μετακινήσεων. Η πόλη ως τόπος εργασίας, μπορούσε πλέον δεδομένης της κατάστασης να μην ταυτίζεται με τον τόπο κατοικίας. Ο τελευταίος αυτός παράγοντας, με την παράλληλη αύξηση του εισοδήματος κάποιων κοινωνικών ομάδων, οδήγησε στην απομάκρυνση αυτών από το κέντρο.

34 Arnason H. H., *Ιστορία της Σύγχρονης Τέχνης*, εκδόσεις ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, Θεσσαλονίκη, 2006, σελ. 679

35 Λέφας Παύλος, *Αρχιτεκτονική και Κατοίκηση*, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα, 2008

2.3 τα πλεονεκτήματα του κατοίκου της υπαίθρου έναντι αυτού της πόλης (παρόν)

Σύμφωνα με τον Παύλο Λέφα, ο «τόπος» έγινε συνώνυμος με τους ανθρώπινους δεσμούς. Στη μεγαλούπολη οι **ανθρώπινοι δεσμοί** είναι τόσο χαλαροί που παύουν να χαρακτηρίζουν τον τόπο³⁶

Οι πόλεις δεν γίνονται αντιληπτές από το άτομο σαν τόποι χαρακτηρισμένοι, δεν ταυτοποιούνται δηλαδή μέσω συγκεκριμένων κοινωνικών συναναστροφών ή εμπειριών³⁷. Η κοινωνική ζωή προβάλλεται σαν μια σειρά στιγμιότυπα χωρίς ειρμό και συνοχή, σαν μια σειρά πλάνα εκτός τόπου και χρόνου σε μία οθόνη³⁸.

Οι σχέσεις που δημιουργούν οι άνθρωποι στις μεγαλουπόλεις, είναι λόγω της κλίμακας αυτής, πιο χαλαρές και πιο αόριστες. Αυτό έχει επιπτώσεις στον ψυχισμό του ατόμου.

Η μοναχικότητα που βιώνει κανείς στην πόλη, είναι η άλλη πλευρά του νομίσματος της ελευθερίας που αυτή προσφέρει³⁹.

Στους μικρότερης κλίμακας οικισμούς υπάρχουν **ισχυρότεροι δεσμοί μεταξύ των κατοίκων**. Επιπλέον λόγω της απουσίας έντονων διαφορετικοτήτων μεταξύ των μελών η ζωή τους φαίνεται να αποδίδει μία σταθερότητα και ένα δέσιμο με τις «ρίζες» της⁴⁰

36 Λέφας Παύλος, *Αρχιτεκτονική και Κατοίκηση*, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα, 2008

37 Σταυρίδης Σταύρος, *Η Συμβολική Σχέση με τον χώρο*, εκδόσεις Κάλβος, Αθήνα 1990, σελ. 103

38 Σταυρίδης Σταύρος, *Από την Πόλη Οθόνη στην Πόλη Σκηνή*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2002

39 Simmel Georg, *Πόλη και Ψυχή*, εκδόσεις Έρασμος, Αθήνα, 1993

40 Simmel Georg, *Περιπλάνηση στη Νεωτερικότητα*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2004

Η ζωή στη μεγαλούπολη απαιτεί από το άτομο μία συνεχή συνέπεια, υπολογιστικότητα και εγρήγορση. Η απαίτηση αυτή προκαλεί εντατικοποίηση της νευρικής διέγερσης του ατόμου μετατρέποντας το σε κατάσταση *blasé*⁴¹, κορεσμένο δηλαδή από ό,τι τον περιβάλλει.

Το νευρικό σύστημα του ατόμου, βρισκόμενο διαρκώς διεγερμένο στον ύψιστο βαθμό αντίδρασης, παύει εν τέλει να αντιδρά εξ ολοκλήρου⁴².

Στη μεγαλούπολη δεν μπορεί να συμβαίνει διαφορετικά, καθώς τα ερεθίσματα που δέχεται το άτομο από το περιβάλλον του είναι πολλά και σε μεγάλη συχνότητα. Ο ανθρώπινος νους καλείται να τα επεξεργαστεί και να τα αντιμετωπίσει κατάλληλα σε σύντομο χρονικό διάστημα. Η κατάσταση του *blasé*, ταυτίζεται, με τον απαθή τρόπο που ο άνθρωπος της πόλης βιώνει τον περισσότερο χρόνο της μέρας του, και με την έλλειψη της ενεργητικότητας που επιδεικνύει κατά την αντίδρασή του σε νέες εντυπώσεις και εμπειρίες.

Ο άνθρωπος της υπαίθρου μοχθεί για τα προς το ζην παλεύοντας με τη φύση. Σαν αντάλλαγμα αυτή του προσφέρει αυτάρκεια, τον θρέφει. Αντιθέτως, όμως, στην πόλη ο άνθρωπος έρχεται αντιμέτωπος με τον συνάνθρωπό του για χάρη του κέρδους⁴³

Το καπιταλιστικό καθεστώς στο οποίο ο κάτοικος της πόλης προσπαθεί να επιβιώσει και να εξελιχθεί, φέρνει το χρήμα κοινό παρονομαστή όλων των αξιών. Μεταθέτει έτσι τον αυθορμητισμό στις κοινωνικές επαφές, την ηθική και το συναίσθημα σε δεύτερη μοίρα. Όπως είπε και ο Georg Simmel στο έργο του Πόλη και Ψυχή *Κατ' αυτήν τη λειτουργία, η αυξημένη επίγνωση καταργεί το αποκλειστικό προνόμιο της ψυχής.*

41 Simmel Georg, Πόλη και Ψυχή, εκδόσεις Έρασμος, Αθήνα, 1993

42 ο.π., 1993

43 ο.π, σελ. 38

Ο χρόνος στην υπαίθρο βιώνεται πολύ πιο ουσιαστικά σε σχέση με την πόλη. Εκτός από το γεγονός, ότι, ο άνθρωπος της υπαίθρου είναι εξαρτημένος από αυτήν, οπότε και βιώνει διεξοδικά της αλλαγές της σύμφωνα με την κάθε εποχή (χειμώνας – καλοκαίρι), αντιλαμβάνεται και επηρεάζεται με μεγαλύτερη αμεσότητα από τον κύκλο της κάθε ημέρας (πρωί – βράδυ).

Ο κάτοικος της υπαίθρου όμως δεν συσχετίζεται με τον χρόνο σε ότι αφορά μόνο στην επιβίωσή του ή στην εργασία του. Καθώς η καθημερινότητά του είναι πιο οργανωμένη και οι ρυθμοί ζωής πιο ήπιοι, ο χρόνος παύει να ασκεί καταλυτική δύναμη στις κοινωνικές σχέσεις και στον τρόπο που βιώνεται ο χώρος.

εικ.πάνω:Καλύβα σε
λιμνοθάλασσα,
Λυμπεράτος Ανδρέας
πηγή <http://www.andro.gr/empneusi/elax-isti-domi/>

εικ.κάτω:Το σύγχρονο
καλύβι,
Forest Retreat,
Uhlik Architekti
πηγή <http://www.archdaily.com/520223/forest-retreat-uhlik-architekti>

2.4 τα οφέλη της υπαίθρου ως μόνιμος τόπος κατοικίας (μέλλον, δυνητικές καταστάσεις)

2.4.1 Το ιδεώδες της καλύβας ιδωμένο από τον Laugier και τον Heidegger

1. Η πρότυπη καλύβα του Laugier και η σχέση της με τη φύση

Στην ύπαιθρο μπορεί ο άνθρωπος να βρει της εναρκτήριες αρετές για μία αυτόνομη και ποιοτική ζωή. Ήδη από τον 18^ο αιώνα, ο Marc – Antoine Laugier παρουσιάζει την πρότυπη καλύβα ως το ιδανικό μοντέλο κατοίκησης του ανθρώπου. Πρόκειται για μια απλή δομή [δοκοί , θριγκός, στέγη]⁴⁴ η οποία κατασκευάζεται εξ ολοκλήρου από φυσικά υλικά και καλύπτει τη βασικότερη ανάγκη του ατόμου, αυτήν της στέγασης – προστασίας⁴⁵. Σκοπός του Γάλλου Ιησουίτη ιερέα Marc – Antoine Laugier ήταν η σύλληψη μιας αρχιτεκτονικής μορφής η οποία διαθέτει λογική συνοχή, καταδεικνύοντας τους αιώνιους, αναλλοίωτους και οικουμενικούς κανόνες που τη διέπουν⁴⁶. Η αρχέγονη καλύβα του Laugier αποτελείται από «τέσσερις κορμούς δέντρων μπιγμένους στο έδαφος σε τετραγωνικό σχήμα, στοιχειωδώς συνδεδεμένους μεταξύ τους με μία στέγη»⁴⁷ και

44 Η περιγραφή της πρότυπης καλύβας του Laugier απαντάται στο προτότυπο έργο του προαναφερθέντος *Essai sur l'architecture*. που εκδόθηκε το 1753.

45 Τερζόγλου Ι.Ν., “Η Ιδέα της Αρχέτυπης Καλύβας στη σύγχρονη εποχή”, Αρχιτέκτονες, Τεύχος 77, 2009, σελ 11

46 Γρηγοριάδου Εύα, «προ-ορθολογικές χωρικές εκδηλώσεις, μια ανάγνωση του ιδιωματικού χαρακτήρα της πόλης της Αθήνας», Ερευνητική Εργασία, Χανιά, 2012

47 Μαρτινίδης, Πέτρος, *Αρχιτεκτονική Θεωρία _ Από την Αναγέννηση μέχρι σήμερα*, εκδόσεις Taschen- Γνώση, Αθήνα, 2006, σελ. 310

αποτελεί ένα καθολικό και θεωρητικό μοντέλο καθώς αποτυπώνει απόλυτα τη γενική δομή ενός προστατευτικού κελύφους για τον άνθρωπο – μία πρότυπη κατοικία.

Η συγκεκριμένη καλύβα τοποθετείται από τον Laugier μέσα στη φύση, θέση που για την εποχή συνιστά σημείο έκπληξης. Παρ' όλ' αυτά, η φύση, στο παρόν έργο του, αποτελεί μάλλον ένα αβαθές σκηνικό παρά κάποιο ενεργό χωροποιητικό πεδίο. Είναι σαφές όμως ότι η θεωρία της αρχιτεκτονικής από εδώ και στο εξής θα αποτελέσει τμήμα ενός ευρύτερα φιλοσοφικού λόγου περί φύσεως, ανθρώπου και κοινωνίας.

2. Η πρότυπη κατοικία του Martin Heidegger στον Μέλανα Δρυμό

Σε αντίθεση με το δομικό μοντέλο κατοικίας που προτείνει ο Marc – Antoine Laugier, ο Γερμανός Φιλόσοφος Martin Heidegger κάνει λόγο για μια πρότυπη κατοικία στον Μέλανα Δρυμό. Στο πλαίσιο αυτής του της θέσης, δεν προτείνει τη μορφή της κατοικίας ως αρχιτεκτονικό κατασκεύασμα – μοντέλο, αλλά παρουσιάζει, την πρότυπη σχέση του ανθρώπου με την ύπαιθρο ως τον περιβάλλοντα χώρο στον οποίο αποφασίζει να κατοικήσει και να δράσει.

Ο άνθρωπος γίνεται αντιληπτός από τον Heidegger ως κομμάτι της φύσης ενώ κατοικεί σε αυτήν όσο τη φροντίζει και τη βοηθάει να αποδώσει καρπούς⁴⁸.

Κατά τον Heidegger, οι «θνητοί κατοικούν», όταν αυτοί «σώζουν (ελευθερώνουν) τη γη».

Η ύπαιθρος δίνει την ευκαιρία στον άνθρωπο να ενταχθεί στον κόσμο [Γη – Ουρανός – Θεότητες – Θνητοί] καθώς τον φέρνει κοντά στη φύση όχι ως περιβάλλον αλλά σαν σύστημα υλικών και αξιών⁴⁹.

48 Λέφας Πάυλος, *Αρχιτεκτονική και Κατοίκηση*, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 2008

49 ο.π.

εικ.πάνω δεξιά: Η πρότυπη Καλύβα του Laugier

εικονογράφηση του Charles-Dominique-Joseph Eisen για την δεύτερη έκδοση του έργου του Marc- Antoine Laugier *Essai sur l'architecture* πηγή <https://en.wikipedia.org/>

εικ.πάνω αριστερά: Martin Heidegger

πηγή http://www.archile.cl/arquitectura_heidegger.htm

εικ.κάτω: “Μέλανας Δρυμός”, πηγή www.pinterest.com

«Καλύτερα ας επιστρέψουμε στη φύση...»

Jean-Jacques Rousseau, Αιμίλιος

2.4.2 Η φύσης ως δάσκαλος της ανθρωπότητας στο έργο του Jean-Jacques Rousseau

Ο Ελβετός Jean-Jacques Rousseau, γεννηθείς το 1712, ήταν ένας από τους μεγαλύτερους ριζοσπάστες αστούς φιλοσόφους του 18ου αιώνα. Άποψη που πρέσβευε, και τη διατύπωσε στο επιστημονικό του έργο *Αιμίλιος*, ήταν ότι η εκπαίδευση παρέχει στον άνθρωπο ό,τι χρειάζεται που δεν το έχει με τη γέννησή του όπως *δυνάμεις, βοήθεια, κρίσεις*⁵⁰

Αυτήν την αναγκαία για την επιβίωση και την εξέλιξή του εκπαίδευση. την αντλεί ο άνθρωπος και από τρεις δασκάλους, τον άνθρωπο, τα πράγματα και τη φύση.

Όπως αναφέρει στον *Αιμίλιο* ο Rousseau, η εσωτερική ανάπτυξη των ιδιοτήτων μας και των οργάνων μας είναι η εκπαίδευση της φύσης, ο τρόπος που διδασκόμαστε να χρησιμοποιούμε αυτήν την εκπαίδευση των ανθρώπων. Η απόκτηση της εμπειρίας μας στα αντικείμενα που μας συγκινούν είναι η εκπαίδευση των πραγμάτων.

Στα πλαίσια των προτάσεων που διατυπώνει περί εκπαίδευσης, αναφέρει πως τα συναισθήματα με τα οποία γεννιέται ο άνθρωπος είναι θετικά, γι' αυτό πρέπει το άτομο να περάσει τη νηπιακή του ηλικία στην ύπαιθρο, όπου **θα μπορέσει να εκδηλωθεί ο ειλικρινής χαρακτήρας του**. Στη φύση δεν υπάρχει ανισότητα, και το συναίσθημα καλλιεργείται πριν από τη λογική. Με αυτόν τον τρόπο η «καταστροφική πόλη» δεν θα μπορέσει να φθείρει τον άνθρωπο.

Στη μεγαλούπολη εν αντιθέσει, η συμπεριφορά του ατόμου βασίζεται στη μίμηση. Η προαναφερθείσα κοινωνική αντιμετώπιση του ατόμου βασίζεται ίσως στον «φόβο μπροστά στην ελευθερία». *Ή μήπως στην αγωνία του ατόμου που διαρκώς αναγκάζεται να κάνει επιλογές σ' έναν κόσμο απρόβλεπτο και περίπλοκο;*⁵¹

50 Αφιέρωμα στον ZAN-ZAK ΡΟΥΣΣΩ, babushka.gr

51 Σταυρίδης Σταύρος, *Από την Πόλη Οθόνη στην Πόλη Σκηνή*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2002, σελ 122

“Η ελπίδα να βγούμε στα βουνά

Κάποτε

Με καρδιές γεμάτες σαν τουφέκια

Να σηκωθούμε πάνω από τα δάση

Να χαιρετήσουμε την αυγή

Με μαντήλια και κρίνους

Να πέσουμε πάνω στους αγρούς

Σαν να είμαστε κορυδαλλοί

Σαν να είμαστε πάνω από τη χλόη

Οι μεγιστάνες τ’ ουρανού

Οι αγγελιαφόροι της χαράς

Του σιταριού οι αφέντες”

Σαραντάρης Γιώργος, 1939

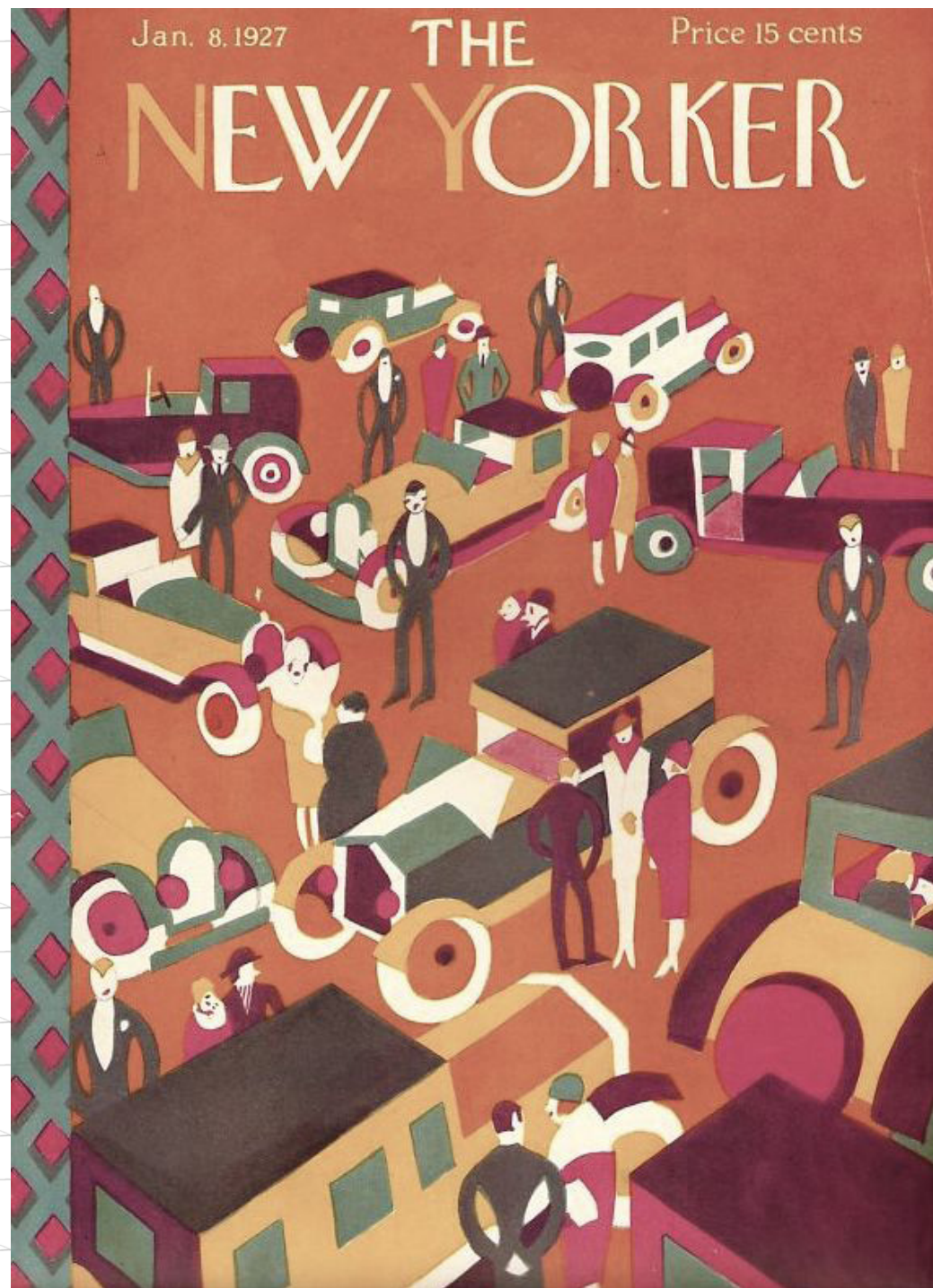
Η φύση είναι πολύ έντονη παράμετρος στη θεωρία και στα έργα του Ελβετού φιλοσόφου. Υποστηρίζει μάλιστα, ότι ο πρωτόγονος άνθρωπος που ζούσε αυτόνομος στην ύπαιθρο ήταν ελεύθερος, υγιής και ευτυχισμένος, σε αντίθεση με τον σύγχρονο άνθρωπο του πολιτισμού, στον οποίο έχουν γεννηθεί συναισθήματα όπως η περιφρόνηση, η ματαιοδοξία η ντροπή και ο φθόνος. Ως γνήσιος οπαδός του κολεκτιβισμού, ο Rousseau συνάδει την εμφάνιση αυτών των αρνητικών επιρροών στον άνθρωπο με τη γέννηση της «περιουσίας».

Οι ιδέες του Rousseau για τη φυσική κοινότητα η οποία ζει μακριά από τις καταστροφικές πόλεις, συναντώνται σε όλες τις προτάσεις που παρουσιάζουν κτίσματα μέσα σε μία ειδυλλιακή ύπαιθρο, με άφθονη βλάστηση⁵². Ο Γάλλος Αρχιτέκτονας Claude-Nicolas Ledoux, ενστερνίζεται τις απόψεις του Rousseau περί σχέσεως ανθρώπου - φύσης και βάσει αυτών σχεδιάζει την πόλη «Σω» στην οποία κάθε κάτοικος-εργάτης έχει μερίδιο γης, το οποίο μπορεί να καλλιεργεί.

Επί της ουσίας, ο Jean-Jacques Rousseau, αναγνωρίζει τη σημασία της φύσης και της επιρροής της στο άτομο. Αν και περιφρονεί την πόλη, πιστεύοντας ότι ο άνθρωπος καταστρέφεται από το ίδιο του το δημιούργημα σε αυτήν, εστιάζει κυρίως στη φύση ως μέσο εκπαίδευσης του ατόμου και όχι ως ιδανικό τόπο κατοίκησης.

Η πεποίθηση αυτή απορρέει της θεωρίας του ότι η φύση είναι ικανή και επαρκής να μεταδώσει τις ηθικές αρχές για μία καλύτερη και ειρηνική ζωή στο άτομο.

52 Μαρτινίδης Πέτρος, *Αρχιτεκτονική Θεωρία _ Από την Αναγέννηση μέχρι σήμερα*, εκδόσεις Taschen- Γνώση, Αθήνα, 2006, σελ. 320

The New Yorker, Ιανουάριος 1927

πηγή <http://theoldmotor.com/?p=6983>

2.4.3 Η φύση ως ανάγκη του ανθρώπου στην «περιφερειακή» πόλη του Lewis Mumford

Ο Mumford ήδη από πολύ νωρίς, μιλάει για την κατάρρευση της μοντέρνας πόλης, την οποία στο βιβλίο του *City In History* παρομοιάζει με τη Ρωμαϊκή.

Όσο αφορά στην τέχνη της πολεοδομίας, ο Lewis Mumford, υποστηρίζει πως η μορφή μιας πόλης και οι οικονομικές δραστηριότητες εντός αυτής είναι δευτερεύοντα χαρακτηριστικά ενώ πρωτεύει το φυσικό περιβάλλον που την πλασιώνει και οι ηθικές και κοινωνικές αξίες των κατοίκων της⁵³. Οι απόψεις του αυτές διατυπώθηκαν ήδη από το 1920 στο περιοδικό «*The New Yorker*» όπου και αρθρογραφούσε.

Η μητρόπολη ως έχει, όπως τη γνώρισε ο Mumford, χάνει την αίσθηση της κλίμακάς της λόγω της γοργής της ανάπτυξης και μεταμορφώνεται σε απειλητική για το κοινωνικό γίνεσθαι του ανθρώπου.

Δεν αποτελεί πια το σκηνικό⁵⁴, πάνω στο οποίο ο κάτοικος της πόλης μπορεί να εκτυλίξει τις συμπεριφορές του, αλλά τις καταπνίγει.

Στη σύγχρονη πόλη, όπως αναφέρει και ο Σταύρος Σταυρίδης, η κοινωνική ζωή προβάλλεται σαν μια σειρά στιγμιότυπα χωρίς ειρμό και συνοχή⁵⁵.

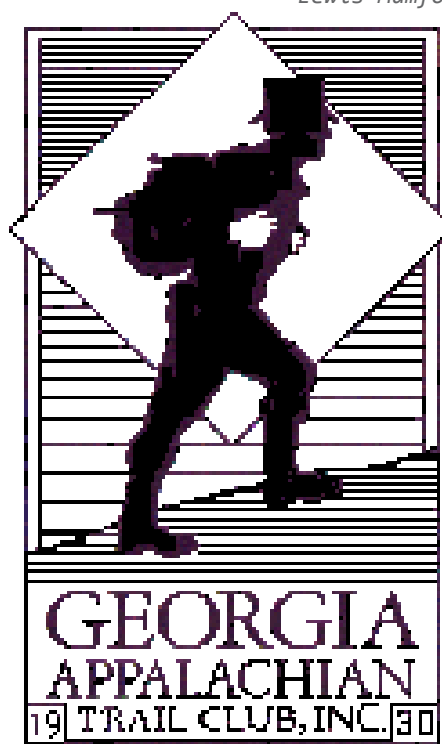
53 Mumford Lewis, *The Culture of the Cities*, HBJ Book, New York, 1938

54 ο.π., 1937

55 Σταυρίδης, Σταύρος, *Από την Πόλη Οθόνη στην Πόλη Σκηνή*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2002

«Ο Mies van der Rohe χρησιμοποίησε τις νέες τεχνικές δυνατότητες που του πρόσφεραν το γυαλί και το ατσάλι, για να δημιουργήσει κομψά μνημεία του κενού, που είχαν το ξερό στιλ των μηχανών, χωρίς το περιεχόμενο ... δεν είχε καμία σχέση με την τοποθεσία, το κλίμα, τη λειτουργία ή την εσωτερική δραστηριότητα των ανθρώπων που τα χρησιμοποιούσαν.... δείχνουν να αδιαφορούν φανερά για την ανάγκη της προσέγγισης και οικειότητας που κρύβει μια συνομιλία μεταξύ ανθρώπων»

Lewis Mumford

Λογότυπο της ένωσης εθελοντών φυσιολατρών στην οποία είχε εξέχουσα θέση ο Lewis Mumford
πηγή <http://appalachiantrail.com/>

Σαν αντιπρόταση στη συνεχή εξάπλωση των μητροπόλεων, ο Mumford θέτει το ζήτημα της «περιφερειακής» πόλης. Σε αυτό το εγχείρημα δεν ήταν μόνος του. Την εγκαθίδρυση τέτοιου είδους πόλης την υποστήριζε μία ένωση από αρχιτέκτονες, πολεοδόμους, οικονομολόγους και συγγραφείς στην οποία ο Mumford είχε εξέχουσα θέση μεταξύ 1920-1930⁵⁶.

Η «περιφερειακή πόλη» του Mumford βασίζεται στις αρχές των Κηπουπόλεων του Λονδρέζου Ebenezer Howard, είναι όμως προσαρμοσμένη στα Αμερικανικά ιδεώδη. Υπάρχουν όλες οι χρήσεις που απαντώνται σε μία μητρόπολη, σε περιορισμένη όμως κλίμακα, και περιβάλλονται από καλλιεργήσιμες εκτάσεις που χαρίζουν στην κοινότητα αυτάρκεια.

Ο Lewis Mumford αναφερόμενος στον μοντερνισμό που χαρακτήριζε τις μητροπόλεις του 20ού αιώνα έγραψε: Ο Mies van der Rohe χρησιμοποίησε τις νέες τεχνικές δυνατότητες που του πρόσφεραν το γυαλί και το ατσάλι, για να δημιουργήσει κομψά μνημεία του κενού, που είχαν το ξερό στιλ των μηχανών, χωρίς το περιεχόμενο. ... δεν είχε καμία σχέση με την τοποθεσία, το κλίμα, τη λειτουργία ή την εσωτερική δραστηριότητα των ανθρώπων που τα χρησιμοποιούσαν δείχνουν να αδιαφορούν φανερά για την ανάγκη της προσέγγισης και οικειότητας που κρύβει μια συνομιλία μεταξύ ανθρώπων⁵⁷.

56 Wojtowicz Robert, «City as a Community: The Life and the Vision of Lewis Mumford»

57 Arnason H. H., Ιστορία της Σύγχρονης Τέχνης, εκδόσεις ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ Θεσσαλονίκη, 2006, σελ. 679

03

απόπειρες κατοίκησης στη φύση

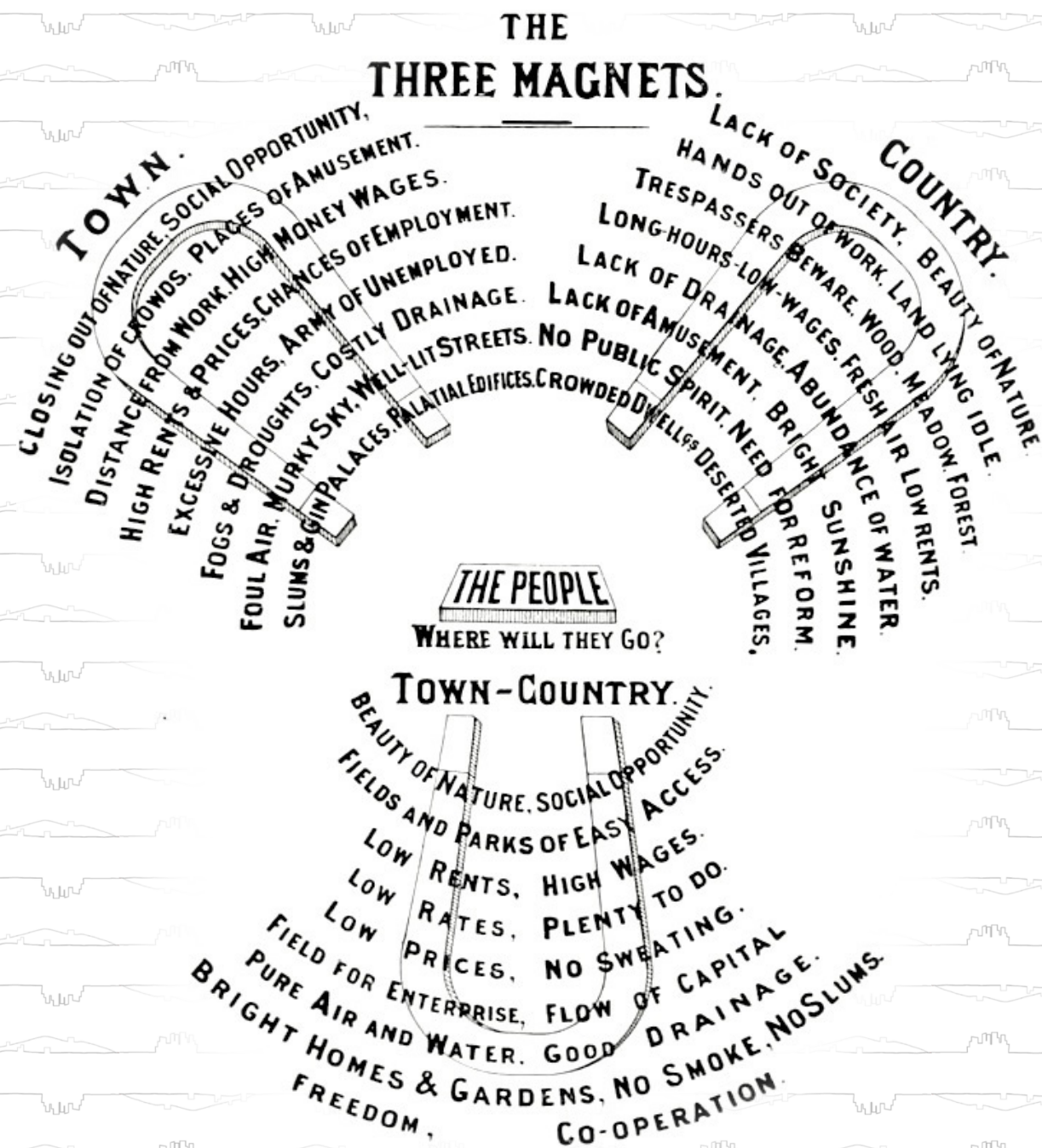
τα κοινόβια των hippies του 1960

3.0 εισαγωγή

Όσο οι πόλεις μεγάλωναν με φρενήρεις ρυθμούς, άρχισαν να παρουσιάζουν προβλήματα. Η ποιότητα ζωής που είχε υποσχεθεί η μητρόπολη κατά τον μοντερνισμό, φαίνεται ότι δεν μπορούσε πια να παρέχεται, ιδιαίτερα στους χαμηλόμισθους εργάτες των εργοστασίων. Το κυρίως πρόβλημα εντοπίστηκε στην έλλειψη πρασίνου και χώρων υγιεινής λόγω της εντατικοποιημένης αστικοποίησης.

Ο κάτοικος της πόλης είχε απομακρυνθεί ολοσχερώς από τη φύση χωρίς να του δίνεται -λόγω της οικονομικής κατάστασης- άλλη επιλογή. Η απάντηση σε αυτό το ζήτημα ήταν διττή. Η δημιουργία κηποπόλεων και το φαινόμενο της προαστιοποίησης.

Εκτός, όμως, από τα προβλήματα περί συνθηκών υγιεινής και έλλειψης χώρων εκτόνωσης εντός του αστικού ιστού, ο κάτοικος της μητρόπολης κατά το τέλος του 20ου αιώνα, είχε να αντιμετωπίσει το ισχυρό καπιταλιστικό πνεύμα της εποχής, σε συνδυασμό με τις αυξημένες απαιτήσεις ενός έντονου ρυθμού στην καθημερινότητά του. Τέλος, ο επικείμενος πόλεμος στο Βιετνάμ [1965-1975] και η ανάγκη για επιστράτευση των νεαρών ατόμων των αμερικανικών μητροπόλεων δυσχαίρεναν ακόμα περισσότερο τη ζωή στις πόλεις. Η ζωή στη μητρόπολη της δεκαετίας του '60 στη Βόρεια Αμερική αποδείχθηκε πολύ σκληρή και ενεργοβόρα για αρκετούς κατοίκους οι οποίοι δεν άντεξαν αυτήν την πίεση και κατέφυγαν στη λύση της υπαίθρου. Στα πλαίσια μιας γενικότερης διαμαρτυρίας για την καθημερινότητα-θύμα του καταναλωτισμού και του υλισμού, πολλές ομάδες ιδιαίτερα νέων ατόμων αποφάσισαν να απομακρυνθούν από τις ανθούσες μητροπόλεις και να εγκατασταθούν ένα βήμα πιο κοντά στη γη. Μία πρώτη προσέγγιση της φύσης από τον άνθρωπο της πόλης έγινε μέσω των κηπουπόλεων και της προαστιοποίησης.

The three Magnets, Howard Ebenezer

πηγή <http://www.victorianweb.org/art/architecture/suburbs/1.html>

3.1 κηπουπόλεις και προαστιοποίηση

Ιδρυτής του όρου [Garden City], και εμπνευστής της ιδέας περί κηπουπόλεων ήταν το Λονδρέζος Ebenezer Howard (1850-1928).

Η φιλοσοφία του κινήματος Garden City Movement ήταν να επιτευχθεί ο **συνδυασμός πόλης και υπαίθρου** προκειμένου να απολαμβάνει ο άνθρωπος τα οφέλη της πόλης, όπως ευκαιρίες, διασκέδαση και υψηλές απολαβές εργασίας και της υπαίθρου, όπως οικονομικά ενοίκια, μεγαλύτερες κατοικίες, φυσικό περιβάλλον κλπ.

Προϋπόθεση για τη δημιουργία μίας κηπούπολης ήτα η ύπαρξη γεωργικής γης περιμετρικά της εκ των προτέρων σχεδιασμένης πόλης, σε αναλογία έκτασης πέντε προς ένα ,όπου το μικρότερο ποσοστό δίνεται στο δομημένο περιβάλλον.

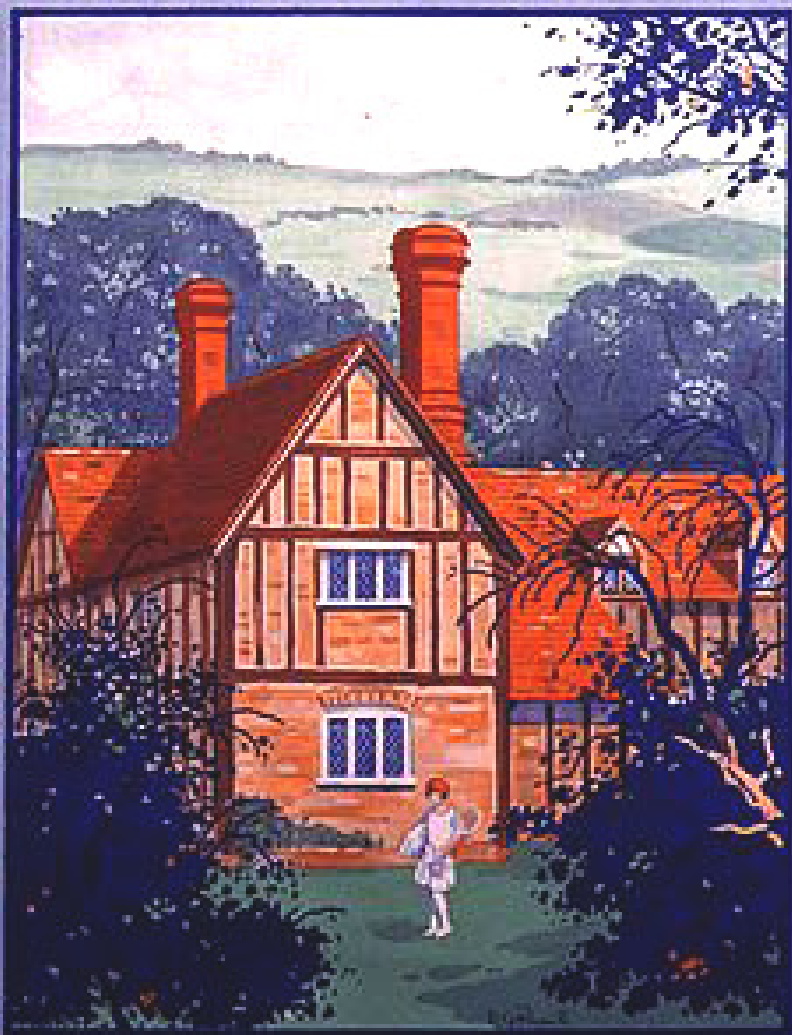
Το σύστημα του Howard είχε απήχηση μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο σε ευρωπαϊκές χώρες, ιδιαίτερα στη Γερμανία και τη Γαλλία, αλλά και στην Αμερική.

Η πρώτη κηπούπολη ιδρύθηκε το 1903 στο Βρετανικό Letchworth, ενώ λίγα χρόνια αργότερα αυτό το σύστημα ανάπτυξης των πόλεων υιοθετείται και στην Ελλάδα.

Το φαινόμενο της **προαστικοποίησης** αναφέρεται στην τάση που εμφάνισαν οικονομικά πιο ευκατάστατα στρώματα να **εδράζονται στις παρυφές των πόλεων εγκαταλείποντας το κέντρο τους**, δεδομένης της επίδρασης της τεχνολογικής προόδου και της αύξησης του εισοδήματος στις συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες⁵⁸. Εστιάζεται χρονολογικά στις αρχές του 20ου αιώνα, μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και ξεκίνησε επίσης από την Αγγλία.

⁵⁸ Κουτσοθανάσης Κωνσταντίνος, «Αστικοποίηση - Προαστιοποίηση και Πόλη: Κοινωνιολογική και κοινωνικοχωρική ανάλυση της διαχρονικής εξέλιξης», Ερευνητική Εργασία, Θεσσαλονίκη, 2014, σελ. 37

**HEALTH of the COUNTRY
COMFORTS of the TOWN**

LETCHWORTH
The FIRST GARDEN CITY

Letchworth, Η πρώτη κηπούπολη, 1903

πηγή http://static.nai.nl/regie_e/old/Letch1_e.html

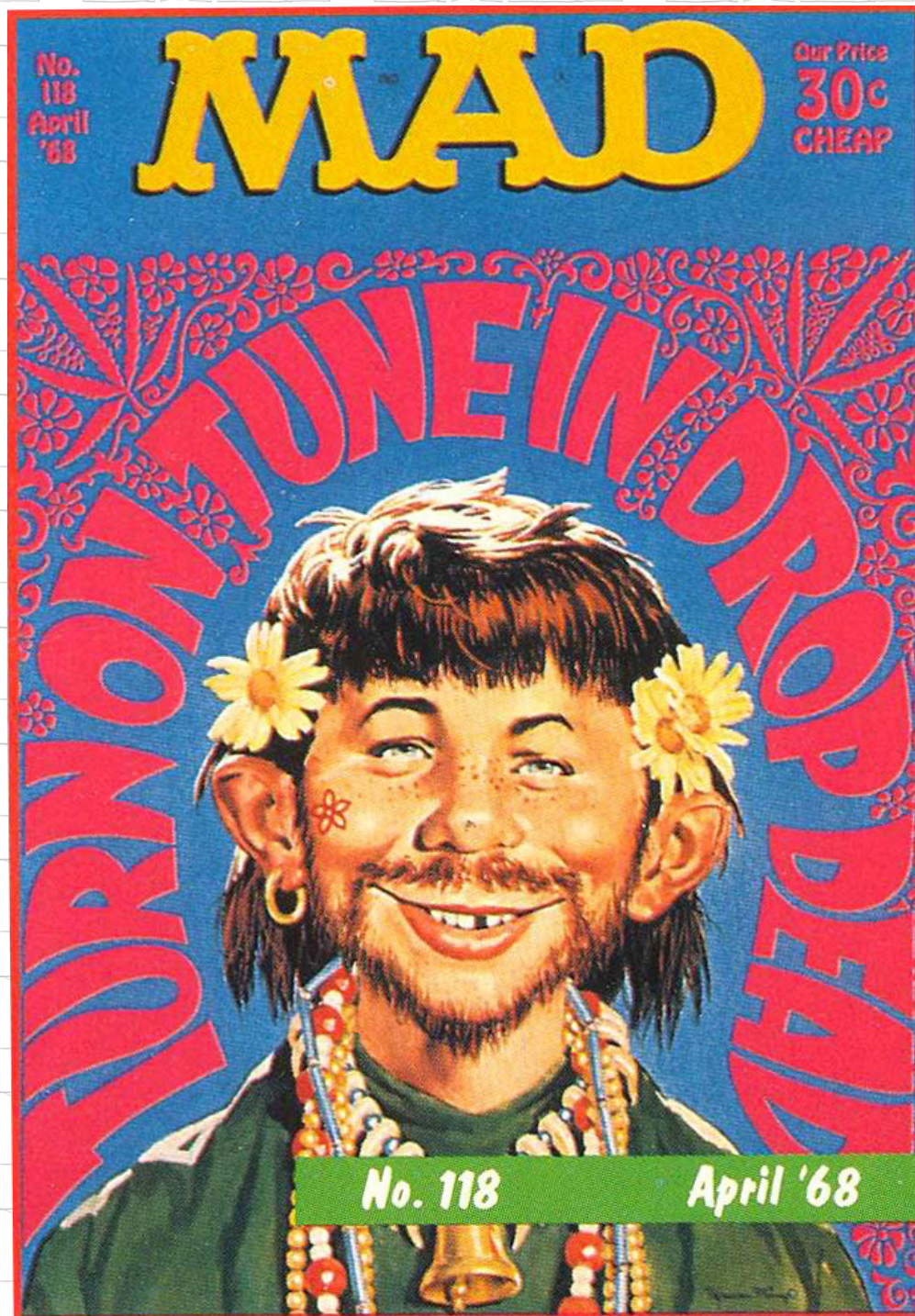
Αξίζει να σημειωθεί ότι η χρήση που κατέκλυσε τα προάστια ήταν αυτή της κατοικίας, έναντι του εμπορίου ή της αναψυχής, αφήνοντας σε εμφανές μεγαλύτερο ποσοστό⁵⁹ το κέντρο της πόλης για τις λοιπές δραστηριότητες.

Η Σχολή του Σικάγο άσκησε μεγάλη επιρροή στην προαστιοποίηση και δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι αυτό το φαινόμενο έγινε δημοφιλές αρχικά στις ΗΠΑ και κατόπιν στην Ευρώπη και την Ιαπωνία.

Οι κατοικίες που προκύπτουν από αυτήν την τάση των μεσο- και μεγαλοαστών να εγκαταλείπουν το άστυ για να εγκατασταθούν στα περίξ αυτού, είναι κατά κανόνα υψηλότερων προδιαγραφών και περιτριγυρίζονται από φυσικό περιβάλλον. Αυτό το τελευταίο, σε συνδυασμό με τη δυνατότητα απόκτησης οχήματος, έκανε τη διαβίωση στα προάστια της πόλης πιο ποιοτική από ότι στο κέντρο της.

Παραδειγματικά έργα αυτού του φαινομένου είναι οι κατοικίες του Frank Lloyd Wright.

59 ο.π., σελ. 44

MAD, Εξώφυλλο Τεύχους Απριλίου 1968

πηγή <http://www.celticguitarmusic.com/MAD.htm>

3.2 το φαινόμενο των κοινοβίων των hippies του '60

Όσο και αν προσπάθησαν οι παραπάνω μέθοδοι να φέρουν και πάλι κοντά τον άνθρωπο της πόλης με τη φύση, υπήρχε πάντα ένα όριο ανάμεσά τους. Τα λεγόμενα «Παιδιά των Λουλουδιών» και το κίνημά τους ήταν αυτοί που ουσιαστικά άφησαν πίσω τους το αστικό περιβάλλον και τις καταναλωτικές του συμπεριφορές, καταφεύγοντας στη φύση όπου και αναζήτησαν στέγη και συντροφικότητα.

3.2.1 πού και πότε εστιάζεται το φαινόμενο των hippies

Ο κοινοβιακός τρόπος ζωής υιοθετήθηκε μαζικά⁶⁰ στην Αμερική κατά τη δεκαετία του 1960 και χαρακτηρίστηκε από τον Robert Houriet ως «ενστικτώδης αντίδραση μιας ολόκληρης γενιάς»⁶¹. Αρχικά, σύμφωνα με την Maren Lockwood Carden, τα κοινόβια των hippies σχηματίστηκαν εντός της πόλης, σε σπίτια που ήδη κατοικούσαν hippies αλλά όταν άρχισε η ανάγκη για μεγαλύτερη έκταση, είτε εντάθηκαν οι συγκρούσεις με τους γειτνιάζοντες κατοίκους, οι σχηματισμοί μεταφέρθηκαν στην ύπαιθρο.

⁶⁰ ως πρώτο κοινόβιο μπορεί να χαρακτηριστεί η κοινότητα Fruit lands που σχηματίστηκε μεταξύ του 1843 - 1845 στη Μασαχουσέτη όπου οι κάτοικοι τρέφονταν από τις καλλιέργειές τους, υιοθετούσαν τρόπο ενδυμασίας σύμφωνα με τον κώδικά τους και είχαν πασιφιστική κοσμοθεωρία, Miller, Timothy, σελ 7

⁶¹ Miller Timothy, *The '60s Communes, Hippies and Beyond*, Syracuse University Press, New York, 1999, σελ. 1,2

Συγκεκριμένα, το πρώτο πειραματικό κοινόβιο εκτός αστικού ιστού δημιουργήθηκε στην Gorda Mountain το 1962⁶², (σε μία περιοχή ανοιχτής πεδιάδας).

Πού όμως βρίσκει τις ρίζες του αυτό το κίνημα κοινοβιακού τρόπου ζωής, απάρνησης της πόλης και εγκατάστασης στην ύπαιθρο της δεκαετίας του '60;

Ο Timothy Miller στο σύγγραμμά του *The '60s Communes, Hippies and Beyond* βυθίζει τις ρίζες αυτής της αντίδρασης του Houriet στο 1950, στα πλαίσια ενός «προπολεμικού ρεφορμισμού». Τότε άρχισε να αναδύεται η αναρχία και ο μυστικισμός, όπως επίσης γίνονταν ολοένα και πιο δημοφιλή ο γυμνισμός, οι εναλλακτικές θεραπευτικές μέθοδοι, ο πασιφισμός και ο οριενταλισμός. Παράλληλα με αυτές τις ιδεολογίες και δράσεις, έδαφος κέρδιζε επίσης μια ρομαντική στάση απέναντι στη φύση και στη ζωή στην ύπαιθρο.

Ουσιαστικά, στην Αμερική τα κοινόβια υπήρχαν από πολύ παλιότερα [τέλη του 1800], όπου πολλοί έβλεπαν αρνητικά το νεωτερικό τρόπο ζωής στην πόλη και αντί αυτού προτίμησαν να αυτονομηθούν και ταυτόχρονα να περιθωριοποιηθούν στην ύπαιθρο. Το 1960 που αρχίζει η μαζική μετακίνηση μονάδων προς την εξοχή έρχονται σε επαφή οι παλιοί κάτοικοι της υπαίθρου με τους καινούριους, βοηθώντας οι πρώτοι τους δεύτερους να προσαρμοστούν στη νέα τους καθημερινότητα.

“I like it here because I can stand nude on my front porch and yell, fuck! Also, I think I like it here because I’m fat, and there aren’t many mirrors around. Clothes don’t matter, and people don’t judge you by your appearance like they do out there.”

κάτοικος της Tolstoy Farm, Davenport 1963

62 Miller Timothy, *The '60s Communes, Hippies and Beyond*, Syracuse University Press, New York, 1999, σελ. 20

3.2.2 οι λόγοι που οδήγησαν στη δημιουργία του κινήματος

Οι λόγοι που οδήγησαν ομάδες ανθρώπων να δημιουργήσουν τις κοινότητες αυτές κατά τη δεκαετία του '60 και έπειτα είναι αρκετοί⁶³.

Α) Πολλοί το είδαν σαν καταφυγή από τη βία του πολέμου κατά τη δεκαετία του 1960⁶⁴. Διαμένοντας, κάποιος, σε ένα παράπηγμα εντός μιας αχανούς εκτάσεως γης μακριά από τον “πολιτισμό” της μητρόπολης ήταν πολύ εύκολο να αποφύγει την επιστράτευση για τον πόλεμο του Βιετνάμ [1965-1975]. Κοινότητες που είχαν κατά κύριο λόγο τέτοια κίνητρα ως προς τη δημιουργία τους συνόδευαν το πλαίσιο επιλογής των μελών τους βάσει των πολιτικών τους πεποιθήσεων. Μάλιστα αρκετές φιλοξενούσαν και πολιτικούς πρόσφυγες⁶⁵

Β) Επιπλέον η ζωή στην ύπαιθρο αποτέλεσε τη λύση σε όσους δεν μπορούσαν να αντέξουν περαιτέρω την πίεση που ασκούσε πάνω τους η ζωή στις ανθούσες μητροπόλεις της Αμερικής. Σε πολλές περιπτώσεις δημιουργοί ή κάτοικοι των κοινοτήτων κατέληξαν να είναι οι αποστάτες ενός περιβάλλοντος – θύμα του καταναλωτισμού και του υλισμού⁶⁶. Η ζωή δίπλα στη γη προσέφερε σε αυτούς τα απαραίτητα αγαθά που επιζητούσαν για την επιβίωσή τους⁶⁷ χωρίς να απαιτείται ο κομφορμισμός τους σε κάποιο σύστημα εργασίας.

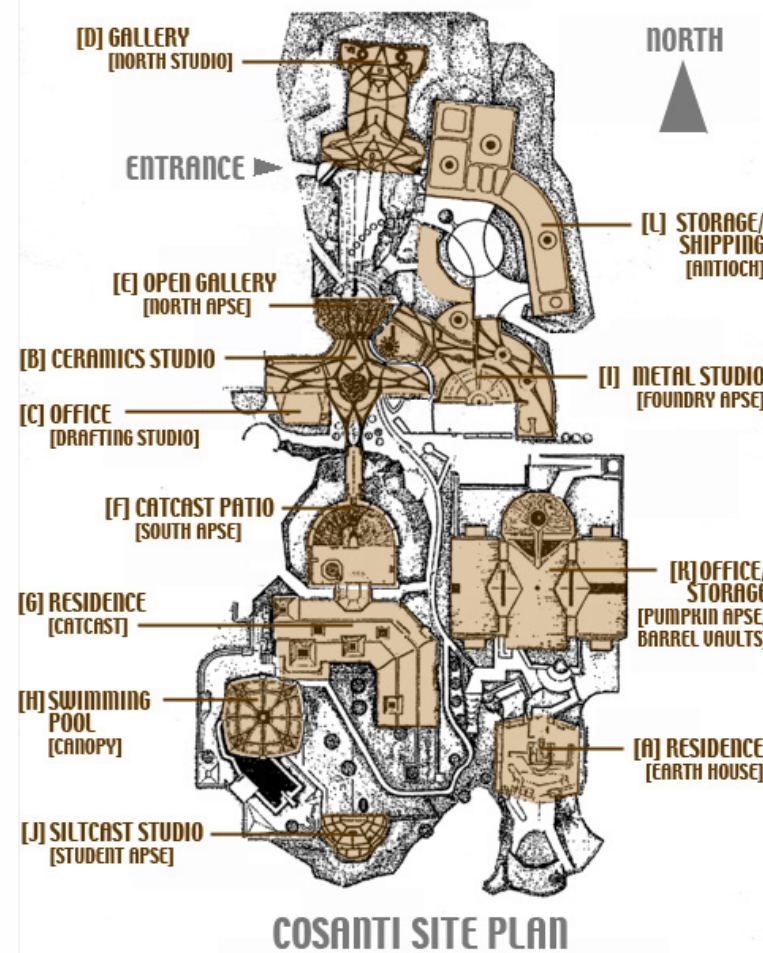
63 βλ. McCleary John, *Hippie Dictionary: A cultural Encyclopedia of the 1960s and 1970s*, Ten Speed Press, 2003

64 Miller, Timothy, *The '60s Communes, Hippies and Beyond*, Syracuse University Press, New York, 1999, σελ. 23

65 ο.π., σελ. 131

66 βλ. Jacobs M.W., *San Fran '60s: Stories of San Francisco and the Birth of Hippies*, Createspace, 2010

67 Miller Timothy, *The '60s Communes, Hippies and Beyond*, Syracuse University Press, New York, 1999, σελ. 23

εικ. πάνω αριστερά: Αποψη της Αρχιτεκτονικής στο Arcosanti

εικ. δεξιά: Διακοσμητικά στοιχεία και λογότυπο Arcosanti

εικ. κάτω αριστερά: Masterplan του κοινοβίου Arcosanti

πηγή <https://organicisminarchitecture.wordpress.com>

Συνάμα, η ζωή στην ύπαιθρο και μάλιστα σε κοινόβια ήταν πολύ πιο οικονομική και παράλληλα παραγωγική για τους καλλιτέχνες, στους οποίους ασκούσαν σκληρή κριτική στο περιβάλλον της πόλης⁶⁸

Γ) Παράλληλα, όσοι επέλεξαν έναν τέτοιο τρόπο ζωής έναντι αυτού στην πολύβουη μητρόπολη, είχαν τον χρόνο να επενδύσουν στην **ακτιβιστική τους δράση** και την ευκαιρία να προφυλάξουν τις διαφορετικότητές τους.⁶⁹ Δεν είναι τυχαίο που κοινόβια εκείνης της εποχής χαρακτηρίζονται από ιδιαιτερότητες στις σεξουαλικές προτιμήσεις, ιδιαίτερες θρησκευτικές πεποιθήσεις ή αυστηρό τρόπο διατροφής. Αρκετές επιπλέον χαρακτηρίζονταν από την επαγγελματική ιδιότητα των μελών τους ή από τη στοχευμένη και έντονη ακτιβιστική τους δράση όπως η **Womanshare, Oregon 1974** η πρώτη ομοφυλοφιλική κοινότητα απαρτιζόμενη από γυναίκες, η **Arcosanti, Arizona 1970** πιο έντονα περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένη κοινότητα, ή οι **MOVE, Philadelphia 1973** κοινότητα με αυστηρό τρόπο διατροφής και αυστηρή καθημερινότητα της οποίας η έδρα βρισκόταν εντός πόλης.

68 ο.π., σελ. 29-30

69 βλ. Hedgepeth William, The alternative: Communal Life in New America, Collier - Macmillan, 1970

MOVE house, 1978-1985, κοινόβιο εντός πόλης με έντονη νατουραλιστική ιδεολογία

πηγή <http://move.whgbetc.com/>

3.2.3 τα κοινόβια και η σχέση τους με την πόλη

Όπως προαναφέρθηκε, υπήρχαν κατά την περίοδο του '60 αλλά και μετέπειτα κοινόβια τόσο εντός όσο και εκτός πόλης. Αυτά που δημιουργήθηκαν μέσα στη μητρόπολη της Αμερικής εκείνης της εποχής - *hip urban centers* - δεν ήταν άλλο παρά κάποιο κατεδαφιστέο κτίριο, είτε κάποιο οίκημα υπό κατάληψη στο οποίο διέμεναν πέραν της μίας οικογένειας ή του ενός ζευγαριού. Βέβαια δεν εξέλειπαν οι περιπτώσεις όπου οι προαναφερθέντες νοίκιαζαν κάποιον χώρο, μικρό σε τετραγωνικά και έκταση και ζούσαν όλοι μαζί.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου κοινοβίου αποτελούν οι *MOVE* της οποίας ιδρυτής ήταν ο Vincent Leaphart. Ο τότε φοιτητής Leaphart ασπάζεται τη νατουραλιστική ιδεολογία και εν τέλει το 1973 μαζί με μερικούς ακόμα συγκατοίκους του μετακομίζουν σε ένα σπίτι στο βόρειο κομμάτι της Philadelphia. Έκτοτε αυτοαποκαλείται John Africa. Οι MOVE χαρακτηρίζονται από τον απόλυτο τρόπο που εκλαμβάνουν τη ζωή, απαρνούνται κάθε ιατρική μέθοδο, κάθε εξέλιξη της επιστήμης. Αρνούνται να επιβληθούν στο περιβάλλον τους αφήνοντας τα τρωκτικά να ζουν ανάμεσά τους και καταργώντας κάθε κανόνα υγιεινής ενώ τρέφονται αποκλειστικά με φυτικές ίνες προκειμένου να μην βλάψουν καμία μορφή ζωής γύρω τους.

The purpose of John Africa's revolution is to show people how corrupt, rotten, criminally enslaving this system is, ..., and to set the example of revolution for people to follow when they realize how they've been oppressed, repressed, duped, tricked by this system

Miller, Timothy, 1999, σελ 132

Taylor Camp, 1969-1977, δεντρόσπιτα στη Χαβάη

πηγή <http://move.whgbetc.com/>

Τα πιο συνήθη κοινόβια εδράζονταν προφανώς εκτός πόλης, σε μεγάλες εκτάσεις γης- *countrycultural communes* -. Ιδιοκτήτης των περιοχών αυτών ήταν κατά κύριο λόγο ο ιδρυτής του εκάστοτε κοινοβίου όπως για παράδειγμα ο Huw "Piper" Williams που το 1963 ίδρυσε τη Φάρμα Tolstoy⁷⁰. Ο ιδιοκτήτης λοιπόν, όντας ο πρώτος κάτοικος του κοινοβίου και κύριος της γης, ονόμαζε τη γη ελεύθερη να κατοικηθεί από όποιον ομοϊδεάτη ήθελε αρκεί να συμφωνούσε στους κανόνες που όριζαν μαζί. Ο δεύτερος, είχε την ελευθερία να επιλέξει που θα κατασκευάσει το κατάλυμά του μέσα σε αυτήν έκταση. Άτομα με κοινές ανησυχίες και αντιλήψεις συναναστρέφονταν επί το πλείστον σε ακτιβιστικά ή ακόμα και θρησκευτικά κινήματα.

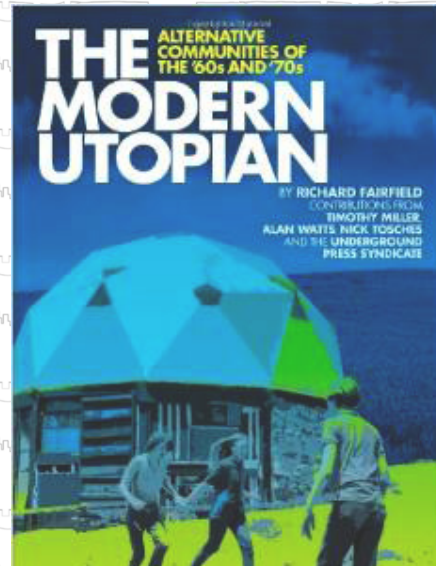
3.2.4 η αρχιτεκτονική των κοινοβίων της υπαίθρου

Τα καταλύματα στα οποία διέμεναν ανά ζευγάρια ή ομάδες οι hippies συμβάδιζαν με τις απόψεις τους για τη μισθωτή εργασία και με τον σεβασμό που έτρεφαν προς τη φύση. Αυτό τους οδήγησε να τα κατασκευάζουν οι ίδιοι, με **ανακυκλώσιμα υλικά** «σκουπίδια του ματεριαλισμού της μητρόπολης» ή με υλικά που μπορούσε να τους προσφέρει η μητέρα γη. Τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν ήταν εξίσου παλιά σε μεγάλο βαθμό ή **μεταχειρισμένα**, αρνούμενοι να εμπλακούν με οτιδήποτε εκσυγχρονιστικό.

Το αποτέλεσμα ήταν άλλοτε να ζουν σε **δενδρόσπιτα** όπως παραδείγματος χάριν στο κοινόβιο **Taylor Camp** στη Χαβάη από το 1969 - 1977⁷¹ άλλοτε σε παραπήγματα των οποίων η μορφή ποίκιλλε αναλόγως τις γνώσεις των μελών του κοινοβίου.

⁷⁰ Miller Timothy, *The '60s Communes, Hippies and Beyond*, Syracuse University Press, New York, 1999, σελ. 23

⁷¹ "Ο μουσικός παράδεισος των hippies στη δεκαετία των '70"

εικ.πάνω & μέση αριστερά: Drop City's funky architecture

πηγή <http://www.architecturefoundation.org.uk>

εικ.κάτω δεξιά: The Modern Utopia

πηγή <http://www.amazon.com>

εικ.κάτω αριστερά: Γεωδαιτικός θόλος, Πολυταχνείο Κρήτης 2013

πηγή προσωπικό αρχείο Αναστασάκη Εμμανουήλ

Για παράδειγμα η **DROP CITY** της οποίας το αρχιτεκτονικό –και όχι μόνο– έργο ξεχώρισε αποτελούνταν από domes. Όταν οι ιδρυτές του κοινοβίου Gene Bernofsky και Jo Ann Bernofsky αποφάσισαν ότι δεν τους αρκούσε να κατοικούν στο αυτοκίνητό τους και έπρεπε να αποκτήσουν κάποιου είδους στέγη, πήραν μέρος σε ένα σεμινάριο όπου έμαθαν πως να κατασκευάζουν **γεωδαιτικούς θόλους** και από εκεί εμπνεύστηκαν⁷². Ο Timothy Miller αναφέρει πως η funky ιδιαιτερότητα της αρχιτεκτονικής στο **DROP CITY** δεν ξεπεράστηκε από κανένα άλλο κοινόβιο.

Σε πολλά κοινόβια υπήρχε μία συγκεντρωτική δομή⁷³ – πολυχώρος όπου λάμβαναν μέρος οι κοινές δραστηριότητες των κατοίκων, ακόμα και οι πιο ιδιωτικές –προκειμένου να εξαλείψουν εσκεμμένα τη μη κοινοβιακή ζωή, στην **Aloe Community** η μπανιέρα αποφασίστηκε να μπει στο πιο κεντρικό σημείο του οικήματος!⁷⁴. Δεν ήταν σπάνιο αυτός ο χώρος να αποτελεί παράλληλα τον χώρο διημέρευσης και τον χώρο ύπνου. Στο κοινόβιο **Family of Taos** κατοικούσαν πενήντα άτομα σε ένα μικρό σπίτι και οργανώνονταν σε κοιτώνες⁷⁵.

Όταν, λόγω συνωστισμού, ένα σύνηθες πρόβλημα για τα κοινόβια του '60 και του '70, δημιουργούνταν η ανάγκη για απομόνωση, μιας και ο όρος ιδιωτικότητα δεν μπορούσε να ενταχθεί στην ιδεολογία του κοινοβίου, δίνονταν η επιλογή σε αυτούς που το επιθυμούσαν να κατασκευάσουν ένα κατάλυμα εντός της έκτασης που ανήκε στο κοινόβιο, σε όποιο σημείο επιθυμούσαν. Η μορφή των καταλυμάτων αυτών διέφερε από χρήστη σε χρήστη και κυρίως εξαρτόνταν από τα προσβάσιμα υλικά και εργαλεία ή τις υπάρχουσες γνώσεις⁷⁶.

72 Miller, Timothy, *The '60s Communes, Hippies and Beyond*, Syracuse University Press, New York, 1999, σελ. 31

73 βλ. Hedgepeth, William, *The alternative: Communal Life in New America*, Collier – Macmillan, 1970

74 Miller, Timothy, *The '60s Communes, Hippies and Beyond*, Syracuse University Press, New York, 1999, σελ. 194

75 ο.π., σελ. 194

76 βλ Grundstein, Margaret, 2001

*we were pretty
poor, trying
to grow our
own food,
build our own
shelter, use
old tools and
equipment.
It occupied
us and
challenged us*

William Huw

εικ. πάνω αριστερά: *WomanShare Commune*,
κοινόβιο απαρτιζόμενο αποκλειστικά
από ομοφιλόφυλες γυναίκες πηγή <http://www.qualiafolk.com/2011/12/08/womens-land-movement/>

εικ. κάτω αριστερά: *Poster του κοινοβίου*
Shiloh Youth Revival Center,
έντονα θρησκευόμενου κοινοβίου
πηγή <http://www.wrs.vcu.edu/profiles/Shiloh.htm>

*Our basic idea...is that perhaps six, eight, or
even a dozen or more adults can form “marriage”
relationships with each other as means of attaining
far more than monogamous marriage can offer...All
adult members of Harrad West are considered married
to all other adult members of the opposite sex*

Harrad, ιδρυτής κοινοβίου, 1969

Παραδειγματικός ήταν ο χώρος “αποστασιοποίησης” του John Nelson στο *Morning Star*. Ο εν λόγω κάτοικος φώλιασε την ανάγκη του για ηρεμία και απομόνωση σε ένα κούτσουρο από “Redwood” με μήκος δέκα πόδια⁷⁷.

3.2.5 διαφορές και ομοιότητες μεταξύ κοινοβίων

Καθώς η δημιουργία κοινοβίων αυξανόταν με το πέρας των χρόνων, αυξάνονταν και οι ιδιοτυπίες τους⁷⁸. Σε μία προσπάθεια ομαδοποίησης και απαρίθμησης των ανομοιοτήτων της κάθε περίπτωσης, έχουμε τα εξής:

Α) Υπήρξαν κοινόβια που δημιουργήθηκαν λόγω της **ομαδικής πνευματικής αναζήτησης** σε κοινό άξονα, παράλληλα με την υιοθέτηση του τρόπου ένδυσης και διατροφής των hippies. Τα περισσότερα από τα κοινόβια, που ως αφετηρία τους είχαν θρησκευτικές αρχές, είχαν **άμεση εξάρτηση από την εκκλησία της ενορίας**⁷⁹. Αυτό σήμαινε ότι υποστηρίζονταν είτε χωρικά, είτε οικονομικά.

Η μεγαλύτερη κοινότητα που υπάκουε στο κίνημα του Ιησού ήταν η *Shiloh Youth Revival Center* και στεγάζονταν σε πάνω από 175 οικήματα εντός πόλης.

Οι θρησκευτικές κοινότητες απαντώνται κυρίως **εντός πόλης** και σε μικρότερη κλίμακα. Έχουν, επίσης, υπό την κατοχή τους **έκταση γης** με ελεύθερο τρόπο διαμονής.

⁷⁷ Miller Timothy, *The '60s Communes, Hippies and Beyond*, Syracuse University Press, New York, 1999, σελ. 194

⁷⁸ Jacobs M. W., *San Fran '60s: Stories of San Francisco and the Birth of Hippies*, Createspace, 2010

⁷⁹ Miller Timothy, *The '60s Communes, Hippies and Beyond*, Syracuse University Press, New York, 1999, σελ. 194, σελ. 95

Virginia Commune, Twin Oaks, κοινόβιο που λειτουργεί ακόμα και σήμερα, απαρτιζόμενο πλέον από 92 ενήλικες και 13 παιδιά. Ανήκει στην κατηγορία των Group Marriage Communes
 πηγή <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3205601/Inside-grid-Virginia-commune-housing-pay-childcare-shared-residents-PERMISSION-having-baby.html>

Β.α) Ο λόγος δημιουργίας αρκετών κοινοβίων ήταν επίσης οι **ιδιαιτερότητες στη σεξουαλική συμπεριφορά** μεταξύ των μελών τους. Για παράδειγμα, υπήρξαν κοινόβια που χαρακτηρίζονται και ως “**Group Marriage Communes**” όπου την ημέρα αναγνωρίζονταν οι δεσμοί των ζευγαριών που τις απάρτιζαν αλλά το βράδυ οι κάτοικοι των κοινοβίων είχαν τη ελευθερία να συσχετιστούν σεξουαλικά με όποιον επιθυμούσαν. Παράδειγμα τέτοιας κομμούνας αποτελούσε το **Greenfeet**, ένα εξαμελές κοινοβιακό σχήμα με έδρα το Barre, Vermont και με διάρκεια ζωής ένα με δύο χρόνια⁸⁰. Η μεγαλύτερη κοινότητα με τέτοια χαρακτηριστικά ήταν η **Taos Family**, με πενήντα μέλη.

Β.β) Επιπλέον δημιουργήθηκαν κατά τη δεκαετία του ‘60-’70 κοινόβια στα πλαίσια διεκδίκησης και απελευθέρωσης των δικαιωμάτων των ομοφυλόφιλων. Αν και οι **ομοφυλόφιλοι** άντρες και γυναίκες γίνονταν δεκτοί σε πολλές κοινότητες, υπήρχε πάντα κάποιου είδους διαχωρισμός από τους ετεροφυλόφιλους και οι πρώτοι έπρεπε συνεχώς να διατηρούν χαμηλό προφίλ προκειμένου να αποφεύγονται οι συγκρούσεις. Βέβαια υπήρχαν και κοινότητες, ιδιαίτερα αυτές που σύναπταν σχέσεις με την εκκλησία, άκρως πολέμιες στην ομοφυλοφιλία. Η πιο γνωστή κοινότητα ομοφυλόφιλων γυναικών ήταν η **WomanShare** που δημιουργήθηκε νότια του Oregon το 1974, όταν τρεις φίλες αγόρασαν 23 εκτάρια γης⁸¹.

Γ) Υπήρξαν κοινόβια που χαρακτηρίζονται από το **ιδιαίτερο ενδιαφέρον τους για το περιβάλλον** και τις έντονες ακτιβιστικές τους δράσεις. Στις συγκεκριμένες κοινότητες, εκτός από την καλλιέργεια οπωροκηπευτικών προς κατανάλωση παρατηρήθηκαν εγκαταστάσεις για εκμετάλλευση της ηλιακής - ατολικής ενέργειας. Κύριο στόχο αυτές οι ομάδες είχαν τη μείωση δαπάνης και εξάρτησης από το πετρέλαιο. Επιπλέον συμμετείχαν ενεργά

80 Miller Timothy, *The ‘60s Communes, Hippies and Beyond*, Syracuse University Press, New York, 1999, σελ. 137

81 ο.π., σελ. 138-139

σε διαμαρτυρίες για τον σεβασμό του περιβάλλοντος και της φύσης.

Η **Arcosanti**⁸² ήταν η πιο έντονα δραστηριοποιημένη κοινότητα σε αυτόν τον τομέα. Το όνομα της προέρχεται από το *arcology* = **architecture + ecology**, όρο που τον δημιούργησε ο ιδρυτής της Paolo Soleri. Απόφοιτος Αρχιτεκτονικής ο Soleri ήθελε να πραγματοποιήσει το όνειρό του για μια κοινότητα ενεργειακά αυτόνομη οπότε και μετακόμισε το 1970 στην Arizona. Στην παρούσα κοινότητα τα οικήματα που ανεγείρονταν ήταν προσχεδιασμένα, όπως και οι λεπτομέρειές τους (κουδούνια, πόμολα), αντικείμενα που εμπορεύονταν σε μικρή κλίμακα προκειμένου να έχουν εισόδημα.

Δ) Οι κοινές πεποιθήσεις για την **τέχνη** και τον πολιτισμό, και κατ' επέκταση ο κοινός τρόπος ζωής ενός καλλιτέχνη δεν θα μπορούσε να μην αποτελεί αφετηρία στη δημιουργία ενός κοινοβίου.

Πολλοί **bohème καλλιτέχνες** ή ακόμα και συγκροτήματα επέλεξαν τον κοινοβιακό τρόπο ζωής προκειμένου να ισχυροποιήσουν την τέχνη και τη θέση τους στην κοινωνία.

Οι λόγοι δημιουργίας των κοινοτήτων μπορεί να ποίκιλαν, όπως προαναφέρεται, υπήρχαν όμως κάποια βασικά χαρακτηριστικά τα οποία ήταν κοινά, ανεξάρτητα από την κατεύθυνση που ήταν ταγμένο το κάθε κοινόβιο

Α) Για παράδειγμα οι hippies έδειχναν **μεγάλο ενδιαφέρον για τη φύση**. Το κίνημά τους έκανε πράξη τα λόγια διάφορων φιλοσόφων των προηγούμενων αιώνων περί της «Επιστροφής στην Ύπαιθρο» και μάλιστα οι κινήσεις τους ήταν ακραίες σε βαθμό πλήρους απάρνησης του πολιτισμού της πόλης.

82 Miller Timothy, *The '60s Communes, Hippies and Beyond*, Syracuse University Press, New York, 1999, σελ. 140

1) Εντός του χωρικού πλαισίου του κάθε κοινοβίου υπήρχαν **καλλιέργειες οπωροκηπευτικών** που τους εξασφάλιζαν τα προς το ζην και τους απάλλασσαν από την ανάγκη αγοράς τροφίμων.

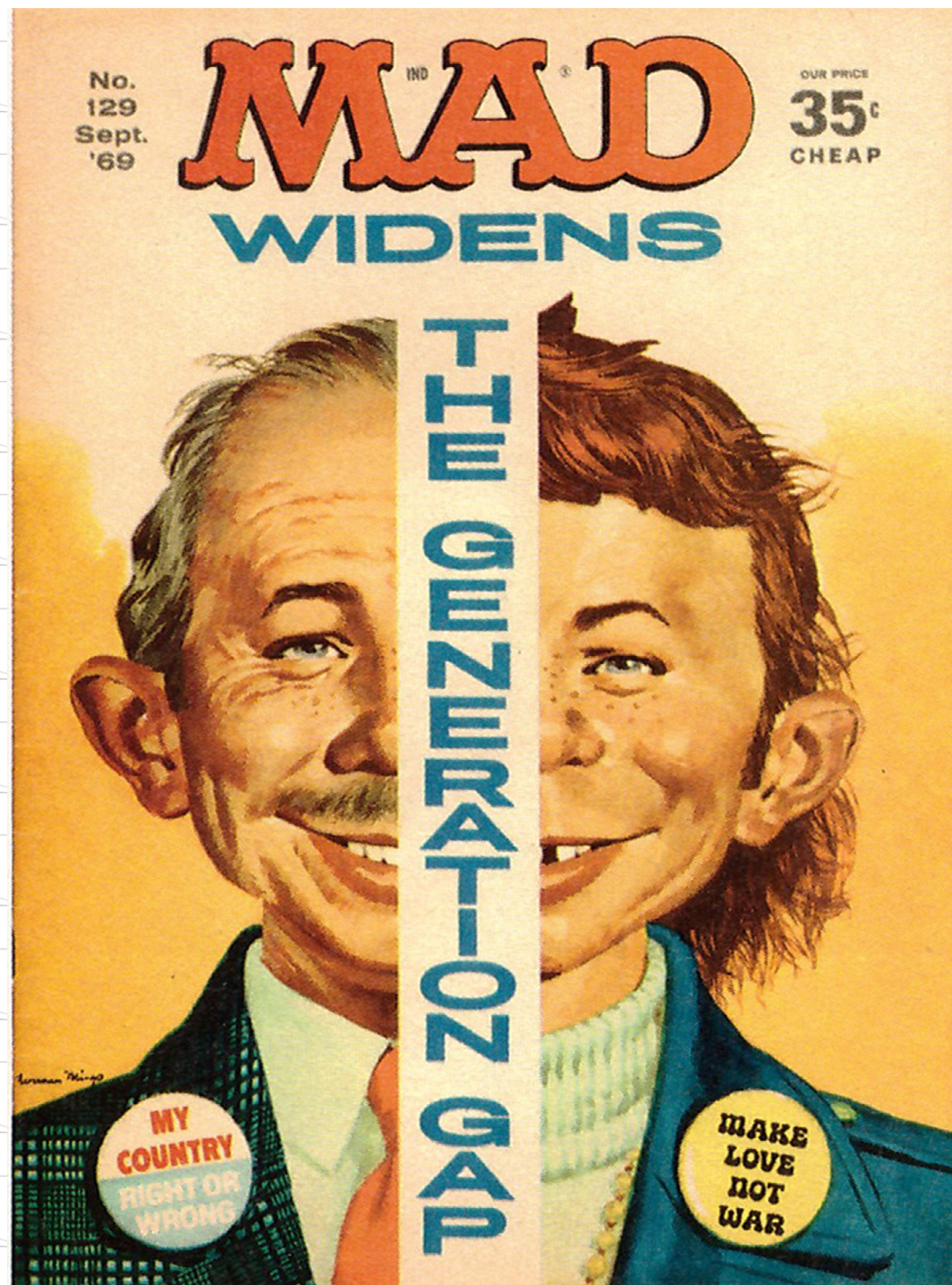
2) Επιπλέον η **αρχιτεκτονική** τους χαρακτηρίζεται **εφήμερη** ενώ τα υλικά που χρησιμοποιούσαν ήταν φιλικά προς το περιβάλλον (ξύλο, ύφασμα, το ίδιο το έδαφος) ή ανακυκλώσιμα (περισυλλογή από λαμαρίνες). Στην περίπτωση που το κοινόβιο εδραζόταν εντός πόλης οι ομάδες αρκούσαν σε μικρούς χώρους και εστίαζαν στην κατανάλωση ενέργειας εναλλακτικών μορφών.

3) Την επιστροφή στη φύση την εκδηλώνουν ακόμα και στον τρόπο **διατροφής και ένδυσης**. Ενώ παύουν να τρέφονται με κρέας και αγαθά που δεν μπορούν να εκμαιεύσουν από το περιβάλλον τους, αρνούνται να αγοράσουν ρούχα πολλές φορές θεωρώντας τα περιττή ανάγκη. Το ανθρώπινο σώμα, όντας κομμάτι της φύσης δεν έχει κανέναν λόγο να αποκρύβεται. Ο γυμνισμός που έγινε δημοφιλής το '50 διαδόθηκε ιδιαίτερα εκείνες τις δεκαετίες.

Β) Δεύτερο κοινό χαρακτηριστικό των κοινοβίων της δεκαετίας '60-'70 ήταν η **ελευθερία στη σεξουαλικότητα**. Λογικό επακόλουθο της διάδοσης του γυμνισμού, το ανθρώπινο σώμα και οι ανάγκες του γίνονταν αποδεκτές ακόμα και εάν μετέτρεπε τις μονογαμικές σχέσεις σε λιγότερο... δεσμευτικές με τη συχνή ανταλλαγή συντρόφων. Παράλληλα, εκείνη την εποχή και ιδιαίτερα εντός κοινοβίων γινόντουσαν ευκολότερα αποδεκτοί οι ομοφυλόφιλοι.

Γ) Τελευταίο κοινό γνώρισμα των hippies ήταν η ενασχόλησή τους με τις τέχνες και η **εναντίωσή τους στη μισθωτή εργασία**⁸³. Είτε το κοινόβιο απαρτίζεται από ένα μουσικό συγκρότημα και τους οπαδούς του είτε όχι, παρατηρείται ότι τα μέλη είναι καλλιτέχνες ή έχουν καλλιτεχνικές ανησυχίες. Αυτό εκφράζεται στον ρουχισμό και την αρχιτεκτονική τους. Σε περιπτώσεις μάλιστα, η τέχνη αποτελεί μία από τις κύριες πρακτικές προς αποκόμιση υποτυπώδους εισοδήματος.

83 βλ. McCleary John, *Hippie Dictionary: A cultural Encyclopedia of the 1960s and 1970s*, Ten Speed Press, 2003

MAD, Εξώφυλλο Τεύχους Σεπτεμβρίου 1969

πηγή The Usual Gang of Idiots, "MAD, About the Sixties, New York, 2005

3.2.6 οι πολέμιοι του κινήματος των hippies

Ένα κίνημα τόσο απελευθερωτικό αλλά ταυτόχρονα και τόσο ακραίο, το οποίο ως αφετηρία είχε το άστυ ήταν λογικό να καταπολεμηθεί από αυτό. Δεν ήταν λίγοι οι λόγιοι οι οποίοι καταπιάστηκαν στο έργο τους με τα *Παιδιά των Λουλουδιών* σατιρίζοντας τον τρόπο ζωής τους ή ασκώντας κριτική για την κατάληξη που έχουν πάρει οι αποφάσεις τους. Το "Howl" του Allen Ginsberg που βγήκε στη δημοσιότητα το 1956⁸⁴ γνώρισε αρκετούς οπαδούς μιας κλασικής οικογένειας, του αγώνα υπέρ του χρήματος και γενικότερα ενός τυπικού αμερικανικού τρόπου ζωής.

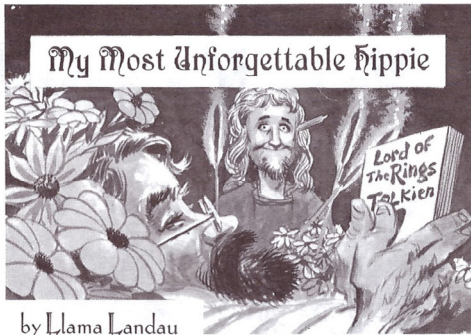
Παράλληλα με συγγράμματα και ποιήματα, οι hippies βρίσκονταν να μάχονται και τον καθημερινό τύπο όπως το δίμηνο περιοδικό *MAD* που με τη μορφή κόμικ προσπαθούσε να αποκαλύψει το "φιάσκο" της εναλλακτικής αντιμετώπισης της ζωής, διαμορφώνοντας τον τρόπο σκέψης πολλών νεαρών ατόμων

3.2.7 λόγοι αποτυχίας του εγχειρήματος

Εφόσον λοιπόν τα κοινόβια κατάφεραν να αναπτυχθούν σε τόσο μεγάλο βαθμό, άσκησαν μεγάλη επιρροή στο κοινωνικό γίγνεσθαι και άφησαν πίσω τους μια ιστορία και ένα όνομα ως «τα Παιδιά των Λουλουδιών» γιατί αυτό το φαινόμενο έσβησε; γιατί πλέον δεν συναντάμε κοινόβια εκτός ή εντός της πόλης;

Η απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα εμπεριέχει διάφορους λόγους, άλλους πιο προφανείς και άλλους λιγότερο. Όλες όμως οι αιτίες για τις οποίες το φαινόμενο των κοινοβίων του '60 έσβησε καταλήγουν επικρατείς και ισχύουσες.

84 Miller Timothy, *The '60s Communes, Hippies and Beyond*, Syracuse University Press, New York, 1999, σελ. 4

by Llama Landau

He was out of sight! He was tuned in on the ultimate vibration! He was turned on to the wildest bag possible! He was the hippest Hippie! He spiritualized everything the true Hippie stands for . . . peace, love, gentleness and a return to nature. No longer would he pursue the fast buck, or strive for the Madison Avenue concept of happiness, or rot in the suburban-conformist swamp, or support the PTA, or attend the local Church, or kowtow to the Local Draft Board, or participate in Little League. No longer would he suffer the hang-up of the never-ending middle-class drive to produce, produce, produce and succeed, succeed, succeed. He had wiggled out on all that!

Instead, he had found true beauty, lasting peace, the inner contentment that all Hippies seek. The true beauty that one enjoys while sitting on a secluded mountain and meditating in the clear, cold wind. The lasting peace that comes after your mind has expanded daily on 500 micrograms of LSD. The inner contentment that comes from eating only pure organic natural foods like liver powder and bone meal and millet.

And as I passed his coffin and gazed down upon his pale, serene face, I realized further that he (Cont. on page 86)

Coming In The Next Issue

"I Got Turned On By Soy Sauce!"

A HIPPIE'S TOUR OF CHINATOWN AND HIS ACCIDENTAL DISCOVERY

A Report On Greenwich Village

"BROTHERLY LOVE'S OKAY, BUT THIS PLACE HAS, LIKE, TOO MUCH, BABY!"

"I Was A Flower Girl At My Own Wedding!"

A HIPPIE BRIDE TELLS WHAT IT'S LIKE TO TRIP DOWN THE AISLE

"I Mixed LSD With Chicken Soup And Took A Trip To Israel!"

(WHICH IS A PRETTY NEAT TRICK CONSIDERING I'M NOT EVEN JEWISH!)

"How To Meditate On A High Mountain Without Getting A Nose-Bleed"

The "Do-It-Yourself Project" Of The Issue:

TAKE THE WORRY OUT OF SMOKING BANANAS WITH THE BRAND NEW

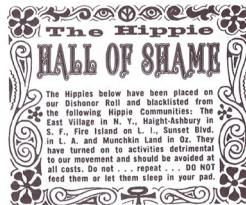
Hippie Magazine Banana Filter

18 Startling Photos of "Bad Trips"

INCLUDING ONE TO PATCHOGUE ON THE LONG ISLAND RAILROAD!

A Hippie's Embarrassing Moment:

"LIKE, HOW I WENT TO SAN FRANCISCO WITH A FLOWER IN MY HAIR . . . AND GOT DANDRUFF ON MY DAFFODIL!"

MOHAMMAD TISHMAN

Tompkins Square Park

For burning incense at a suburban barbecue lawn party

GAUGAIN GREENSPAN

Greenwich Village

For coming to a love-in with his own date

MANDALA O'TOOLE

Haight-Ashbury

For smoking a cigarette with a brand-name on it

SAROD COWZNOFSKI

Fire Island

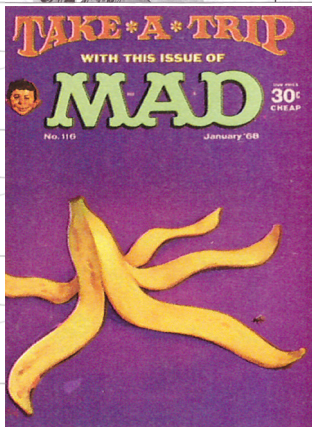
For taking an LSD trip and seeing his parents

ZEN RAPPAPOORT

Ocean Beach

For being over thirty years of age

ASK ABBA Advice To The Up Tight

Each issue, Abba Bennadam answers the questions of the uptight, the turned-on, the freaked-out, the hung-up and the far-ouished. Abba Bennadam is a Mystic, a Seer, a Prophet, a Poet, a Free-Thinker and an Aluminum Storm Door Salesman. Abba Bennadam is also a very wise man. Because he realizes that you can't make a living as a Mystic, a Seer, a Prophet, a Poet or a Free-Thinker . . . only as an Aluminum Storm Door Salesman.

Dear Abba:

I am planning to take my first mind-expanding "trip". But I have been warned that LSD is habit-forming. Is this true?

Bugged

San Francisco, Cal.

Dear Bugged:

I have been taking mind-expanding LSD trips every day for the past 11 years, and I haven't found it habit-forming.

Dear Abba:

Like, I am hip. Can you help me. I am looking for some wild new vibration. I would prefer something relating to the Far Eastern cults. Do you have any suggestions?

Hopped-Up

St. Louis, Mo.

Dear Hopped-Up:

Try sticking your head between two Chinese gongs.

Dear Abba:

Enclosed is my picture. I am an Acid-Head living on Fire Island, N. Y. Recently, my Doctor informed me that I was pregnant. I have heard that LSD can affect the chromosomes. Since I take LSD trips regularly, do you think that this may endanger my pregnancy? Worried

Cherry Grove, N. Y.

Dear Worried:

Ordinarily, no. But in your case, Sir, there may be some complications.

Dear Abba:

I have tuned in on a wild new emotional trip and I think it's wonderful. Instead of the fleeting, impersonal, violent, unfeeling, dispassionate love many hedonist Hippies turn on to just for kicks, when I make love I try to make it into something beautiful and precious and close. What do you think?

At Peace

Greenwich Village, N. Y.

Dear At Peace:

I think that's disgusting!

Dear Abba:

I am approaching 30, and I still haven't found God! Man, I'm getting upright over it! How and where can I find Him?

Rattled

Chicago, Ill.

Dear Rattled:

Don't lose your cool. I'll tell Him you're looking for Him the next time I

Dear Abba:

Last week, I really took a bad trip. First I saw my body cut into hundreds of pieces. Then I saw my nose under my lip and one eye missing. Then I saw my skin turn blue, then green, then purple. What was I on?

Freaked-Out

New York City

Dear Freaked-Out:

You were on the second floor of the Museum of Modern Art, and that was a Picasso you were looking at.

Dear Abba:

I've smoked bananas, morning glory seeds, grapefruit rinds, grass (not just but "crab"), melons, prune piss . . . just about anything you can name. Now, some cat tells me I can groove with salmon. I think he's putting me on. So, clue me, Man! Ever, like, smoked salmon?

Hassled

Denver, Colo.

Dear Hassled:

No, but I once dug pickled lead!

Dear Abba:

Baby, like, I'm woke you couldn't plea with the fuzz when they arrest you out after turning on to hash and grooving with acid in your pad with the out of sight chick who was tripping on STP but couldn't cool it because she was strapped for bread and lacking the universal oom. So I put you down.

Switched-On

San Francisco, Cal.

Dear Switched-On:

Stop talking like a child!

Dear Abba:

Our teenage son has run away from our Bleecker Street pad and is now living in a split-level house in suburban Larchmont, where he is taking over the latest "Mod" fashions, and, worst of all, working for money to pay for these things. Where did we go wrong?

Strung Out

Greenwich Village, N. Y.

Dear Strung-Out:

You wiggled out somewhere along the line. If you'd provided him with a normal, dirty, left environment, a normal interest in his free-love problems, and supplied him with the things he really needed, like hashish and STP pills, perhaps he wouldn't have split the way he

Προφανής είναι η αποτυχία αποδοχής των hippies από την κοινωνία ως κάτι ισόνομο αλλά διαφορετικό. Σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξε σαφώς η προπαγάνδα του Αμερικανικού κράτους όπως αναφέρεται παραπάνω.

Για αυτήν την μη αποδοχή ευθύνονταν και οι ίδιοι οι hippies σε αρκετές περιπτώσεις που αρνούνταν να ενταχθούν στο κοινωνικό περιβάλλον ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που τα κοινόβια ήταν εντός των πόλεων.

Συχνά, οι συμπεριφορές τους ήταν ακραία προκλητικές. Εκτός του γυμνισμού τον οποίο ακολουθούσαν λόγω ιδεολογίας, οι hippies κατέφευγαν σε κλοπές μεταξύ τους αλλά και μεταξύ του κοινωνικού περίγυρου.

Τέλος, η απόρριψη και η εναντίωση μεγάλου πληθυσμού στα κοινόβια της εποχής, γίνονταν λόγω του ευρύ πειραματισμού με ναρκωτικές ουσίες και αλκοόλ.

Επί της ουσίας όμως, τα αίτια της εξάλειψης αυτού του φαινομένου δεν αποτελούνται από τις συναναστροφές των hippies με τον περίγυρό τους.

Κύριος λόγος της πτώσης των κοινοβίων ήταν το γεγονός ότι οι κομμούνες των hippes δεν εμπεριείχαν καμία παραγωγική και εξελικτική για τους ίδιους διαδικασία. Εξ αιτίας της πεποίθησής τους για το καταστροφικό καπιταλιστικό ρυθμό ζωής των μητροπόλεων του '60-'70, τα Παιδιά των Λουλουδιών αρνούνταν τη συμμετοχή στο σύστημα της εποχής, απλά αναμένοντας την κοινωνία να φροντίσει για αυτούς. Η απραγία τους και η μη ενασχόλησή τους με κάτι λιγότερο εφήμερο θα μπορούσε να ειπωθεί πως οδήγησε στον αφανισμό τους.

σατυρίζοντας την νοοτροπία των hippies

πηγή: The Usual Gang of Idiots, "MAD, About the Sixties, The Best of The Decade", 2nd edition Mad Books, New York, 2005

TURN ON, TUNE IN, DROP DEAD DEPT.

THERE'S A WILD NEW GROUP OF PEOPLE WHO HAVE BECOME PROMINENT IN AMERICA RECENTLY. THEY HAVE THEIR OWN UNIQUE LANGUAGE, THEIR OWN STRANGE BEHAVIOR, AND THEIR OWN BIZARRE PHILOSOPHY WHICH IS COMPLETELY MISUNDERSTOOD BY MANY OLDSTERS. THE GROUP IS KNOWN AS "MODERATE REPUBLICANS". HOWEVER, IN ADDITION TO THOSE CREEPS, THERE IS ANOTHER WEIRD SUB-CULTURE WITH ANOTHER SET OF HANG-UPS. THIS GROUP IS KNOWN AS "HIPPIES". THEY'RE EVEN MORE MISUNDERSTOOD THAN "MODERATE REPUBLICANS". AND SO, AS A PUBLIC SERVICE—SO THAT THEY WILL BE MISUNDERSTOOD EVEN MORE SO, MAD MAGAZINE PRESENTS . . .

σατυρίζοντας την νοοτροπία των hippies (2)

πηγή The Usual Gang of Idiots, "MAD, About the Sixties, New York, 2005

Ουσιώδες αίτιο για την κατάληξη της κοινοβιακής ζωής της εποχής ήταν η απουσία της άμεσης και ειλικρινούς σύνδεσης της ύπαρξής τους με το παρελθόν. Το φαινόμενο των κοινοβίων εμφανίστηκε στην ιστορία του 20ου αιώνα σαν λουλούδι που άνθισε και μετά χάθηκε το ίδιο ραγδαία. Όσοι ακολούθησαν αυτόν τον τρόπο ζωής δεν αναζήτησαν τις ρίζες του στο παρελθόν.

Έλειπε λοιπόν η βάση κοινωνικών και γνωστικών υποδομών για το πως αυτό μπορούσε αφενός να λειτουργήσει σε κοινωνικό επίπεδο και αφετέρου να υλοποιηθεί πραγματικά, να δημιουργήσει αρχιτεκτονική ή πολιτισμικές βάσεις. Τα κοινόβια που άφησαν πίσω τους μια εικόνα της κατάστασης, ένα όνομα που σημαίνει ακόμα κάτι, ήταν αυτά τα οποία απαρτίζονταν από ανθρώπους που είχαν ήδη μελετήσει παρόμοια κοινωνικά σύνολα στο βάθος της ιστορίας. Γνώριζαν λοιπόν, προς ποια κατεύθυνση έπρεπε να κινηθούν για να επιμηκύνουν τη βραχύβια ζωή του εκάστοτε κοινοβίου.

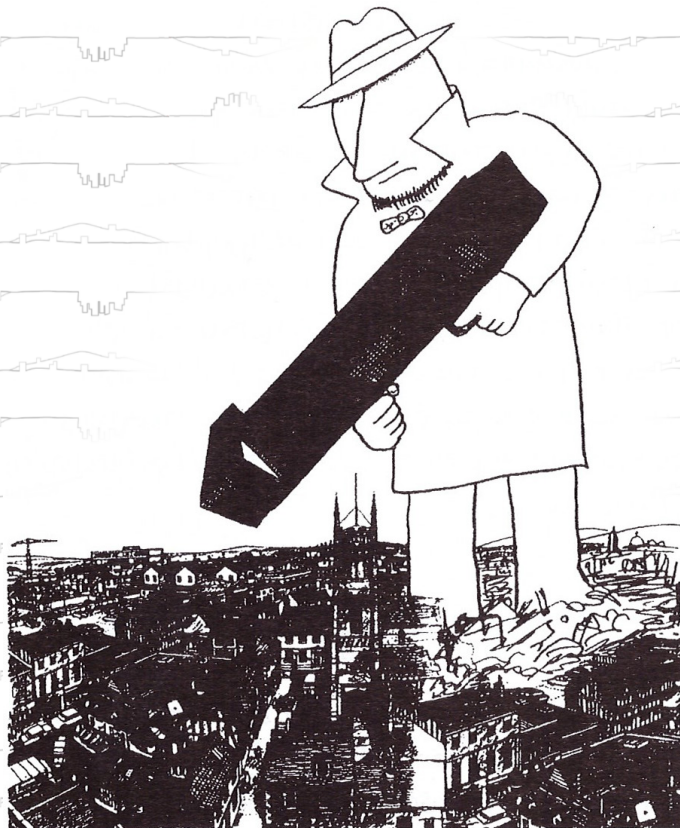
When people are pressed together for long times like that, it like homogenizes them, it breaks down that sense of space. Without that, we don't know who we are. We're into each other's drawers, we're stumblin' over each other.

Ken Kesey, ιδρυτής της Oregon Farm

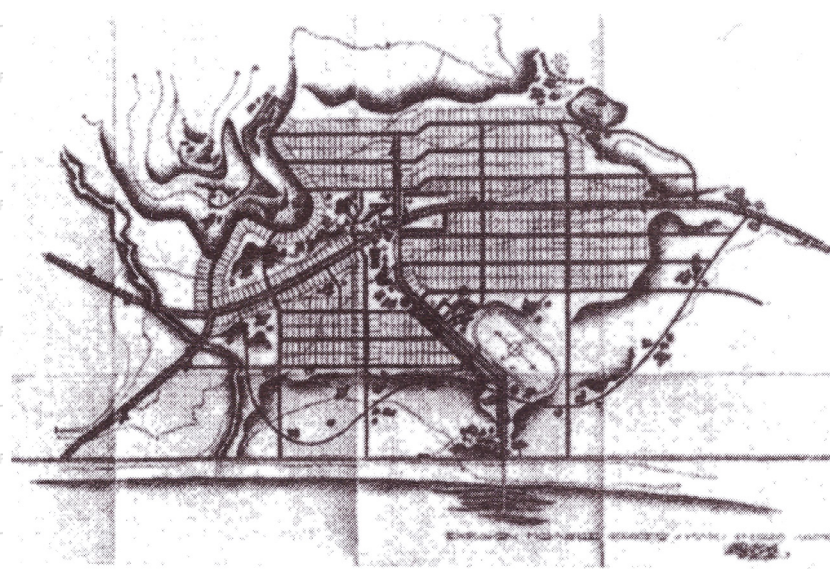
04

η ελληνική πραγματικότητα

η διαχείριση της επιστροφής
στην ύπαιθρο

Η καταλυτική επίθεση της πολυκατοικίας και του εργολάβου, που ξεθελειώνουν την κλίμακα, τη δομή και τη μορφή της πόλης (L. Hellman)
πηγή Λάββας, Γεωργίου Π., σελ 347

Ι. Δεσποτόπουλος:
Πολεοδομικό σχέδιο
ανοικοδόμησης
της Ιερισσού
Χαλκιδικής με
χωρισμό λειτουργιών
πηγή Λάββας, Γεωργίου
Π., σελ 307

4.0 εισαγωγή

Το πρόβλημα στην ελληνική πολεοδομία έκανε την εμφάνισή του ήδη από τη δεκαετία του 1920. Συντέλεσαν σε αυτό, ο ερχομός των προσφύγων λόγω της Μικρασιατικής Καταστροφής και οι επιπτώσεις από την εκβιομηχάνιση μεγάλων αστικών κέντρων. Σε συνδυασμό με τα Συνέδρια C.I.A.M. που ιδρύθηκαν το 1928, αλλάζει η αντιμετώπιση κυρίως του δημοσίου χώρου των πόλεων της εποχής.

Σχολεία (Δημοτικό Σχολείο Πευκακίων στην Αθήνα του Πικιώνη, Γυμνάσιο Κομοτηνής, του Καραντινού κ.α.⁸⁵), Μουσεία, Πολυκατοικίες αλλά και Ιδιωτικές κατοικίες αλλάζουν την εικόνα της ελληνικής πόλης των δεκαετιών του Μεσοπολέμου, δίνοντας μια νότα Μοντερνισμού.

Μετά μάλιστα τον σεισμό του 1934, ο Ι. Δεσποτόπουλος παρουσιάζει ένα πολεοδομικό σχέδιο για την ανοικοδόμηση της Ιερισσού⁸⁶ στη Χαλκιδική, βάσει των πορισμάτων του Δ' C.I.A.M. Η Ιερισσός χωρίζεται πλέον σε ζώνες λειτουργίας (κατοικία, εργασία, ψυχαγωγία κλπ.)

Όλο αυτό το χρονικό διάστημα του Μεσοπολέμου και του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οι ελληνικές πόλεις αυξάνονται χωρίς να είναι σε θέση να εξασφαλίσουν στους κατοίκους τους τις απαραίτητες συνθήκες διαβίωσης. Τα προαναφερθέντα, συν τον πληθυσμό που εκδιωχνόταν από την ύπαιθρο ωθούμενος προς τα αστικά κέντρα οδήγησε σε μία δυσχερή πραγματικότητα εντός των πυκνά κατοικημένων κέντρων.

Με το τέλος του πολέμου το 1945, οι πόλεις βρίσκονται σε μία κατάσταση αναγκαίας και επείγουσας ανασυγκρότησης σε κάθε επίπεδο (οικονομικό, οικιστικό, κοινωνικό).

85 Λάββας Γεωργίου Π., *Επίτομη Ιστορία της Αρχιτεκτονικής*, εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών, Αθήνα, 2002, σελ. 305-306

86 ο.π., σελ. 306

Οι κάτοικοι μεταφέρονται στο ανώνυμο πολυώροφο κτίριο. (L. Hellman)

πηγή Λάθβας, Γεωργίου Π., σελ 348

“Εγκαταλελειμένη ελληνική ύπαιθρος”

πηγή Στιγμιότυπο από την ταινία “ο Βασιλιάς” του Νίκου Γραμματικού, παραγωγή του 2002

Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου (1946-1949) η αστυφιλία παίρνει επικίνδυνες διαστάσεις οδηγώντας στον υδροκεφαλισμό της Αθήνας⁸⁷ και μερικών ακόμα πόλεων.

Το 1950 η ελληνική πολιτεία άρχισε να προωθεί τον επανοικισμό των ορεινών οικισμών κάτι το οποίο επέφερε προσωρινά αποτελέσματα. Οι οικισμοί αυτοί είχαν εκκενωθεί το 1947-1949 από τον εθνικό στρατό προκειμένου να στερηθεί ο αντίπαλος τη δυνατότητα στρατολόγησης ή τροφοδοσίας⁸⁸.

Η ύπαιθρος ήταν ακόμα ταυτισμένη με τη φτώχεια και την κακουχία. Όνειρο κάθε πολίτη τότε, ήταν να μπορέσει να βρει μια κατοικία και μια εργασία στη μεγαλούπολη, της οποίας τις ευκαιρίες και είχε γευτεί. Γι’ αυτόν τον λόγο, μία προτεινόμενη επιστροφή στη ζωή της υπαίθρου δεν θα μπορούσε να κερδίσει το κοινό, το οποίο ήξερε, ότι για να επιβιώσει κανείς στην εξοχή, έπρεπε να μοχθήσει και να δυσκολευτεί πολύ περισσότερο από ότι στο άστυ εκείνης της εποχής.

Παράλληλα, την περίοδο του ‘60-’70 δια της μεθόδου της αντιπαροχής επιδεινώνεται η κατάσταση στο κέντρο των πόλεων. Παρατηρείται ασύμμετρη ανοικοδόμηση, αύξηση του ύψους της κτιριακής μάζας και πυκνωση του αστικού ιστού.⁸⁹

87 ο.π., σελ. 346

88 Μανωλίδης Κώστας, «Η ύπαιθρος και τα τραύματα της μεταπολεμικής Ελλάδας», Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Ίνδικτος, 2009, σελ 66

89 DO.CO.MO.MO., Πού είναι το μοντέρνο; Τα τετράδια του μοντέρνου, εκδόσεις FUTURA, Αθήνα, 2006, σελ 90

4.1 κηπουπόλεις και προαστιοποίηση στον ελλαδικό χώρο

Σαν αποτέλεσμα των προαναφερθέντων παραγόντων η ελληνικές μεγαλουπόλεις άρχισαν να επεκτείνονται και να διαμορφώνονται βάσει των κηπουπόλεων και της προαστιοποίησης τους.

Όπως και στον υπόλοιπο δυτικό κόσμο, αυτοί που μπόρεσαν πρώτοι να απομακρυνθούν από το αβίωτο των κέντρων των πόλεων, ήταν τα πιο ευκατάστατα στρώματα. Όπως είναι λογικό, μεγάλο ποσοστό των τελευταίων⁹⁰, προτίμησαν να μετακινηθούν σε μία απόσταση εύκολα διαχειρίσιμη μέσα στην καθημερινότητα τους, που τους προσέφερε όμως τα θετικά της υπαίθρου.

Η πυκνότητα δόμησης σε αυτές τις περιοχές ήταν μικρότερη από ότι στο κέντρο της πόλης, ενώ μέσα στην καθημερινότητα των κατοίκων εισέβαλε και το φυσικό περιβάλλον.

Αρκετά προάστια της σημερινής Αθήνας, όπως για παράδειγμα το Ψυχικό και η Εκάλη (1923) ξεκίνησαν βάσει σχεδίων των Αλ. Νικολούδη και Σπ. Αγαπητού αντίστοιχα, ως κηπουπόλεις. Συγκεκριμένα, αυτές οι δύο ήταν οι πρώτες κηπουπόλεις στον ελλαδικό χώρο. Οι περιοχές αυτές υπήρξαν θυγατρικά κέντρα των Αθηνών κατά την ίδρυσή τους, που με την πάροδο του χρόνου και την εκτενή δόμηση ενώθηκαν με το κύριο σώμα της πόλης, διατηρώντας όμως ακόμα χαρακτηριστικά που τις επέτρεπαν να διαφοροποιούνται από κεντρικότερες περιοχές.

Παράλληλα, η Κηφισιά αναπτύχθηκε λόγω της προαστιοποίησης.

⁹⁰ Κουτσοθανάσης Κωνσταντίνος, «Προαστιοποίηση και τάσεις κοινωνικοχωρικής διαφοροποίησης: Η περίπτωση της Θεσσαλονίκης για το διάστημα 1991-2001», Διπλωματική Εργασία, 2015, σελ 48-49

*“Πλήττουμε μέσα στην πόλη, δεν υπάρχει
πια βωμός του ηλίου”*

«Κατάστασιακή Διεθνής» , η διεκδίκηση της υπαίθρου, σελ. 87-88

4.2 **πότε και υπό ποιες συνθήκες έφυγε πληθυσμός από τις μεγαλουπόλεις του ελλαδικού χώρου**

Εκτός από αυτές τις τακτικές που αναφέρονται παραπάνω, στην Ελλάδα παρατηρείται και η προσέγγιση της υπαίθρου από τον άνθρωπο δια μέσω των δεύτερων κατοικιών-εξοχικών

Όπως ειπώθηκε από τον Γιάννη Σχίζα στο συνέδριο η διεκδίκηση της υπαίθρου, στον ελλαδικό χώρο και στις απαρχές σχετικά της αστικοποίησης η νοσταλγία του “απολεσθέντος” χωριάτικου παραδείσου θα είναι αρκετά ισχυρή... ποιητές όπως ο Κώστας Κρυστάλλης και ο Κωστής Παλαμάς θα εκφράσουν ένα διάχυτο αίσθημα “αγροτισμού” στην αστική κοινωνία των πόλεων του πρώτου μισού του 20ου αιώνα⁹¹ Σε αυτήν την περίοδο πρώιμης αστικοποίησης, η φυγή από τη ζωή της πόλης συνδέεται με τη νοσταλγική επιστροφή στο φυσικό και κοινωνικό γίνεσθαι του χωριού, ενώ γίνεται εντονότερη λόγω της αστικής αποδιοργάνωσης και της υποβάθμισης της ποιότητας ζωής, στις οποίες οδήγησε η άτακτη σώρευση των πληθυσμών στις πόλεις.

Η σημαντικότερη “μεταλλαγή” της υπαίθρου προέρχεται από την εγκατάσταση και τη διασπορά της εξοχικής κατοικίας. Στην Ελλάδα το φαινόμενο αυτό διογκώνεται ανεξέλεγκτα μετά τη δεκαετία του 1980⁹².

Το ζήτημα των ποιοτικών όρων διαβίωσης στην πόλη, γίνεται κεντρικό θέμα συζητήσεων καθώς πολλαπλασιάζεται ανεξέλεγκτα η έκταση και η πυκνότητα δόμησής τους⁹³. Η πόλη σαν τόπος ζωής και δράσης εξακολουθεί να ελκύει λόγω των ευκαιριών

91 Σχίζας Γιάννης, «Η ψυχαγωγική χρήση της υπαίθρου», Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Ίνδικτος, 2009, σελ. 85

92 ο.π., 2009, σελ. 92

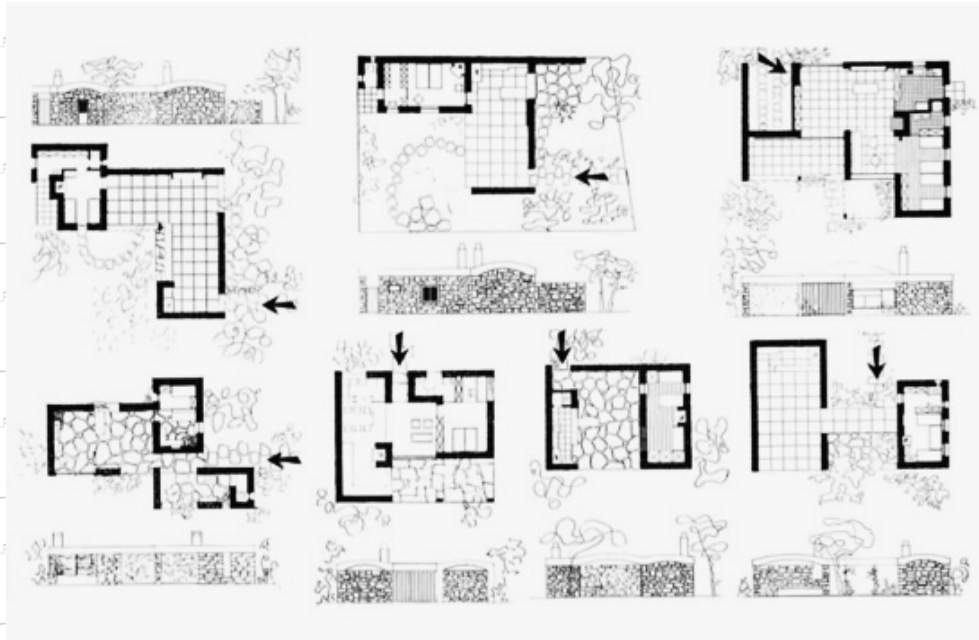
93 Μανωλίδης Κώστας, «Η ύπαιθρος και τα τραύματα της μεταπολεμικής Ελλάδας», Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Ίνδικτος, 2009, σελ. 74

Στιγμιότυπα από την
ταινία "Weekend"
του Jean-Luc Godard
πηγή http://auctions.emoovieposter.com/Bidding.taf?_function=detail&Auction_uid1=3517796

και των επιλογών που προσφέρει, παρ' όλ' αυτά σε επίπεδο καθημερινότητας έχει αρχίσει να χάνει από τη γοητεία της. Η δυσφορία...είναι απλά προϊόν διάψευσης των υποσχέσεων και των επαγγελιών του αστικού πολιτισμού; Είναι η κρίση ανασφάλειας που επιφέρει η ταυτόχρονη αποσάθρωση της εργασίας ως κεντρικό στοιχείο θα διερωτηθεί το Π. Παναγιωτόπουλος
Το «χωριό» έπαψε να φαντάζει ως ο ετήσιος τόπος συνάντησης όλης της οικογένειας σε πολύ συγκεκριμένες χρονικές περιόδους και πήρε στη σκέψη των ανθρώπων τη μορφή της απόδρασης από το γκρίζο περιβάλλον της τσιμεντούπολης.

Η αγριότητα που χαρακτηρίζει τη φυγή των αστών με στόχο την αναψυχή αποθανατίζεται στην κινηματογραφική ταινία "weekend" του Jean-Luc Godard.
Έτσι άρχισαν τα μεσαία στρώματα να καταφεύγουν στην απόκτηση μιας δευτερεύουσας κατοικίας στην ύπαιθρο, είτε αυτό σήμαινε την αποκατάσταση υπάρχουσας ιδιοκτησίας-κληρονομιάς είτε την εκ νέου οικοδόμηση εξοχικής οικίας.
Η κατάσταση αυτή οδήγησε στο αμήχανο αποτέλεσμα να υπάρχει μεν ένας δεσμός με την ύπαιθρο, με τη γη και τη ζωή εκτός πόλης, από την άλλη όμως να αποτελεί μια ουτοπία. Οι εξοχικές κατοικίες είχαν ζωή μόνο μερικές μέρες τον χρόνο τη στιγμή που η ανοικοδόμησή τους γινόταν με ραγδαίες ταχύτητες. Χάνεται έτσι η αυθεντικότητα της ζωής στο «χωριό» και αυτό που την διαδέχεται είναι η υπαρξιακή ολοκλήρωση του σύγχρονου Έλληνα⁹⁴ καθώς με μια δευτερεύουσα εστία αποκτά κοινωνική καταξίωση ενώ προϋποθέτει οικονομική άνεση.

“οι προσδοκίες του Έλληνα”, μελέτες για εξοχικές κατοικίες, Κωνσταντινίδης Άρης, 1942-1945
πηγή <http://blog.sias.gr/buildingstories/635-to-be-traditional-is-to-be-contemporary>

“οι προσδοκίες του Έλληνα” (2), εξοχικό σπίτι στην Ανάβυσσο, Κωνσταντινίδης Άρης, 1962
πηγή <http://blog.sias.gr/buildingstories/635-to-be-traditional-is-to-be-contemporary>

4.3 Οι προσδοκίες του Έλληνα από την ύπαιθρο κατά την επάνοδό του

Α) Σε ατομικό επίπεδο, η ύπαιθρος μπορούσε να προσφέρει στον κάτοικο της πόλης μια ευκαιρία **απόδρασης από τις υποχρεώσεις** και τους έντονους ρυθμούς της καθημερινότητάς του για ένα μικρό χρονικό διάστημα όπως για παράδειγμα ένα Σαββατοκύριακο. Β) Επιπλέον λόγω των επικρατουσών βιοτικών συνθηκών εντός πόλης, η ύπαιθρος αποτελούσε **πηγή ποιοτικής ζωής** για κάποιον που ζούσε και εργαζόταν στο άστυ. (Καθαρός αέρας, μικρές μετακινήσεις, ποιοτικό φαγητό, ουσιαστικός χρόνος με την οικογένεια, χειρωνακτική εργασία έναντι της καθιστικής ζωής)

Γ) Σε κοινωνικό επίπεδο, μία εξόρμηση και μία ολιγοήμερη διαμονή στο «χωριό» προσέφερε πολλά παραπάνω. Εκτός του ότι μια δεύτερη κατοικία, ή έστω δυνατότητα απόκτησης μίας τέτοιας αναδείκνυε την οικονομική ευμάρεια της οικογένειας, προσέδιδε σε αυτήν **κοινωνική καταξίωση**. Ο μεσοαστός ήταν, επί το πλείστον, μέσος σε πολλές πτυχές της ζωής του. Επαγγελματικά, οικονομικά κ.α. Με την ευκαιρία της φυγής σε ένα εξοχικό λίγα χιλιόμετρα έξω από τον μόνιμο τόπο κατοικίας του η ζωή του αποκτούσε άλλο ενδιαφέρον.

Δ) Εξίσου σημαντικό παράγοντα έπαιξε η επιστροφή στην ύπαιθρο και στη σύνδεση του ανθρώπου με τις ρίζες του. Λίγοι ήταν εκείνοι όσοι αποκαλούνταν δικαίως «γέννημα θρέμμα» της πόλης. Οι περισσότερες οικογένειες που ζούσαν στο άστυ είχαν επιλεκτικά αποκοπεί από την καταγωγή τους στην προσπάθειά τους να ενταχθούν στον κοινωνικό ιστό της πόλης. Όταν η επαρχία ήταν ακόμα ταυτισμένη με τη φτώχεια και την υποβάθμιση, η τάση των ανθρώπων να αποτινάσσουν το παρελθόν τους ήταν έντονη. Με το πέρας του χρόνου, όμως, η **επανασύνδεση με τις ρίζες** τους έγινε ανάγκη καθώς ο άνθρωπος της πόλης αισθανόταν όλο και περισσότερο ασταθής και αδύναμος.

4.4 Η αντιμετώπιση της υπαίθρου από τον Έλληνα κατά την επιστροφή του

Ο τρόπος με τον οποίο ο Έλληνας του '80 προσέγγισε την ύπαιθρο κατά την πρώτη περίοδο αστικοποίησης μπορεί να χαρακτηριστεί αμήχανος και επιπόλαιος.

Αρχικά η ύπαιθρος αντιμετωπίστηκε απλά ως πεδίο μαζικής αναψυχής όπου οι κάτοικοι των πόλεων θα συγκεντρώνονται σωρηδόν κάποιες περιόδους του χρόνου προκειμένου να χαλαρώσουν και να αποστασιοποιηθούν από την ένταση που τους προκαλούσε η καθημερινότητά τους. Διαχωρίζεται λοιπόν ο χωροχρόνος της εργασίας, η πόλη, από τον χωροχρόνο της αναψυχής, η ύπαιθρος. Η ελληνική επαρχία υπερδομήθηκε χωρίς όμως να υπάρχει αύξηση των μόνιμα χρηστικών και γεμάτων ζωή κελυφών. Τα κτίρια που ανεγείρονταν από την τάξη κυρίως των μεγαλοαστών μπορούν να χαρακτηριστούν επαύλεις λόγω του μεγέθους τους ενώ προσομοιάζουν λανθασμένα τον παλιό αγροτικό κόσμο⁹⁵.

Σε αυτό συνετέλεσε εμφανώς η αρχιτεκτονική του '60 η οποία παύει να κατέχει τον αρχαιολογικό ρόλο των προηγούμενων μορφών θέτοντας το ζήτημα της μοντερνικότητας⁹⁶. Η αιτία της προκείμενης διαφοροποίησης έγκειται στο νέο κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο της εποχής που επιβάλλει την έκθεση σε δυτικά πολιτισμικά πρότυπα και τρόπους ζωής.

Η «αρχιτεκτονική άνοιξη» που στις αρχές του '60 αποκτά οντότητα με αρχιτεκτονικά συνέδρια και έντονο παραγωγικό έργο εγκαταλείπεται το 1967 λόγω δικτατορίας και αναζητάται η συνέχειά της δύο δεκαετίες μετά.

95 Σχίζας Γιάννης, «Η ψυχαγωγική χρήση της υπαίθρου», Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Ίνδικτος, 2009, σελ. 86

96 Αίσωπος Γιάννης, Σημαιοφορίδης Γιώργος, *Τοπία Εκμοντερνισμού Ελληνική Αρχιτεκτονική '60 και '90*, Metapolis Press, Αθήνα, 2002, σελ. 44

Επιπλέον ο επισκέπτης-Έλληνας δεν ενδιαφερόταν πραγματικά στο να επενδύσει στον δευτερεύον τόπο κατοικίας του παρά μονάχα να πάρει όσα περισσότερα μπορούσε από αυτόν. Για παράδειγμα, παρά τα εντυπωσιοθηρικά κτίρια που έφτιαχνε δεν ασχολήθηκε πραγματικά με τη φύση έτσι ώστε να παράγει αγαθά που θα τον καθιστούσαν σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητο. Απεναντίας, εκτόπισε τα παραγωγικά φυτά από την ιδιοκτησία του αντικαθιστώντας τα με ξενόφερτες καλλωπιστικές φυτεύσεις⁹⁷. Τα υλικά αγαθά που αποκόμιζε ήταν προϊόντα του κόπου κάποιου άλλου ενώ ο ρυθμός με τον οποίο εκμεταλλεύονταν την επαρχία οδηγούσε στην αφαίμαξη της γης. Το σπίτι στη φύση αναλαμβάνει τη μεταφορά και την εκδραμάτιση της αστικής ζωής σε ένα άλλο οικείο σκηνικό, όπου η ανωνυμία αναβάλλεται⁹⁸.

Στην αρχιτεκτονική της ιδιωτικής κατοικίας αντιμετωπίστηκε ένα πολύ ουσιώδες πρόβλημα της εποχής. Η συγχώνευση του φυσικού με το τεχνητό τοπίο. Στα πλαίσια της αναζήτησης μιας ηδονιστικής εμπειρίας της φύσης⁹⁹ οι αρχιτέκτονες του '60 που αναλάμβαναν έργα εκτός του αστικού ιστού προσέγγιζαν τη φύση με μια ευαισθησία που εκφραζόταν μέσω της ειλικρινούς χρήσης των υλικών, της μοντέρνας απλότητας των μορφών και της σμιλευμένης μετάβασης από τον εξωτερικό στον εσωτερικό χώρο.

97 Σχίζας Γιάννης, «Η ψυχαγωγική χρήση της υπαίθρου», Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Ίνδικτος, 2009, σελ. 93

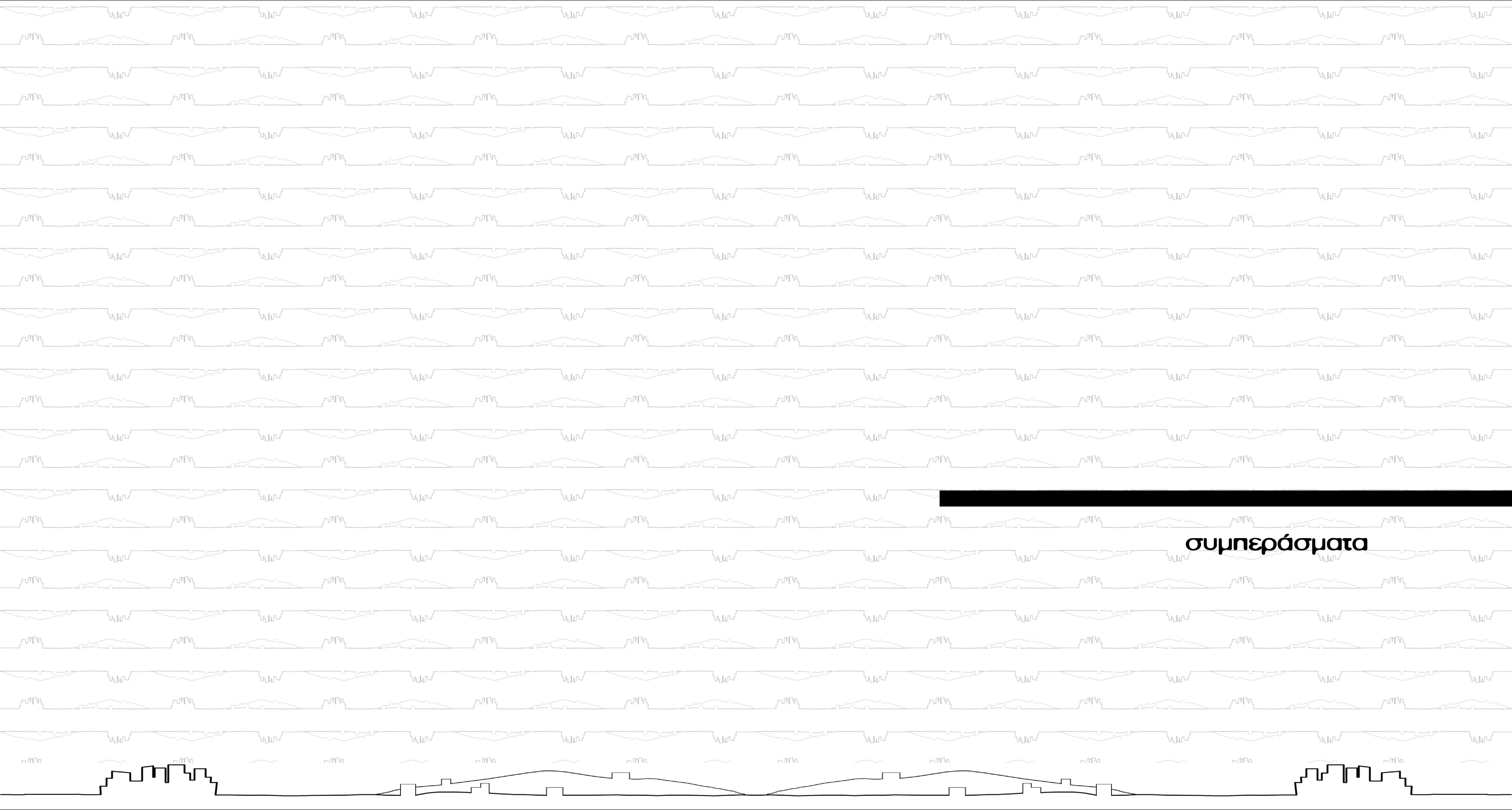
98 Χατζησάββα Δήμητρα, «Διεκδικήσεις ερμηνειών για την έννοια του εδάφους στη σύγχρονη αρχιτεκτονική», Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Ίνδικτος, 2009, σελ. 191

99 Αίσωπος Γιάννης, Σημαιοφορίδης Γιώργος, *Τοπία Εκμοντερνισμού Ελληνική Αρχιτεκτονική '60 και '90*, Metropolis Press, Αθήνα, 2002, σελ. 48

Η εγκατάλειψη της μητέρας γης, η απύσχα ύπαιθρος, αυξάνει διαρκώς τη φαντασιακή επιθυμία κατάκτησής της. Ωστόσο, όσο αναβάλλεται η αποδοχή του πένθους για την απώλεια της υπαίθρου τόσο θα της αποδίδονται λειτουργίες και περιοεχόμενο που δεν της αντιστοιχούν (νεο-παραδοσιακές κατασκευές, εξιδανικευτικές φαντασιώσεις γραφικότητας κ.α.).

“Κάποιοι δεν θέλουν απλώς εξοχικά,
θέλουν πρωτίστως να εξέχουν”

Γιάννης Ράπτης, η διεκδίκηση της υπαίθρου σελ. 92

συμπεράσματα

“cities and landscapes are illustrations of our spiritual and material worth. they not only express our values but give them a tangible reality. they determine the way in which we use a squander our energy, time and land resources.”

Leon krier

συμπεράσματα

Σκοπός αυτής της έρευνας, όπως έχει προαναφερθεί, είναι να κατανοήσει τους λόγους για τους οποίους ο σύγχρονος άνθρωπος εγκαταλείπει τα οφέλη της πόλης και στρέφεται προς ένα κατοικείν δίπλα στη φύση. Η εξαγωγή λοιπόν συμπερασμάτων προς μία απόφαση δεν αποτέλεσε προτεραιότητα καθ’ όλη τη διαδικασία.

Η πόλη, προσφέρει επιλογές και ελευθερίες σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, στις οποίες η ύπαιθρος υστερεί. Οι συνθήκες διαβίωσης είναι ευκολότερες, καθώς τα αγαθά και οι υπηρεσίες παρέχονται στον άνθρωπο χωρίς να απαιτείται από αυτόν ο ίδιος μόχθος. Η ατμόσφαιρά της, για την οποία έκανε λόγο ο Walter, είναι αποπλανητική, ενώ ο ξέφρενος ρυθμός ζωής της, όπως προείπε ο Simmel, απαιτούν άλλον βαθμό συνείδησης, ο οποίος οδηγεί σε έναν πιο εκλεπτυσμένο χαρακτήρα ψυχικού βίου¹⁰⁰. Επιπλέον, στην μητρόπολη, ο κάθε ένας νιώθει τόσο ασφαλής, όσο διαφορετικός είναι, σύμφωνα με τον λόγο του Σταυρίδη.

Από την άλλη, η ύπαιθρος χαρίζει στον κάτοικό της την δυνατότητα να δράσει με την καρδιά¹⁰¹ του και να ξεφύγει από το ανιδιοτελές κυνήγι της απόλαυσης, του οποίου η κατάληξη τον κάνει *blasé*. Ο άνθρωπος της φύσης δεν αγωνίζεται να προλάβει τον χρόνο, παρά τον εκτιμά και τον απολαμβάνει. Τέλος, η φύση-δάσκαλος του Rousseau σπλίζει τον άνθρωπό με δύναμη και σοφία προκειμένου να αναπτύξει τις ιδιότητές του, ενώ τον πλαισιώνει προσφέροντάς του την ισορροπία που χρειάζεται στην «περιφερειακή πόλη» του Mumford.

Δεν είναι, παρ’ όλ’ αυτά, ανάγκη να πράξουμε κάτι ακραίο. Να επιλέξουμε δηλαδή τη μία εναλλακτική, απορρίπτοντας τα οφέλη της δεύτερης. Μας το απέδειξαν αυτό άλλωστε τα «Παιδιά

100 Simmel Georg, *Πόλη και Ψυχή*, Έρασμος, Αθήνα, 1993, σελ. 21

101 Simmel Georg, *Πόλη και Ψυχή*, Έρασμος, Αθήνα, 1993, σελ. 22

των Λουλουδιών», των οποίων το εγχείρημα απέτυχε, λόγω των εξτρεμιστικών τους αποφάσεων. Απαρνήθηκαν την πρόοδο της τεχνολογίας και της επιστήμης της εποχής τους, όπως επίσης και τις επικρατούσες συνθήκες σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο.

Λάτρεις ακόμα της πόλης, όπως ο Simmel και ο Walter, είναι πολλές φορές στο έργο τους διαλεκτικοί και χωρίς να παύουν να υπερασπίζονται την πόλη, αναγνωρίζουν κάποια μειονεκτήματά της. Ισχύει σαφώς και το αντίστροφο. Για παράδειγμα, η πρόταση του Mumford συμπεριλαμβάνει έντονα το κατοικείν στην πόλη, υπό την προϋπόθεση της ύπαρξης του φυσικού στοιχείου.

Γι' αυτόν τον λόγο, δεν έχει σημασία τι θα διαλέξουμε ως τόπο ενός κατοικείν, αλλά πώς θα αντιμετωπίσουμε αυτόν τον τόπο. Η Χατζησάββα Δήμητρα, στο «Διεκδικήσεις ερμηνειών για την έννοια του εδάφους στη σύγχρονη αρχιτεκτονική» αναφέρει: Στον περίπατο του Σωκράτη η διεκδίκηση της υπαίθρου προϋποθέτει ανεπτυγμένη αστική συνείδηση αλλιώς, σαν τους ζωγράφους του Ρομαντισμού, θα κοιτάζουμε με τον καθρέπτη Claude απ' έξω το τοπίο, ενώ είμαστε μέσα του. Εάν δεν διεκδικήσουμε την ποιοτική ζωή στις πόλεις δεν ωφελεί καμιά συζήτηση για τη διεκδίκηση της υπαίθρου¹⁰². Εγώ θα το γενικεύσω λέγοντας πως πρέπει να διεκδικήσουμε ποιοτική και ισορροπημένη ζωή εντός και εκτός των πόλεων. Χάρη στα επιτεύγματα του καιρού μας, πχ. εύκολη και οικονομική μετακίνηση και internet, μπορούμε να απολαμβάνουμε τα πλεονεκτήματα και των δύο προοπτικών. Αυτό όμως που οφείλουμε να κάνουμε σε κάθε περίπτωση, είναι να δείξουμε σεβασμό προς τον κόσμο που μας περιβάλλει και να μην τον αντιλαμβανόμαστε σαν μέσω ανάδειξης της ισχύος μας, όπως συμβαίνει μέχρι σήμερα στον τόπο μας.

102 Χατζησάββα Δήμητρα, «Διεκδικήσεις ερμηνειών για την έννοια του εδάφους στη σύγχρονη αρχιτεκτονική», Πρακτικά Συνεδρίου, Ίνδικτος 2009, σελ. 192

Είτε πόλη, είτε ύπαιθρος είναι αυτό που επιλέγουμε να μας περιβάλλει, δεν παύει να καθρεφτίζει επιλογές και αξίες μας πολύ βαθύτερες.

βιβλιογραφία

ελληνική και ξένη βιβλιογραφία

Αίσωπος, Γιάννης - Σημαιοφορίδης, Γιώργος, *Τοπία Εκμοντερνισμού Ελληνική Αρχιτεκτονική '60 και '90*, Metropolis Press, KAM, Αθήνα 2002

Λάββας, Γεωργίου Π., *Επίτομη Ιστορία της Αρχιτεκτονικής, με έμφαση στον 19ο και 20ό αιώνα*, Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών, Θεσσαλονίκη 2002

Λέφας, Παύλος, *Αρχιτεκτονική και Κατοίκηση, από τον Heidegger στον Koolhaas*, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 2008

Μαρτινίδης, Πέτρος (μετάφραση), *Αρχιτεκτονική Θεωρία _ Από την Αναγέννηση μέχρι σήμερα*, εκδόσεις Taschen- Γνώση, Αθήνα 2006

Πατσαλίδης, Σάββας, *Από την Αναπαράσταση στην Παράσταση, Σπουδή Ορίων και Περιθωρίων*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004

Σημαιοφορίδης Γιώργος, *Διελεύσεις: κείμενα για την Αρχιτεκτονική και την Μητρόπολη*, Metropolis Press, 2005

Σταυρίδης, Σταύρος, *Από την Πόλη Οθόνη στην Πόλη Σκηνή*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002

Σταυρίδης, Σταύρος, *Η συμβολική σχέση με τον χώρο: πώς οι κοινωνικές αξίες διαμορφώνουν και ερμηνεύουν τον χώρο*, Κάλβος, Αθήνα 1990

Alain de Botton, *Η Αρχιτεκτονική της Ευτυχίας*, μτφ: Καλοκύρης Αντώνης, έβδομη έκδοση, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2013

Arnason, H. H., *Ιστορία της Σύγχρονης Τέχνης, Ζωγραφική, Γλυπτική, Αρχιτεκτονική, Φωτογραφία*, μτφ: Κοκαβέσης Φώτης, β' έκδοση, εκδόσεις ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, Θεσσαλονίκη 2006

Balshaw, Rita, *Hippies in the City: a guide to natural Urban Living*, Boolarong Press, 2012

DO.CO.MO.MO., *Πού είναι το μοντέρνο; Τα τετράδια του μοντέρνου*, εκδόσεις FUTURA, Αθήνα, 2006

Frampton, Kenneth, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική _ Ιστορία και Κριτική*, τέταρτη έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, Θεμέλιο, Αθήνα 2009

Gombrich, E.H., *Το χρονικό της τέχνης*, εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2008

Grundstein, Margaret, *Naked in the Woods: My unexpected Years in a Hippie Commune*, Oregon State University, 2001

Haris, Steven - Berke, Deborah, *Architecture of the Everyday*, Princeton Architectural Press, 1997

Hedgepeth, William, *The alternative: Communal Life in New America*, Collier - Macmillan, 1970

Jacobs, M.W., *San Fran '60s: Stories of San Francisco and the Birth of Hippies*, Createspace, 2010

Le Corbusier, *Για μία Αρχιτεκτονική*, μτφ. Τουρκινιώτης Παναγιώτης, εκδόσεις ΕΚΚΡΕΜΕΣ, Αθήνα, 2004

McCleary, John, *Hippie Dictionary: A cultural Encyclopedia of the 1960s and 1970s*, Ten Speed Press: Revised Edition, 2003

Miller, Timothy, *The '60s Communes, Hippies and Beyond*, Syracuse University Press, first edition, New York, 1999

Mumford, Lewis, *Η προσωπικότητα στην Ιστορία*, μρφ: Κώστας Κουρεμένος, εκδόσεις ύψιλον, Αθήνα 1988

Mumford, Lewis, *Οι μεταμορφώσεις του ανθρώπου*, Τομανάς Β (μτφ), εκδόσεις Νησίδες, Σκόπελος, 1998

Mumford, Lewis, *The Culture of the Cities*, HBJ Book, New York, 1938

Reeh Henrik, *Ornaments of the Metropolis, Siegfried Kracauer and Modern Urban Culture*, MIT Press

Simmel, Georg – Ritter, Joachin – Gombrich, Ernst.H, Το Τοπίο, μτφ: Σαγκριώτης Γ., Αναγνώστου Λ., Δασκαλοθανάσης Ν., εκδόσεις Ποταμός, Αθήνα 2004

Simmel, Georg, *Περιπλάνηση στη Νεωτερικότητα*, μτφ: Σαγκριώτης Γιώργος - Σταθάτου Όλγα, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2004

Simmel, Georg, *Πόλη και Ψυχή*, σειρά Οι Ιδέες _ 21, μτφ: Γερασίμου Λυκιαρδοπούλου, Δεύτερη Έκδοση, Έρασμος, Αθήνα 1993

Watkin, David, *Η Ιστορία της Δυτικής Αρχιτεκτονικής*, Μορφωτικό Ίδρυμα μτφ: Κουρεμένος Κώστας, δεύτερη έκδοση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2007

Walter, Benjamin, *Σαρλ Μπωντλαίρ ένας λυρικός στην ακμή του καπιταλισμού*, μτφ: Γκουζούλης Γιώργος, δεύτερη έκδοση, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2002

Whyte, Iain Boyd, *Modernism and the spirit of the City*, Routledge, London and New York, 2003

πρακτικά συνεδρίων

Βαΐου, Ντ. - Μαντουβάλου, Μ., «Επιλεκτική Αναδρομή στη Μελέτη της Πόλης μετά το 1968». Η μελέτη της πόλης και οι πολεοδομικές σπουδές στην Πολεοδομία και την Χωροταξία, Διήμερο Συνέδριο με θέμα “Σπουδές στην Πολεοδομία και Χωροταξία”, ΕΜΠ, 1990

Μανωλίδης, Κώστας, «Η υπαίθρος και τα τραύματα της μεταπολεμικής Ελλάδας», Συνέδριο Πανεπιστημίου Θεσσαλίας – Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών 2008: «Η διεκδίκηση της υπαίθρου – Νοηματοδότηση και κατοίκηση της φύσης στη σύγχρονη Ελλάδα», εκδόσεις Ίνδικτος, 2009

Σχίζας, Γιάννης, «Η ψυχαγωγική χρήση της υπαίθρου», Συνέδριο Πανεπιστημίου Θεσσαλίας – Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών 2008: «Η διεκδίκηση της υπαίθρου – Νοηματοδότηση και κατοίκηση της φύσης στη σύγχρονη Ελλάδα», εκδόσεις Ίνδικτος, 2009

Χατζησάββα, Δήμητρα, «Διεκδικήσεις ερμηνειών για την έννοια του εδάφους στη σύγχρονη αρχιτεκτονική», Συνέδριο Πανεπιστημίου Θεσσαλίας – Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών 2008: «Η διεκδίκηση της υπαίθρου – Νοηματοδότηση και κατοίκηση της φύσης στη σύγχρονη Ελλάδα», εκδόσεις Ίνδικτος, 2009

αρθρογραφία

Αρτινός, Αποστόλης, «Η ελάχιστη δομή – Σκηνές της Καλύβας», Η ετεροτοπία της καλύβας (επιμ.), 1η Οκτ. 2015
<http://www.andro.gr/empneusi/elaxisti-domi/>

Διμέλλη, Δέσποινα, «Οι ουτοπιστές του 19ου αιώνα και οι Πολεοδομικές Προτάσεις τους», σημειώσεις στο μάθημα της Εισαγωγής στον Αστικό & Πολεοδομικό Σχεδιασμό, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά

«Αφιέρωμα στον ZAN-ZAK ΡΟΥΣΣΩ», 17 Οκτ. 2015
http://babushkagr.blogspot.gr/2012/12/blog-post_8199.html

Ξηροπαΐδης, Γεώργιος, «Χάιντεγκερ και αρχιτεκτονική. Παρατηρήσεις γύρω από ένα αμφιλεγόμενο θέμα», ψηφιακή έκδοση

«Ο μυστικός παράδεισος των χίπις στη Χαβάη των '70s, φωτογραφίες από ένα κρυμμένο κοινόβιο που έγινε ο εξωτικός παράδεισος ελευθερίας της καταπιεσμένης Αμερικής», 1η Οκτ. 2015
<http://m.lifo.gr/team/lola/58449>

Σταυρακάκης, Γιάννης, «Η κατασκευή της φύσης και η φύση της Κατασκευής», Περί Κατασκευής, τοπικά β'

Τερζόγλου, Ν.-Ι., «Η ιδέα της Αρχέτυπης Κατοικίας στην Σύγχρονη Εποχή: Αρχιτεκτονικός Χώρος και Φιλοσοφικός Λόγος», Αρχιτέκτονες, Τεύχος 77 - Περίοδος Β, ψηφιακή μορφή Νοεμ.-Δεκ 2009, σελ 11

Φίλιππα, Χριστίνα Ν., «Κηπουπόλεις - Ιστορία από το Μέλλον», 7 Οκτ. 2015
<https://parallhlografos.wordpress.com/2011/04/16/κηπουπόλεις-ι-ιστορία-από-το-μέλλον/>

Habermas, Jurgen, «Το Μοντέρνο: Ένα Ημιτελές Έργο», New German Critique, μτφ: Γαρέζου, Κάλλια, τεύχος 22, 1981

Mumford, Lewis, «What is a City», Architectural Record, 1937

Ross, Rebecca - Mogilevich, Mariana - Campkin, Ben, «Ebenezer Howard's three magnets», 7 Οκτ. 2015
<http://www.theguardian.com/cities/2014/dec/05/ebenezer-howards-three-magnets>

Wojtowicz, Robert, «City as a Community: The Life and the Vision of Lewis Mumford», 17 Οκτ. 2015
<http://ww2.odu.edu/ao/instadv/quest/CityAsCommunity.html>

ερευνητικές και διπλωματικές εργασίες

Βενιεράκης, Μανώλης - Μαυρούδη, Νερίνη, «Τα πολεοδομικά σχέδια του Le Corbusier», Ερευνητική Εργασία στο μάθημα Πολεοδομία V, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Πολυτεχνική Σχολή Ξάνθης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ξάνθη, 2009

Γρηγοριάδου Εύα, «προ-ορθολογικές χωρικές εκδηλώσεις, μια ανάγνωση του ιδιωματικού χαρακτήρα της πόλης της Αθήνας», Ερευνητική Εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Χανιά, Ιανουάριος 2012

Ζουρούδη, Μαρία, «Εμπόριο και Κεντρικότητα: Ανάλυση, Ερμηνεία, Στρατηγική για μία εκ νέου δυναμική Ταύτιση», Ερευνητική Εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Χανιά, Σεπτέμβρης 2010

Κουτσοθανάσης, Κωνσταντίνος, «Αστικοποίηση - Προαστιοποίηση και Πόλη: Κοινωνιολογική και κοινωνικοχωρική ανάλυση της διαχρονικής εξέλιξης», Ερευνητική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Ανάπτυξης, Θεσσαλονίκη, Σεπτέμβριος 2014

Κουτσοθανάσης, Κωνσταντίνος, «Προαστιοποίηση και τάσεις κοινωνικοχωρικής διαφοροποίησης: Η περίπτωση της Θεσσαλονίκης για το διάστημα 1991-2001», Διπλωματική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Θεσσαλονίκη, Φεβρουάριος 2015

Μήλια - Αργεΐτη, Αικατερίνη, «HOMO LUDENS_από τη νεωτερική στη σύγχρονη πόλη», Ερευνητική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πάτρα, 2012

Σκορδούλη Μαρία, «Κατώφλια Περιπλάνησης στο έργο του Walter Benjamin», Ερευνητική Εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Χανιά, Σεπτέμβριος 2015

πηγές εικόνων

εισαγωγή

σταυροδρόμι των δύο κόσμων, 20 απίστευτες φωτογραφίες που δεν έχουν υποστεί ίχνος επεξεργασίας, 22 Νοε 2015 <http://www.tilestwra.com/20-apisteftes-fotografies-poun-den-echoun-iposti-kanena-ichnos-epexergasias/>

κεφάλαιο 1°

στυλιστικά χαρακτηριστικά του 20ού αιώνα, φονξιοναλισμός, με σημείο αναφοράς τη μηχανή, Λάββας, Γεωργίου Π., σελ 256

Ο σύγχρονος «πλάνης», Flâneur Photography, 21 Νοε 2015 <https://www.behance.net/gallery/5292255/Flaneur>

Plan Voisin, 1925, Le Corbusier, 1'hypothèse de Le Corbusier 21 Νοε 2015 <https://www.behance.net/gallery/5292255/Flaneur>

Ville Radieuse, 1930, Le Corbusier, The Day of the Triffids, 21 Νοε 2015 <http://urbed.coop/projects/day-triffids>

Ville Radieuse, Le Corbusier, Conceptual Sketch, Archive for Ville Radieuse, 21 Νοε 2015 <http://archidialog.com/tag/ville-radieuse/>

κεφάλαιο 2°

Monet, Claude, *The Cabin at Saint-Adresse*, 23 Νοε 2015 <http://www.andro.gr/empneusi/elaxisti-domi/>

Η καλύβα του Le Corbusier, 23 Νοε 2015, <http://www.andro.gr/empneusi/elaxisti-domi/>

Η εικόνα της Γλασκώθης μέσα σε 50 χρόνια, Παρουσίαση «ΟΥΤΟΠΙΣΤΕΣ», Διμέλλη Δέσποινα, σελ 35

Εργατική Κατοικία στη Γλασκώθη, Παρουσίαση «ΟΥΤΟΠΙΣΤΕΣ», Διμέλλη Δέσποινα, σελ 41

Λυμπεράτος Ανδρέας, *Καλύβα σε λιμνοθάλασσα*, 2014, Ένα καράβι ταξιδεύει φέροντας πάνω του μια ξύλινη καλύβα. Μια αλληγορική σύνθεση που εντοπίζει στην καλύβα τον τόπο των πιο ισχυρών ονειροπολήσεών μας, 23 Νοέ 2015, <http://www.andro.gr/empneusi/elaxisti-domi/>

«Το σύγχρονο καλύβι», Forest Retreat, Uhlik Architekti, 23 Νοε 2015, <http://www.archdaily.com/520223/forest-retreat-uhlik-architekti>

Η πρότυπη καλύβα του Laugier, εικονογράφηση του Charles-Dominique-Joseph Eisen για την δεύτερη έκδοση του έργου του Marc- Antoine Laugier: *Essai sur l'architecture*, 24 Νοε 2015, https://en.wikipedia.org/wiki/Marc-Antoine_Laugier

Martin Heidegger in the Woods, 24 Νοε 2015, http://www.arqchile.cl/arquitectura_heidegger.htm

The New Yorker Magazine Cover, January 1927, 24 Νοε 2015, <http://theoldmotor.com/?p=6983>

κεφάλαιο 3°

Ebenezer Howard's three magnets, 24 Νοε 2015, <http://www.victorianweb.org/art/architecture/suburbs/1.html>

Letchworth, The first Garden City, 1903, 24 Νοε 2015, http://stat-ic.nai.nl/regie_e/old/letch1_e.html

MAD Magazine Cover, April 1968, 24 Νοε 2015, <http://www.celticguitarmusic.com/MAD.htm>

Αποψη της Αρχιτεκτονικής του κοινοβίου Arcosanti, 26 Νοε 2015, <https://www.phoenixpubliclibrary.org/ServicesForYou/Unique%20Collections%20and%20Services/Pages/More-About-Culture-Pass-Venues.aspx>

Arcosanti's map, από τα λίγα κοινόβια με προσχεδιασμένη αρχιτεκτονική και συνολική αισθητική του έργου τους, 26 Νοε 2015, <https://organicisminarchitecture.wordpress.com/2013/12/10/soleri-and-arcology-the-city-in-the-image-of-man-revision/>

Λογότυπο του κοινοβίου Arcosanti στην είσοδο του κοινοβίου, 26 Νοε 2015, <https://organicisminarchitecture.wordpress.com/2013/12/10/soleri-and-arcology-the-city-in-the-image-of-man-revision/>

(πέντε εικόνες) MOVE house, hip-urban center, West Philadelphia 1978, 24 Νοε 2015, <http://move.whgbetc.com/>

(τρεις εικόνες) Taylor Camp, Hawaii 1969 -1977, «Ο μουσικός παράδεισος των χίπις στη Χαβάη των '70s, φωτογραφίες από ένα κρυμμένο κοινόβιο που έγινε ο εξωτικός παράδεισος ελευθερίας της καταπιεσμένης Αμερικής», 24 Νοε 2015 <http://m.lifo.gr/team/lola/58449>

Drop City, γεωδαιτικοί θόλοι, 24 Νοε 2015, <http://www.architecturefoundation.org.uk/programme/2009/architecture-on-film/drop-city>

The Modern Utopia, Book's Cover, 24 Νοε 2015, <http://www.amazon.com/The-Modern-Utopian-Alternative-Communities/dp/1934170151>

Γεωδαιτικός θόλος, κατασκευή στο Πολυτεχνείο Κρήτης στα πλαίσια του μαθήματος “Ελαφριές Κατασκευές” το έτος 2013, φωτογραφία προσωπικού αρχείου Αναστασάκη Εμμανουήλ

Poster του κοινοβίου Shiloh Youth Revival Center, 27 Νοε 2015, <http://www.wrs.vcu.edu/profiles/Shiloh.htm>

WonaShare Commune, κοινόβιο απαρτιζόμενο αποκλειστικά από ομοφυλόφιλες γυναίκες, 27 Νοε 2015, <http://www.qualiafolk.com/2011/12/08/womens-land-movement/>

Virginia Commune, Twin Oaks, κοινόβιο που λειτουργεί ακόμα και σήμερα, απαρτιζόμενο πλέον από 92 ενήλικες και 13 παιδιά. Ανήκει στην κατηγορία των Group Marriage Communes, 27 Νοε 2015, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3205601/Inside-grid-Virginia-commune-housing-pay-childcare-shared-residents-PERMISSION-having-baby.html>

MAD, Εξώφυλλο τεύχους Σεπτεμβρίου 1969, The Usual Gang of Idiots, “MAD, About the Sixties, The Best of The Decade”, 2nd edition Mad Books, New York, 2005

Σατυρίζοντας την νοοτροπία των hippies, The Usual Gang of Idiots, “MAD, About the Sixties, The Best of The Decade”, 2nd edition Mad Books, New York, 2005

κεφάλαιο 4

Η καταλυτική επίθεση της πολυκατοικίας και του εργολάβου, που θελελιώνουν την κλίμακα, τη δομή και τη μορφή της πόλης (L. Hellman), Λάββας Γ.Π., σελ. 347

Ι. Δεσποτόπουλος: Πολεοδομικό σχέδιο για την ανοικοδόμηση της Ιε-
ρισσού Χαλκιδικής, με χωρισμό λειτουργιών, Λάββας Γ.Π., σελ.
307

Οι κάτοικοι μεταφέρονται στο ανώνυμο πολυώροφο κτίριο. (L.
Hellman), Λάββας Γ.Π., σελ. 348

“Εγκαταλελειμμένη ελληνική ύπαιθρος”, στιγμιότυπο από την ταινία
“Ο Βασιλιάς” του Νίκου Γραμματικού και παραγωγής του 2002

Στιγμιότυπα από την ταινία του Jean-Luc Godard, του 1967,
28 Νοε 2015, [http://auctions.emovieposter.com/Bidding.taf?
function=detail&Auction_uid1=3517796](http://auctions.emovieposter.com/Bidding.taf?function=detail&Auction_uid1=3517796)

“οι προσδοκίες του Έλληνα”, μελέτες για εξοχικές κατοικίες, Κων-
σταντινίδης Άρης, 1942-1945, 29 Νοε 2015, [http://blog.sias.gr/
buildingstories/635-to-be-traditional-is-to-be-contemporary](http://blog.sias.gr/buildingstories/635-to-be-traditional-is-to-be-contemporary)

“οι προσδοκίες του Έλληνα” (2), εξοχικό σπίτι στην Ανάβυσσο,
Κωνσταντινίδης Άρης, 1962, 29 Νοε 2015, [http://blog.sias.gr/
buildingstories/635-to-be-traditional-is-to-be-contemporary](http://blog.sias.gr/buildingstories/635-to-be-traditional-is-to-be-contemporary)

μαγνητοσκοπημένο υλικό _ φιλμογραφία

Taylor Camp, Trailer 2014 - 70's Hippie Film Documentary
<https://www.youtube.com/watch?v=PJR00qTlqDg&feature=youtu.be>

Μπαλάντα της Καλής Διδαχής, Μάλαμας Σωκράτης
<https://www.youtube.com/watch?v=62inXgqytfg>

Ο Βασιλιάς, Νίκος Γραμματικός, Ελλάδα 2002, 29 Νοε 2015,
<https://www.youtube.com/watch?v=X4PovqwDJwk>

WOODSTOCK, Michael Wadleigh, USA, 1970, 29 Νοε 2015,
<http://thegmtv.org/group/woodstock-1970>

MICROTOPIA documentary, Jesper Wachtmeister, 2013, 29 Νοε 2015,
<https://vimeo.com/ondemand/microtopia>

Week End, Jean Luc-Godard, Γαλλία, 1967
προσωπικό αρχείο